

STOWARZYSZENIE KRÓLA KAZIMIERZA WIELKIEGO

GRODY
KRÓLA
KAZIMIERZA WIELKIEGO

KOWAL 2023

Zespół Redakcyjny
Arkadiusz Ciechalski
Zdzisław Jan Zasada

Konsultacja merytoryczna
Prof. dr hab. Antoni Barciak
Ks. prof. dr. hab. Lech Król
Dr archit. Piotr Adam Zaniewski

Korekta
Katarzyna Bałko-Zasada
Arkadiusz Ciechalski

Skład i opracowanie graficzne
Anna Marcinkowska

Na okładce
Turniej Rycerski w Szydłowie. Fot. Piotr Walczak

Wydawca
Stowarzyszenie Króla Kazimierza Wielkiego
87-820 Kowal, ul. Zamkowa 4
e-mail:kazimierzwielki@kazimierzwielki.pl
www.kazimierzwielki.pl

Druk
.....

Publikowane fotografie pochodzą z:
konkursów fotograficznych zorganizowanych przez SKKW,
urzędów miast i gmin miejscowości kazimierzowskich,
zamówień u autorów indywidualnych,
Wikipedii (WP)

© Copyright Stowarzyszenie Króla Kazimierza Wielkiego w Kowalu

SPIS TREŚCI

Do Czytelnika
Eugeniusz Gołembiewski
Prof. dr hab. Antoni Barciak
4

Od Redakcji
6

Wielkie budowanie króla Kazimierza Wielkiego
Zdzisław Jan Zasada
8

Województwo kujawsko-pomorskie
17

Województwo lubelskie
85

Województwo lubuskie
105

Województwo łódzkie
119

Województwo małopolskie
161

Województwo mazowieckie
273

Województwo podkarpackie
289

Województwo podlaskie
349

Województwo śląskie
353

Województwo świętokrzyskie
381

Województwo wielkopolskie
421

Ukraina
463

Kalendarium Stowarzyszenia
Króla Kazimierza Wielkiego
Arkadiusz Ciechalski
491

Bibliografia
507

Autorzy, konsultanci merytoryczni
516

DO CZYTELNIKA

W kwietniu 2008 roku w Kowalu na Kujawach – w miejscu urodzenia 30 IV 1310 roku Kazimierza III, później zwanego Wielkim zawiązane zostało Stowarzyszenie Miast Króla Kazimierza Wielkiego, które trzy lata później przyjęło nazwę: Stowarzyszenie Króla Kazimierza Wielkiego. Członkowie założyciele – reprezentujący 18 miast i gmin podjęli wysiłek, by uczcić jubileusz 700-lecia urodzin ostatniego z rodu Piastów na polskim tronie. Jednocześnie Stowarzyszenie złożyło ofertę współpracy do tych samorządów, które będąc dumne ze swych kazimierzowskich tradycji, zechciałyby kultywować Jego pamięć w lokalnym środowisku. Propozycja przyłączenia się do Stowarzyszenia została także skierowana do szkół i innych podmiotów, które noszą imię króla Kazimierza Wielkiego.

Z inicjatywy Stowarzyszenia zorganizowano w 2010 r. ogólnopolskie uroczystości pod patronatem śp. Lecha Kaczyńskiego, Prezydenta RP, oraz cały szereg innych przedsięwzięć lokalnych, które miały na celu:

- popularyzację dorobku Kazimierza Wielkiego, a zarazem promocję miast i miejscowości związanych ze spuścizną pozostawioną przez monarchę;
- nawiązanie partnerskiej współpracy pomiędzy stowarzyszonymi miejscowościami, które w ten sposób mogły wymieniać się wiedzą o historii, dokonaniach Króla oraz promowaniem „idei Kazimierzowskiej”;
- wspieranie przez władze Stowarzyszenia działań popularyzujących dorobek polskich rodów z okresu średniowiecza, ze szczególnym uwzględnieniem czasów panowania Kazimierza Wielkiego;
- inicjowanie i ukazywanie współpracy między szkołami noszącymi imię Króla Kazimierza Wielkiego;
- propagowanie, upowszechnianie i dokumentowanie informacji dotyczących osoby Króla i jego czasów;
- organizowanie konferencji, sesji naukowych, turniejów rycerskich poświęconych szeroko rozumianej problematyce związanej z Kazimierzem Wielkim i jego czasami;
- promowanie i upowszechnianie współczesnych działań gospodarczych, kulturalnych i turystycznych instytucjonalnych członków SKKW;
- wspomaganie działalności wydawniczej, podejmowanej przez członków SKKW oraz wydawanie własnych publikacji w tym periodyku (półrocznika) „Zapiski Kazimierzowskie” i redagowanie witryny internetowej.

Powyżej wymienione przedsięwzięcia są tylko ukazaniem najważniejszych przedsięwzięć, które władze SKKW wraz z miejscowościami „Kazimierzowskimi” zrealizowały w okresie 15 lat owocnej aktywności. Do najistotniejszych można zaliczyć: Mszę świętą z homilią śp. bpa Tadeusza Pieronka w katedrze na Wawelu, uchwałę Sejmu RP dotyczącą zasług Kazimierza Wielkiego, ogólnopolskie spotkanie Miast Kazimierzowskich i odsłonięcie pomnika Kazimierza Wielkiego w Kowalu, ogłoszenie i obchody Roku Kazimierza Wielkiego w województwie kujawsko-pomorskim, odsłonięcie kilkunastu pomników i tablic upamiętniających monarchę, poszerzenie o nowe miejscowości Szlaku Piastowskiego, kilkadziesiąt konferencji, turniejów rycerskich oraz szereg innych przedsięwzięć.

Zainteresowanego Czytelnika zachęcamy do szerszego zapoznania się z działalnością Stowarzyszenia, które są zamieszczone w Kalendarium do niniejszego wydawnictwa i na www.kazimierz Wielki.pl.

Kazimierz Wielki to władca, którego czyny i rządy godne są przypominania, uwieczniania i popularyzacji. Dobrze się stało, że inicjatywa kazimierzowskiego miasta Kowala znalazła odzew w polskim społeczeństwie.

Wartym w tym miejscu odnotowania jest fakt ukazania się drukiem w 2010 roku albumu „100 miast Kazimierza Wielkiego”, który jest obecnie bardzo trudno osiągalną publikacją. Stąd też pomysł władz Stowarzyszenia, by zlecić przeprowadzenie badań związanych z Kazimierzem Wielkim i jego czasami, których wynikiem będzie opublikowanie albumu wraz z opisem bezpośrednich dokonań króla lub powstałych z jego rozkazu grodów, zamków, kościołów oraz innych budowli. Problematyka ta została wyeksponowana w niniejszej publikacji pt. „Grody króla Kazimierza Wielkiego”.

Na merytoryczny kształt publikacji złożyła się ponad roczna praca jego autorów Arkadiusza Ciechalskiego i Zdzisława Jana Zasady, którzy w oparciu o analizę problematyki dokonali doboru fotografii oraz w oparciu o źródła sporządzili część opisową do każdego z miast i miejscowości.

Słowa podziękowania kierujemy konsultantom merytorycznym wydawnictwa: prof. dr. hab. Antoniemu Barciakowi, ks. prof. dr. hab. Lechowi Królowi, dr. arch. Pawłowi Adamowi Zaniewskiemu. Dziękujemy również Annie Marcinkowskiej, która zadbała o stronę plastyczną i typografię albumu oraz Katarzynie Zasada-Bańko, która zajęła się pierwszą korektą opracowania.

Oddajemy Czytelnikowi ciekawą pozycję przypominającą postać jednego z najbardziej znanych polskich władców z najstarszych dziejów, założyciela i fundatora wielu miejscowości i promotora podstaw gospodarczych. Władcę, który umocnił nasze państwo i naszą państwowość po latach rozbicia dzielnicowego. Wreszcie władcy o którym się mówi w programach szkolnych wielu państw, także poza Europą. Wydawnictwo to także zasługa Zarządu Stowarzyszenia, za którą winniśmy wrazić swoją wdzięczność.

W Kowalu, 2023 r.

Prezes SKKW
Eugeniusz Gołębiewski

Przewodniczący
Rady SKKW
Prof. dr hab. Antoni Barciak

OD REDAKCJI

Z inicjatywy Zarządu Stowarzyszenia Miast Króla Kazimierza Wielkiego, obecnie Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego (SKKW), w roku jubileuszu 700-lecia urodzin króla Kazimierza Wielkiego, wydano drukiem album „100 miast Kazimierza Wielkiego”¹. Jego autorami byli: mgr Jerzy Giergielewicz – historyk, prof. dr hab. Jacek Maciejewski – historyk, mediewista, dr Zdzisław Jan Zasada – historyk, regionalista. Teraz wydawnictwo jest już „białym krukiem”. Publikacja ta powstała dzięki przychylności licznej grupy miast, dla których Kazimierz Wielki był hojnym dobrodziejem, i które nadesłały materiały fotograficzne do albumu. Wydawca skorzystał także z fotografii otrzymanych w ramach ogólnopolskiego konkursu fotograficznego pn. „Grody Kazimierza Wielkiego – tradycja i współczesność”, zdjęć zamówionych u fotografów oraz zasobów Wikipedii. Wydawnictwo na początku 2011 roku trafiło do wszystkich miast (miejscowości) członków SKKW, podmiotów które nadesłały materiały oraz autorów opublikowanych fotografii.

Od tego czasu minęło już 13 lat, które w dziejach SKKW zaowocowały realizacją wielu przedsięwzięć, m.in.: konferencji naukowych, sympozjów, obchodów rocznic urodzin i imienin Kazimierza Wielkiego, jubileuszów członków instytucjonalnych Stowarzyszenia, opracowaniem i popularyzowaniem historii miast i miejscowości związanych z ostatnim Piastem na polskim tronie, organizowaniem turniejów rycerskich, publikowaniem prac naukowych i popularno-naukowych, realizacją filmów związanych z Kazimierzem Wielkim i jego czasami, a przede wszystkim prowadzeniem prac badawczych o czasach panowania Piastów. Wybrane formy działalności są zamieszczone w niniejszym wydawnictwie w części pn. „Kalendarium SKKW”.

Obecna publikacja pt.: „Grody króla Kazimierza Wielkiego” jest wynikiem przeprowadzonych wieloletnich badań przez autorów, którzy korzystając z dostępnych źródeł archiwalnych, literatury przedmiotu, opracowań, informatorów oraz stron

internetowych miast i miejscowości, starali się na jego kartach zaprezentować spuściznę króla Kazimierza III – później zwanego Wielkim².

Przyjęta metodologia i strona graficzna wydawnictwa jest ujednolicona dla wszystkich „grodów”. Zasada się ona na „wizytówce” z herbem, nakreśleniem możliwie wyczerpującej notki o powstaniu miejscowości i uwzględnieniem dokonań króla Kazimierza – do czasów potopu szwedzkiego. Warstwę ilustracyjną stanowią fotografie najbardziej charakterystycznych obiektów związanych z Kazimierzem Wielkim. Są one wyborem fotografii z konkursów pn.: „Fotografuj grody króla Kazimierza Wielkiego”, przeprowadzonych przez SKKW, funkcjonujących w przestrzeni internetowej (opatrzone WP, Wirtualna Polska lub Public domain) oraz prac własnych osób, których imiona i nazwiska są zamieszczone pod zdjęciami. Jednocześnie informujemy, że autorzy wydawnictwa dołożyli wszelkich starań, aby zachować obowiązujące w tym aspekcie przepisy prawa. Nie zawsze jednak było to możliwe.

² „Przydomek Magnus, Wielki, należy do najzaszczytniejszych. Jest to *de facto* najbardziej chwalebny przydomek, określany mianem *epitheon ornans*, stawiający jego nosiciela ponad całą ówczesną społeczność” – pisał prof. Kazimierz Jasiński. W dziejach Polski nazwano wielkimi dwóch monarchów: Bolesława I (Chrobrego) i Kazimierza III. Ale tylko drugi z nich zachował swój przydomek na stałe i także dzisiaj jest określany mianem Kazimierza Wielkiego. Król Kazimierz był ogromnie chwalony przez Janka z Czarnkowa i Jana Długosza. Żaden z tych kronikarzy nie napisał jednak o władcy wprost „Kazimierz Wielki”. Nic nie wskazuje na to, by zaszczytny przydomek zrodził się za czasów bezpośrednich następców Kazimierza: Ludwika Węgierskiego, Jadwigi Andegaweńskiej czy Władysława Jagiełły. Tym niemniej wolno sądzić, że przydomek Wielki zrodził się w intelektualnym środowisku Krakowa. Nie wiadomo, co dokładnie kierowało ludźmi, którzy jako pierwsi go wysunęli. Niezwykle plastycznie i przekonująco przypomniał dziejowe znaczenie Kazimierza III J. Długosz pisząc: „Dla swych zasług zasłużył na miano wielkiego”. Na początku XVI w. – przeszło 130 lat po śmierci króla – prymas Jan Łaski w 1506 r. powiedział: „Kazimierz, który dla swych zasług zasłużył na miano wielkiego w naszym kraju”. W źródłach od 1521 r. stopniowo przydomek Wielki stał się powszechny, a polskie elity go zaakceptowały.

¹ *100 miast Kazimierza Wielkiego*, format A4, 323 stron, Wyd. Stowarzyszenie Miast Króla Kazimierza Wielkiego w Kowalu, Kowal 2010.

Życzliwie przyjmujemy merytorycznie uzasadnione uwagi, które uwzględnimy w następnych edycjach.

Uważny Czytelnik bez trudu zauważy, że większość fotografii związana jest z zabytkami mającymi charakter budowli sakralnych, które budowane były z cegły i kamienia. Natomiast zamki i miasta w zdecydowanej większości – w wyniku zniszczenia podczas ich zdobywania lub obrony – są słabo reprezentowane. One też ze względu na łatwo zapalającą się zabudowę ulegały klęsce pożarów³.

Niepowetowane i największe w infrastrukturze Rzeczypospolitej straty nastąpiły podczas potopu szwedzkiego (1655–1660), kiedy to wojska Karola X Gustawa złupiły, zniszczyły i doprowadziły często do spalenia całych miast i miejscowości⁴.

W zakończeniu każdej części materiałów faktograficznych jest załączona informacja „To warto zobaczyć!”, w której ukazano najważniejsze obiekty w danej miejscowości, wraz z sugestią ich zwiedzenia. Pomysł ten ma na celu zarekomendowanie nie tylko walorów historycznych, ale także upowszechnienie ważnych dla miast i miejscowości budowli oraz innych interesujących obiektów.

Elementem wprowadzającym Czytelnika do niniejszej publikacji jest artykuł pt.: „Wielkie budowanie króla Kazimierza Wielkiego”. W nim autor w sposób syntetyczny skupił się na problematyce polityki budowlanej Kazimierza Wielkiego, lokacji zamków i miast, fundacji kościelnych, królewskich inicjatyw artystycznych, źródeł przychodów oraz rozchodów, itinerariach monarchy po zamkach i rezydencjach.

Zasadniczym elementem opracowania jest jego część poświęcona prezentacji poszczególnych „grodów kazimierzowskich”. W tym celu przyjęto porządek alfabetyczny – według obecnie funkcjonujących województw

– w których znajduje się spuścizna związana z królem Kazimierzem. Według powyższego – w 11 województwach i na Ukrainie – wyszczególniono: w kujawsko-pomorskim – 15, w lubelskim – 4, w lubuskim – 3, w łódzkim – 14, w małopolskim – 35, w mazowieckim – 5, w podkarpackim – 24, w podlaskim – 1, w śląskim – 11, w świętokrzyskim – 17, w wielkopolskim – 16 i na Ukrainie – 8 miast i miejscowości. Razem stanowi to 153 „grodów” króla Kazimierza Wielkiego.

Ważnym elementem opracowania jest *Bibliografia*. W niej, zgodnie ze sztuką jej sporządzania, opublikowano wykaz najważniejszych źródeł i wydawnictw, z których skorzystali autorzy opracowania.

Na końcu publikacji w *Aneksach* umieszczono: wykaz miast i miejscowości oraz osób indywidualnych wyróżnionych Medalem Króla Kazimierza Wielkiego, wykaz członków instytucjonalnych oraz indywidualnych należących do SKKW.

Autorzy albumu składają serdeczne podziękowania tym wszystkim władzom samorządowym miast i miejscowości kazimierzowskich, które wyraziły zgodę na wykorzystanie materiałów zamieszczonych na swoich stronach internetowych oraz przekazały stosowne materiały i fotografie. Dziękujemy wszystkim autorom opublikowanych zdjęć, których nazwiska bądź pseudonimy znajdują się przy fotografiach i tym, których zdjęcia sygnowane są jedynie inicjałami – pozyskanymi z domeny publicznej.

Szczególne podziękowania wyrażamy konsultantom wydawnictwa: prof. dr. hab. Antoniemu Barcia-kowi z Katowic, ks. prof. dr. hab. Lechowi Królowi z Włocławka i dr. arch. Piotrowi Adamowi Zaniewskiemu ze Szczecina za bardzo cenne uwagi, które przyczyniły się do wzbogacenia merytorycznych treści publikacji.

Autorzy

W Kowalu na Kujawach, Anno Domini 2023

³ A. Karpiński, *Pożary w miastach Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturowe*. Katalog, Wyd. UW, Warszawa 2020.

⁴ A. Karpiński, E. Nowosielska, *Pożary w miastach Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturowe*, Wyd. UW, Warszawa 2021; *Rzeczpospolita w latach Potopu* pod red. J. Muszyńskiej i J. Wijaczki, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Kielce 1996; Maciej A. Pieńkowski, *Potop szwedzki: bilans zbrodni, zniszczeń i grabieży*, <https://hrabiatytus.pl/2019/06/03/potop-szwedzki-bilans-zbrodni-zniszczen-i-grabiezy/>, (dostęp: 5.07.2023).

Zdzisław Jan Zasada

WIELKIE BUDOWANIE KRÓLA KAZIMIERZA WIELKIEGO

Kazimierz III, później zwany Wielkim, podjął bardzo wiele decyzji w celu budowy murych miast, zamków, kościołów i dworów, dokładając wszelkich starań, znacznych sum pieniędzy, żeby Polskę zostawić murych. Jego dzieło, mimo upływu wieków, wciąż wzbudza podziw swoim rozmachem.

Młody Kazimierz Wielki według Franciszka Ejsmonda. Drzeworyt z końca XIX w.

Czas średniowiecza – w powszechnym wyobrażeniu – był epoką mrocznych dziejów, które nie zasługują na z góry ferowane i funkcjonujące jeszcze tu i ówdzie krzywdzące opinie, czego dowodem jest również polska historia. Zapoczątkowanie innego niż w przeszłości spojrzenia na gospodarkę, politykę i podmiotowość poddanych szczególnie widać w czasach panowania Kazimierza III, nazwanego potem Wielkim, który faktycznie zastał Polskę drewnianą, a zostawił murych. Trzeba jednak pamiętać o wielu innych jego dokonaniach. Monarcha był także wielkim prawodawcą, sprawnym organizatorem, miłującym pokój, jednocześnie nie lękał się nieprzyjaciół i prowadził też zwycięskie wojny. Reformując skarb koronny oraz podejmując rozsądne decyzje poparte polityczną roztropnością, podwoił obszar państwa, doprowadzając do prawdziwego rozkwitu Królestwa Polskiego. To od panowania Kazimierza rozpoczyna się potęga Rzeczypospolitej, która trwała kilka wieków i nie pozwoliła zginąć narodowi polskiemu nawet wtedy, gdy utraci on swoje państwo.

Z okresu panowania króla Kazimierza zachowały się liczne dokumenty wytworzone w kancelarii królewskiej, na które powołują się kronikarze-dokumentaliści opisując czasy panowania ostatniego Piasta na polskim tronie.

1. Polityka budowlana Kazimierza Wielkiego na kartach kronik

W czternastowiecznej *Kronice katedralnej krakowskiej*¹ przytoczony jest cały zestaw wzniesionych przez króla Kazimierza budowli, głównie fortyfikacji miejskich i zamków. Zgodnie też ze słowami autora monarcha: [...] *ukochał całą usilnością ozdobę przybytku Pańskiego. Albowiem pokrył chór kościoła katedralnego krakowskiego otowiem, a sklepienie chóru złożonymi gwiazdami ozdobił. W tymże kościele kaplicę Wniebowzięcia Najświętszej Panny Maryi, drugą u braci kaznodziejów oraz wiele kościołów, mianowicie: w Sandomierzu, w Wiślicy, św. Michała i św. Jerzego na zamku krakowskim, szpital między Krakowem a Kazimierzem na Skałce, w Niepołomicach, w Korczyniu, w Kargowie, w Szydłowie, w Stopnicy, w Solcu, w Opocznie, w Piotrkowie, klasztor w Łęczycy, mocnymi murami, ozdobną rzeźbą, malowidłami i podziwu godnymi dachami upiększył i pokrył. Wiele z tych kościołów obdarzył drogocennymi ornatami, złożonymi kielichami i wielką ilością ksiąg. [...] Tak tedy król ten ponad wszystkich monarchów polskich dzielnie rządził rzeczą pospolitą, albowiem jak drugi Salomon podniósł do wielkości dzieła swoje – murych miasta, zamki, domy. Naprzód ozdobił zamek krakowski podziwu godnymi domami, wieżami, rzeźbą, malowidłami, dachami wielkiej piękności. Naprzeciw zaś*

¹ *Kronika katedralna krakowska*, jest polską kroniką wchodząca w skład *Wielkiej kroniki* (znanych jest 9 rękopisów), która należy do zbiorów wcześniejszych źródeł historycznych (kroniki, roczniki, kalendarze), napisana w XIV w. Niektórzy badacze, m.in. Max Perlbach, Wojciech Kętrzyński, Jan Dąbrowski twierdzą, że w skład *Wielkiej kroniki* została włączona kronika pochodząca z Małopolski, obejmująca lata 1202–1377. Stąd wniosek, że autor kroniki mógł być duchownym związanym z katedrą krakowską.

zamku krakowskiego, po drugiej stronie Wisły, koło kościoła, który się nazywa Skalką, wymurował miasto, które od imienia swego nazwał Kazimierzem, jak również wiele innych miast, a mianowicie: Wieliczkę i Skawinę, Lanckoronę, zamek Olkusz, Będzin, Lelów, miasto i zamek Czorsztyn, zamek Niepołomice, zamek Ojców, zamek Krzepice, zamek w ziemi sandomierskiej i samo miasto Sandomierz, Wiślicę, Szydłów, Radom, Opoczno, Wąwolnicę, miasto Lublin, miasto i zamek w Sieciechowie, w Solcu, w Zawichoście, zamek w Nowym Mieście zwanym Korczyn; w Wielkopolsce miasta Kalisz, Pyzdzy, Stawiszyn, miasto i zamek Konin, zamki w Nakle, w Wieluniu, w Międzyrzeczu, w Ostrzeszowie, miasto Wieluń, zamek Bolesławiec; w ziemi kujawskiej Kruszwicę, Złotorię, Przedecz, Bydgoszcz; w ziemi sieradzkiej obronny zamek Piotrków, miasto Brzeźnicę i zamek; w ziemi łęczyckiej samo miasto i zamek (Łęczycę), w Inowłodziu miasto i zamek; na Mazowszu miasto Płock, zamek zaś, który poprzednio był otoczony jednym tylko murem, drugim opasał; w ziemi ruskiej miasto Lamburg, inaczej Lwów i dwa zamki, zamek Przemyśl, zamek i miasto Sanok, miasto Krosno, zamki Lubaczów, Trębowłę, Halicz, Tustań. Wszystkie te miasta i zamki bardzo mocnymi murami, domami i wysokimi wieżami, nadzwyczaj głębokimi rowami i innymi urządzeniami obronnymi otoczył, na ozdobę narodowi, na schronienie i opiekę Królestwa Polskiego. Za czasów tego króla, w lasach, gajach i dąbrowach tyle założono wsi i miast, ile bodaj nie powstało kiedy indziej w Królestwie Polskim².

Nie ulega wątpliwości, że kronikarz – Jan z Czarnkowa (1320–1387), znany też jako Janko z Czarnkowa³, szczególnie zaangażował się w opis zasług króla Kazimierza Wielkiego po jego śmierci. Wiekopomnym dziełem powstałym pod koniec życia dziejopisa jest „Kronika Janka z Czarnkowa” (łac. *Joannis de Czarnkow chronicon Polonorum*). Przy jej dokumentowaniu autor przedstawił wydarzenia, których był bezpośrednim świadkiem, lub które znał z relacji biorących w nich udział osób. Wolno sądzić, że przedstawione zdarzenia w kronice mogą mieć charakter stronnicy, podyktowany własnymi sympatiami politycznymi autora. Warto zauważyć, że król Kazimierz przedstawiony jest jako prawdziwy władca dba-

jący o wszystkie stany i dobro królestwa. Natomiast jego następcą król Ludwik Węgierski – jako władca sprawujący rządy chaotycznie i niepewnie.

Budowlaną ofensywę Kazimierza trudno jest porównać z jakąkolwiek podobną akcją w polskich dziejach, czy to przed panowaniem monarchy, czy też po nim. Królewskie dokonania widnieją w kronikarskim zapisie Jana z Czarnkowa: *Tak tedy król ten ponad wszystkich monarchów polskich dzielnie rządził rzeczą polską; albowiem jak drugi Salomon podniósł do wielkości dzieła swoje – murował miasta, zamki, domy. Naprzód ozdobił zamek krakowski podziwieniami godnymi domami, wieżami, rzeźbą, malowidłem, dachami wielkiej piękności. Naprzeciw zaś zamku krakowskiego, po drugiej stronie Wisły, około kościoła, który się nazywa Skalką, wymurował miasto, które od imienia swego nazwał Kazimierzem, jak również wiele innych miast, jako to – Wieliczkę i Skawinę, Lanckoronę, zamek Olkusz, Będzin, Lelów, miasto i zamek Czorsztyn, zamek Niepołomice, zamek Ojców, zamek Krzepice, zamek w ziemi sandomierskiej i samo miasto Sandomierz, Wiślicę, Szydłów, Radom, Opoczno, Wąwolnicę, miasto Lublin, miasto i zamek w Sieciechowie, w Solcu, w Zawichoście, zamek w Nowym Mieście zwanym Korczyn, w (Wielko-) Polsce Kalisz, Pyzdzy, Stawiszyn*

Odcisk pieczęci majestatycznej króla Kazimierza Wielkiego

– miasta, Konin miasto i zamek, w Nakle, w Wieluniu, w Międzyrzeczu, w Ostrzeszowie – zamki, Wieluń miasto, Bolesławiec zamek, w ziemi kujawskiej Kruszwicę, Złotorię, Przedecz, Bydgoszcz; w ziemi sieradzkiej obronny zamek Piotrków, miasto Brzeźnicę i zamek; w ziemi łęczyckiej samo miasto i zamek (Łęczycza), w Inowłodziu miasto i zamek; na Mazowszu miasto Płock, zamek zaś, który poprzednio był otoczony jednym tylko murem, drugim opasał murem; w ziemi ruskiej miasto Lamburg, inaczej Lwów, i dwa zamki, zamek Przemyśl, zamek i miasto Sanok, miasto Krosno, Lubaczów, Trębowłę, Halicz, Tustań zamki. Wszystkie te miasta i zamki bardzo mocnymi murami, domami i wysokimi wieżami, nadzwyczaj głębokimi rowami i innymi urządzeniami obronnymi otoczył, na ozdobę narodowi, na schronienie i opiekę królestwa polskiego. Za czasów tego króla, w lasach, gajach i dąbrowach tyle założono

² *Kronika katedralna krakowska*, <https://docer.pl/doc/n51nesx>, s. 5, [dostęp: 20.03.2023].

³ Janko z Czarnkowa – polski kronikarz, podkanclerzy koronny, archidiakon gnieźnieński. Dziejopis odegrał poważną rolę przy zakładaniu Akademii Krakowskiej. Mając rozliczne koneksje i znajomości z dygnitarzami Królestwa, odgrywał ważną rolę na dworze króla Kazimierza Wielkiego. Będąc ważną postacią kancelarii królewskiej, uczestniczył w procesie tworzenia nowoczesnych podstaw prawnych państwa, takich jak statuty czy organizacja sądu najwyższego prawa magdeburskiego. Był członkiem komisji monarszej zajmującej się organizacją działalności kluczowych dla gospodarki Królestwa żup solnych.

wsie i miasta, ile bodaj nie powstało kiedy indziej w królestwie polskim⁴.

Na szczególną uwagę wśród dziejopisarstwa polskiego zasługuje praca Jana Długosza⁵ pt. „Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego”. Jest ona dziełem na skalę europejską, która jako pierwsza odznacza się jasno określonym warsztatem heurystycznym oraz metodologią badawczą. Roczniki obejmują okres od dziejów bajecznych, przez epokę piastowską i andegaweńską, do czasów jagiellońskich. Charakterystyczne dla J. Długosza było posilkowanie się materiałami źródłowymi różnej proveniencji i duży krytycyzm. Jako pierwszy kronikarz przedstawił dzieje Polski oraz jej sąsiadów w sposób przyczynowo-skutkowy i relatywnie obiektywny. Mimo tego jego przekaz nie jest wolny od uprzedzeń szczególnie narodowych i wyznaniowych.

Popularne powiedzenie, według którego król Kazimierz Wielki „Zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną”⁶ oparte jest na fragmencie charakterystyki władcy dokonanej przez J. Długosza. Kanonik krakowski z perspektywy stu lat po śmierci ostatniego Piata na polskim tronie pisał: *Taka wielka tkwiła w nim chęć uświetnienia i wzbogacenia Królestwa Polskiego, że podejmował bardzo trudne i znaczne wydatki na budowę murowanych kościołów, zamków, miast i dworów, dokładając wszelkich starań, by Polskę, którą zastał glinianą, drewnianą i brudną, zostawił murowaną i nadał jej wielki rozgłos, co mu się też i udało. On też obudził w Polsce u wszystkich zapal do wznoszenia murowanych budowli*⁷.

J. Długosz niewątpliwie pozostawał pod wrażeniem akcji fundacyjnej, prowadzonej z dużym rozmachem przez króla Kazimierza. W „Rocznikach” kronikarz wymienia obiekty powstałe staraniem lub z inicjatywy tego monarchy, wśród których znajdują się liczne miasta⁸. Kilkudziesięciu z nich – będących osadami lub wsiami – nadano status miasta, kilka zostało utworzonych na tzw. „surowym korzeniu”. Liczba wsi przeniesionych na prawo magdeburskie, jak dotychczas, nie jest znana, ale wolno sądzić, że było ich zapewne znacznie więcej niż nowoutworzonych miast. Oprócz tego zasługą Kazimierza było zbudowanie lub inicjatywa wznoszenia licznych zamków, dworów, kościołów, kanałów i dróg.

W rozdziale „Roczników” zatytułowanym „Pochwała króla polskiego Kazimierza, jego życie, obyczaje i pozostawione przez niego budowle” J. Długosz napisał: *Spośród wszystkich ksiąg i królów polskich, których kiedykolwiek miało w ostatecznych czasach Królestwo Polskie, król Polski Kazimierza godzien był prawdziwego żalu Polaków, zwłaszcza, że nie zostawił żadnego prawnego męskiego spadkobiercy. Jedyny bowiem spośród wszystkich królów polskich nie tylko ożywił wspomniane Królestwo nowymi siłami, ale je wzbogacił, uświetnił i wstawił wybudowaniem wspaniałych, murowanych kościołów, zamków, miast i dworów*⁹. [...] *Poza tym rycerzom, mieszczanom i chłopom, jeśli budowali murowane zamki, dwory, kościoły i domy, na ich prośbę użyczał hojnego wsparcia. I do wykończania zaczętych prac nakłaniał ich gorącą zachętą. [...] Wszelkie bowiem murowane budowle, jakie Polska posiada, zamki, kościoły, miasta, dwory i domy, po większej części zostały zbudowane przez wspomnianego króla Kazimierza i na koszt jego królewskiego skarbu*¹⁰.

Świadectwem tego znakomitego programu inwestycyjnego polskiego króla są zapisy w powyższych kronikach, w których wymienia się łącznie 53 zamki i 27 ufortyfikowanych murem obronnym miast, powstałych za czasów Kazimierza Wielkiego.

2. Lokalizacja zamków i miast

Lokalizacja zamków i warownych miast nie była przypadkowa. Jeśli zaznaczymy na mapie Polski zamki i inne warownie wzniesione za Kazimierza Wielkiego, to ujrzymy rozważne i przemyślane ich usytuowanie. Dla ich wznoszenia przeznaczano miejsca na skałach i wzgórzach; dla miast rozwidlenia rzek, przebiegi traktów handlowych i bliskość granic państwa. Stworzony system oparty na warowniach i zaopatrzonych w mury i baszty obronne miast objął właściwie całe państwo. Najwięcej warowni powstało dla zabezpieczenia terytoriów graniczących z Krzyżakami i Czechami, a w późniejszym czasie także na Rusi.

Szczególnym przykładem kazimierzowskiego systemu obrony są zbudowane na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej – Orle Gniazda. Większość z nich powstała w trudnych do zbudowania i zdobycia wapiennych skałach. Przykładami takiego typu budow-

⁴ *Kronika Jana z Czarnkowa*, przekł. z łac. Józef Żerbiłło, Warszawa 1905, s. 6, 7.

⁵ Jan Długosz (ur. 1415, zm. 19. 05. 1480 r.), h. Wieniawa – polski historyk, kronikarz, duchowny, geograf, heraldyk i dyplomata. Twórca dzieła *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae* („Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego”) oraz *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis* („Księga uposażeń diecezji krakowskiej”), *Banderia Prutenorum* („Sztandary wojsk krzyżackich z Prus”), *Vitae beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi* („Życie św. Stanisława biskupa krakowskiego”), *Vita S. Cunegundis*, („Żywot św. Kunegundy zakoncu świętej Klary, księżnej polskiej”), *Vitae episcoporum Poloniae* („Katalogi biskupów polskich”).

⁶ *Leksykon polskich powiedzeń historycznych*, M. Wilamowski, K. Wnęka, L.A. Zyblikiewicz, Wyd. Znak 1998.

⁷ Więcej: *Polska Jana Długosza*, red. nauk. H. Samsonowicz, PWN, Warszawa 1984, s. 159, 160.

⁸ J. Długosz mając do dyspozycji lub korzystając z *Kroniki katedralnej krakowskiej* oraz *Kroniki Janka z Czernkowa* w pracy *Roczniki, czyli kronika sławnego Królestwa Polskiego* przytacza wykaz miast i innych budowli, które za sprawą Kazimierza Wielkiego lub jego podwładnych zostały wzniesione.

⁹ Wyszczególnienie budowli: J. Długosz, *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. IX, PWN, Warszawa 1975 r., s. 440-443.

¹⁰ J. Długosz, *Roczniki, czyli kroniki...*, s. 443.

li są zamki w Rabsztynie i Ojcowie oraz mury obronne Olkusza. Z kolei zamek w Kole zlokalizowany w zakolu Warty, ochraniał drogę handlową pomiędzy Wielkopolską a ziemią łęczycką. Natomiast zamek w Złotorii powstał, by zabezpieczać granicę ziemi dobrzyńskiej i nie dopuszczać Krzyżaków do nieodległego Torunia. Zadaniem zamku obronnego w Lanckoronie było strzeżenie granicy z Księstwem Oświęcimskim¹¹.

Za czasów panowania króla Kazimierza liczba lokowanych miast podwoiła się, a w Małopolsce nawet potroiła. Podawane przez historyków liczby lokacji miejskich różnią się od siebie. Według niektórych pod rządami monarchy w Małopolsce lokowano 67 miast, w Wielkopolsce – 21, na Kujawach – 10, w ziemi łęczyckiej i sieradzkiej – 10 i na Mazowszu – 10¹². Większość z nich były niewielkimi ośrodkami rzemieślniczo-rolniczymi. Od wsi różniły się one jedynie nadanymi przywilejami dotyczącymi targów i jarmarków. Natomiast duże miasta jak Bochnia, Kalisz, Kraków, Nowy Sącz, Sandomierz czy Poznań rozwijały się dzięki dalekosiędnemu handlowi (trzy szlaki prowadzące do Europy), obrotowi pieniądza oraz wpływami lokalnymi, które w części płynęły do królewskiego skarbcza od wniesionego cła, prawa do sprzedaży i opłat skarbowych.

Każda z wyżej przytoczonych inwestycji wzmacniała siłę obronną państwa na określonym kierunku i miała pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy w ich okolicach. Większość zamków i założeń miejskich powstałych z inicjatywy Kazimierza Wielkiego przetrwała, do dziś czy to w postaci ruin, czy ich rekonstrukcji. Można stwierdzić, że nawet po kilkuset latach są one wciąż żywym przykładem wielkości polskiego króla.

3. Fundacje kościelne Kazimierza Wielkiego

Nie sposób przy omawianiu działalności fundacyjnej Kazimierza Wielkiego pominąć kontekstu związanego z budową kościołów i klasztorów oraz ich wyposażenia. To one należą do najbardziej okazałych obiektów, powstałych z inicjatywy monarchy. Do jednego z najważniejszych kościołów należy zaliczyć katedrę krakowską na Wawelu. Jej budowa trwała już od koronacji króla Władysława Łokietka, a nowy władca objął po swoim ojcu patronat przy jej rozbudowie. W mniej więcej tym samym czasie trwała również przebudowa kościoła Mariackiego w Krakowie.

Oprócz powyższych król Kazimierz ufundował wiele świątyń. Do najokazalszych należą kościoły tzw. ekspiacyjne, mające wynagrodzić grzechy i szkody wyrządzone wobec Boga i ludzi. Według J. Długosza obiekty te miały być rodzajem pokuty władcy za zabójstwo duchownego Marcina Baryczki, którego utopiono w Wiśle w 1349 roku. Janko z Czarnkowa przytacza to wydarzenie w na-

stępujący sposób: *Po powrocie (Kazimierza) z tryumfem pomyślności do Krakowa, gdzie był wspaniale przez kler i naród przyjęty, zdarzyło się, że za podszeptem diabła, niejaki Marcin Baryczka, wikariusz katedry krakowskiej, został przed królem fałszywie oskarżony przez jego przybocznych, w dzień św. Łukasza uwięziono go, a następnego nocy utopiono w rzece Wiśle, bez żadnej przyczyny, zupełnie niewinnego. Odtąd, niestety, wszelka pomyślność odstąpiła króla, który pierwiej nad nieprzyjaciółmi szczęśliwie tryumfował*¹³.

Wypełniając pokutę król wzniósł bardzo reprezentacyjne: kolegiaty pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Wiślicy (budowę rozpoczęto w 1350 r.) i w Sandomierzu (budowa w latach 1360–1382), kościół farny pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Stopnicy (dobudowany kościół do kaplicy świętej Anny w latach 1349–1362), kościół pw. św. Władysława w Szydłowie (wzniesiony w ok. 1355 r.) i pw. Dziesięciu Tysięcy Męczenników w Niepołomicach (wybudowany w 1350–1358). Wszystkie wyżej wymienione obiekty cechuje charakterystyczna dyspozycja wnętrza, łącząca świątynię w jedną, spójnie stylistyczną grupę dwunawowych kościołów z wyodrębnionym prezbiterium.

Najbardziej spośród wszystkich kościołów ekspiacyjnych wyróżnia się swoją wielkością i rozmiarem kolegiata w Wiślicy, której budowę zakończono w 1380 roku. Obiekt powstał obok letniego zamku królewskiego – także jako *votum* za zwycięstwo odniesione na Rusi w 1349 roku. Jako główny materiał do wznoszenia kolegiaty posłużyły gotyckie cegły, a nośne elementy wykonane były z kamienia. Początkowo wnętrze – z kaplicą królewską – było dwunawowe, które dotrwało do początku XVII wieku. Jej wnętrze tworzyło niemalże jednolitą przestrzeń, nierozczłonkowaną podziałami. Efekt pseudodwunawowego układu dało możliwości wzbogacenia dekoracyjnego sklepienia kościoła wiślickiego. Podobny charakter architektoniczny można odnotować także w innych kazimierzowskich świątyniach.

Wymienione wyżej budowle są opatrzone bogatą dekoracją rzeźbiarską, w której przeważają motywy heraldyczne. Zgodnie też ze słowami Janka z Czarnkowa: [...] *ukochał [Kazimierz Wielki] całą usilnością ozdobę przybytku Pańskiego. Albowiem pokrył chór kościoła katedralnego krakowskiego ołowiem, a sklepienie chóru złożonemi gwiazdami ozdobił. W tymże kościele kaplicę Wniebowzięcia N. P. Maryi, i drugą u braci zakonu Kaznodziejskiego, oraz wiele kościołów, mianowicie: w Sandomierzu, w Wiślicy, Ś. Michała i Ś. Jerzego na zamku krakowskim, szpital między Krakowem a Kazimierzem na Skalce, w Niepołomicach, w Korczyni, w Kargowie, w Szydłowie, w Stopnicy, w Solcu, w Opocznie, w Piotrkowie, klasztor w Łęczycy, – mocnymi murami, ozdobną*

¹¹ Więcej: P. Jasienica, *Polska Piastów*, PWN, Warszawa 1979, s. 332-335.

¹² M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986, s. 85-88.

¹³ *Kronika Jana z Czarnkowa...*, s. 28.

rzeźbą, malowidłami i podziwieniami godnemi dachami upiększył i pokrył. Wiele z tych kościołów obdarzył drogocennymi ornatami, złożonemi kielichami i wielką ilością ksiąg¹⁴.

W wiślickiej kolegiacie w prezbiterium znajdują się herby szlacheckie: Dębno, Grzymała, Nałęcz, Ogończyk, Pilawa, Rawicz, Poraj i Wieniawa. W Stopnicy oraz w Wiślicy w zakończeniu chóru znajdują się herby Korony i Litwy. Wielu badaczy spuścizny po królu Kazimierzu wyciąga wnioski, że był to program o charakterze bardziej politycznym niż religijnym, a nawet, że nie szło tu o samą pokutę za królewskie grzechy.

Kościoły ufundowane przez króla Kazimierza w Szydłowie i Stopnicy są bardzo podobne do siebie. Wolno sądzić, że zostały wzniesione według planu jednego architekta, lecz ich budowę wykonały dwa różne warsztaty. Szydłowiecka świątynia wyróżnia się zastosowaniem bujnej dekoracji z motywami floralnymi.

Odmienny charakter posiada gotycka kolegiata pw. Narodzenia NMP w Sandomierzu wzniesiona ok. 1360 roku, rozbudowana w 1. połowie XV wieku i niepodobna do poprzednich fundacji królewskich. Jest ona bowiem kościołem halowym, zbudowanym na planie bazylikowym. Jej surowość podkreśla ją wnętrze „romańskie”, z masywnymi podporami, szerokimi arkadami, które charakteryzują się pewną prostotą. Nakrycie kolegiaty sandomierskiej ma charakter tradycyjnego sklepienie krzyżowo-żebrowego.

Źródła „dwunawowości” kościołów ekspiacyjnych króla Kazimierza można upatrywać w jakobińskich założeniach świątyni w Tuluzie we Francji, gdzie powstał w 1215 roku pierwszy klasztor oraz w kościele dominikanek w Imbach w Austrii. Na uwagę zasługuje fakt, że kościoły fundowane przez monarchę posiadają też inspiracje pochodzące z budowli świeckich z takimi elementami jak kapitułarz czy refektarz.

Niestety żadne wnętrza z dwunawowych świątyń, które były aktem ekspiacji polskiego monarchy, nie przetrwało w oryginalnej formie do naszych czasów. Bardzo wcześnie zawały się sklepienia kościołów w Szydłowie i Niepołomicach. Nie był to zapewne zupełny przypadek czy seria niefortunnnych zdarzeń. Ich wynikiem była prawdopodobnie słaba konstrukcja tych budowli. Kościoły w Wiślicy i Stopnicy zostały splądrowane podczas potopu szwedzkiego oraz częściowo zniszczone podczas działań w trakcie obu wojen światowych. Obecnie wnętrza świątyń możemy podziwiać w zrekonstruowanej formie.

Król Kazimierz mając wpływ na kształt polityki kościelnej także hojnie wspomagał klasztory zakonne. Problematyka tych czynności obejmowała budowę nowych klasztorów, wspomaganie już istniejących, wyposażanie w sprzęty do posługi liturgicznej, opiekę prawną oraz ulgi w daninach i podatkach.

Udokumentowanych poświadczeń fundacji klasztornych przez 40 lat sprawowania rządów przez monarchę mamy zaledwie kilkanaście. Wśród nich było wybudowanie prepozytury kanoników regularnych w 1358 roku w Kaliszu, domy augustianów-eremitów na krakowskim Kazimierzu, pobudowane w latach 1342–1343 i w Wieluniu przed 1350 rokiem¹⁵. Wolno sądzić, że jego mecenat dotyczył także mendykanckiego klasztoru w Piotrkowie, franciszkańskiego klasztoru w Chęcinach, klasztoru augustianów w Olkuszu, rozpoczęcie budowy klasztoru miechowskiego oraz przebudowy klasztorów w Lelowie, Lublinie, Łęczycy, na Łysej Górze, Nowym Mieście Korczynie, Pyzdrach, podkrakowskiej Mogile i ozdobienie klasztoru w Trzemesznie¹⁶.

Należy wspomnieć, że ostatni Piast na polskim tronie dążył do powoływania i uposażenia konwentów kanoników regularnych, które należy połączyć z powstaniem uniwersytetu w Krakowie oraz konwentu i domu bożogrobców na krakowskim Stradomiu. W połowie swojego panowania miał monarcha pomysł powołania ośmiu klasztorów franciszkańskich, z czego sześć z nich miało mieć wezwanie dwunastu apostołów, a pozostałe pw. św. Hieronima, św. Ludwika i św. Stefana. Inne projekty przewidywały wybudowanie sześciu klasztorów dominikańskich, na których konwenty w Bełzie i Radomiu zgodę wyraził papież.

Ważnym zagadnieniem było stworzenie sieci zgromadzeń zakonnych na Rusi. Do 1370 roku wymienione są dominikańskie konwenty we Lwowie, Łańcucie i Przemyślu, franciszkańskie w Haliczu, Kamieniu Podolskim, Krośnie, Lwowie i Przemyślu¹⁷. Na końcowe lata działalności monarchy przypadają starania o sprowadzenie do Polski żeńskiego zgromadzenia augustianek bądź dominikanek.

Z przedstawionych powyżej zestawień wynika, że król Kazimierz był zwolennikiem zakładania i wznoszenia klasztorów dla augustianów, dominikanów i franciszkanów; mniej był zainteresowany fundacjami dla starych zakonów: bernardynów, cystersów i norbertanów. Nie ulega wątpliwości, że monarsza polityka była nacechowana dużą dozą zainteresowania rozwojem sieci klasztornej, co powodowało jednoczenie spraw na styku działań świeckich i zakonnych.

¹⁴ Ibidem, s. 25.

¹⁵ Z. Zyglewski, *Polityka klasztorna Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Kazimierz Wielki i jego państwo. W siedemsetną rocznicę urodzin ostatniego Piasta na tronie polskim*, pod. red. J. Maciejewskiego, T. Nowakowskiego, Wyd. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2011, s. 152.

¹⁶ Ibidem, s. 153-154.

¹⁷ Ibidem, s. 162.

4. Królewskie inicjatywy artystyczne

Król Kazimierz Wielki podczas swojego panowania wybudował wiele zamków i liczne budowle sakralne. Jego działalność w tym kierunku miała znaczący wpływ na rozwój Polski także pod względem artystycznym. Stworzenie silnej gałęzi budowlanej o wysokiej jakości rzemiosła artystycznego nadało wysoką rangę i jej ponadprzeciętne znaczenie, które nie było osiągalne przez poprzednich władców Polski. Swoje wybudowane zamki obronne i zamki myśliwskie wyposażył w meble, dywany, malowidła naścienne oraz inne ozdoby.

Z fundacji króla liczne obiekty świeckie oraz sakralne były ozdabiane pieczołowicie wykonanymi polichromiami, a kościoły i klasztory wyposażone zostały w przedmioty rzemiosła artystycznego, takie jak kielichy, relikwiarze, ornaty i inne paramenty. Do czasów obecnych zachowały się kielichy podarowane przez monarchę dla klasztoru w Trzemesznie oraz kolegiat w Stopnicy i Kaliszu¹⁸.

Towarzyszącą wznoszeniu obiektów sakralnych działalność zdobniczą można określić mianem mecenatu artystycznego. Zatrudnienie przy budowie i podczas prac wewnątrz obiektów wymagało znanstwa ówczesnie panujących trendów oraz podejmowania decyzji związanych z ich wykonawstwem. Jako przykłady – w tym zakresie – mogą posłużyć rozbudowa rezydencji królewskiej na Wawelu z odnowieniem Wieży Łokietkowej oraz zachowanie romańskiej kaplicy pw. św. Feliksa i św. Adaukta – jako śladów z początków państwa polskiego. W założonym przez siebie Kazimierz król ufundował farę pw. Bożego Ciała oraz kościół pw. św. Katarzyny i Małgorzaty wraz z klasztorem należącym do augustianów. W ten sposób Kazimierz Wielki świadomie nawiązywał do aktualnych tendencji w europejskiej sztuce budowlanej i zdobniczej.

Ciekawym zestawem dzieł złotnictwa są relikwiarze, często przybierające różnorodne formy. Do relikwiarzy hermowych o rzeźbiarskim charakterze należy relikwiarz św. Marii Magdaleny ze Stopnicy, dar Kazimierza Wielkiego, który wyglądem bliski jest ówczesnym rzeźbom oraz herma św. Zygmunta – relikwiarz zawierający fragment czaszki świętego, wykonany w latach 1351–1356, ofiarowany płockiej katedrze przez króla Kazimierza. Ważną rolę w wytworach rzemiosła artystycznego odgrywał bardzo efektowny program heraldyczny, który świadczy o osobie fundatora. Jego efekty widoczne są przede wszystkim w kościołach

Kielichy, dary Kazimierza Wielkiego dla kościołów pw.: Wniebowzięcia NMP w Kaliszu, św. Apostołów Piotra i Pawła w Stopnicy, Wniebowzięcia NMP w Trzemesznie

Relikwiarze Kazimierza Wielkiego: św. Maria Magdalena dla kościoła w Stopnicy, herma św. Zygmunta dla katedry płockiej

¹⁸ Artysta na sześciolistnym obwodzie podstawy trzemeszeńskiego kielicha umieścił tekst: *Istum kalicem comparavit Kazimirus Rex Poloniae sub Anno Domini MCCCLXIII*, co tłumaczy się na: „Kielich ów sprawił Kazimierz król Polski w roku pańskim 1363”. Oznacza to, że kielich król ufundował siedem lat przed swoją śmiercią, w roku zgonu pierworodnej córki Jadwigi wydanej za księcia pomorskiego Bogusława V.

ekspiacyjnych oraz na wyrobach rzemieślniczych, które przedstawiają polskiego władcę w sposób majestacyjny, ukazujący potęgę jego władzy i zaznaczające, że jest on najwyższą osobą w państwie.

5. Źródła królewskich przychodów i wydatków

Do czasów panowania króla Kazimierza Wielkiego głównym źródłem dochodów królewskich były rozległe dobra ziemskie, przynoszące zyski w naturaliach lub z tytułu wielorakich służebności. Wprowadzona z czasem polityka świadczenia pieniężnego powodowała, że monarcha uzyskane wpływy bezpośrednio przeznaczał na budowanie spichrzy i młynów, wznoszenie zamków, kościołów oraz innych obiektów służących obronności kraju.

W jego ślady i dzięki ogólnemu wzrostowi zamożności inicjatywa budowlana była wspierana przez możnych. Posiadacze wielkich majątków wnosili własne rezydencje, z reguły o walorach obronnych. Uzupełniały one sieć obronną zamków królewskich, tym bardziej, że król Kazimierz zastrzegł wprowadzenia do nich załóg rycerskich.

W czasie panowania Kazimierza Wielkiego państwo polskie zwiększyło swój obszar o ponad jedną trzecią. Jego polityka zewnętrzna spowodowała – że w zasadzie – nie groziły mu niebezpieczeństwa najazdów, a konflikty graniczne były szybko na drodze dyplomatycznej lub siłowej załatwiane. W takich warunkach monarcha podjął liczne przedsięwzięcia natury finansowej i organizacyjnej, by pozyskać konieczne środki do wzmocnienia skarbu państwa.

Dążąc do powiększenia wpływów z królewskiej domeny wybudowane zamki przekazywał w zarząd starostom, a płynące z tego tytułu czynsze i dochody oraz z sądownictwa zasilały królewski skarb.

Jednocześnie król prowadził rewindykację posiadłości koronnych niezastudzenie trzymanyh oraz niezbyt przychylnie nadawał immunitety. Do obsługi oraz zapewnienia ściągłości podatków, danin i innych dochodów król Kazimierz powołał specjalnych urzędników, którzy nieustannie czuwali nad wpływami do królewskiego skarbcza. Dla podniesienia zamożności Polski i zwiększenia królewskich dochodów bardzo duże

znaczenie miał szeroko rozwinięty ruch lokacyjny mający wpływ na osadnictwo oraz zagospodarowanie nieużytków i lasów. Ta działalność spowodowała, że możni i klasztory stali się beneficjentami wielki latyfundiów, licznych wsi i dóbr. Wraz z ich bogaceniem rosły dochody królewskie.

Królewski skarb znaczne dochody czerpał z wydobywania soli w Bochni i Wieliczce oraz w mniejszym stopniu w uzyskiwaniu wpływów z kopalni ołowiu i srebra. Były one jednymi z kilku ważnych pozycji w królewskich finansach.

Monarcha czerpał także dochody pobierane od rodzimych i zagranicznych kupców, którzy bogacąc się wnosili znaczne sumy pieniężne do królewskiego budżetu. Kazimierz zezwolił nawet przejeżdżać – po wyznaczonych drogach – kupcom z państwa krzyżackiego, od których jego urzędnicy pobierali cła. Wprowadzając prawo składu – obowiązek wykładania przewożonych towarów na sprzedaż w określonych miastach – prowadził kontrolę obrotu towarami i wnoszonymi z tego tytułu należnościami.

Nie bez znaczenia dla królewskiego skarbu, na początku XIV wieku, był napływ Żydów i ich osiedlenie na terenie państwa króla Kazimierza. Monarcha był bardzo zainteresowany rozwojem gmin żydowskich, które w postaci bezpośrednich podatków zasilały skarb państwa. Władca mógł jednocześnie liczyć na niskoprocentowe pożyczki, które nie zawsze spłacane były lub regulowane przez króla w przewidzianych terminach umowami.

Nadając miastom i wsiom liczne przywileje, zwolnienia i ulgi, z jednej strony – integrował mieszkańców Królestwa Polskiego, a z drugiej – przyczyniał się do dodatkowych wpływów do skarbu państwa.

Podniesiony i znormalizowany został stały podatek zwany poradnym, nakładany na wszystkie kategorie dóbr. Oprócz wpływów z tego tytułu, jego egzekucja przyczyniła się do uniezależnienia królewskiej polityki od szlachty i władz miejskich.

Istotną kwotę stanowiły także sumy wpływające z kara za dezercję i uchylanie się od służby wojskowej. Podobny dochód stanowiły też opłaty za wójtostwo i sołectwo oraz prawo do lokacji wsi.

Wprowadzona akcja lokacyjna przyczyniła się do aktywizacji handlowej i tym samym stanowiła istotny krok ku unifikacji kraju. Wprowadzona przez króla Kazimierza w 1338 roku moneta – zwana groszem – umożliwiała uła-

Awers i rewers grosza krakowskiego wprowadzony do obiegu w 1367 r. przez Kazimierza Wielkiego

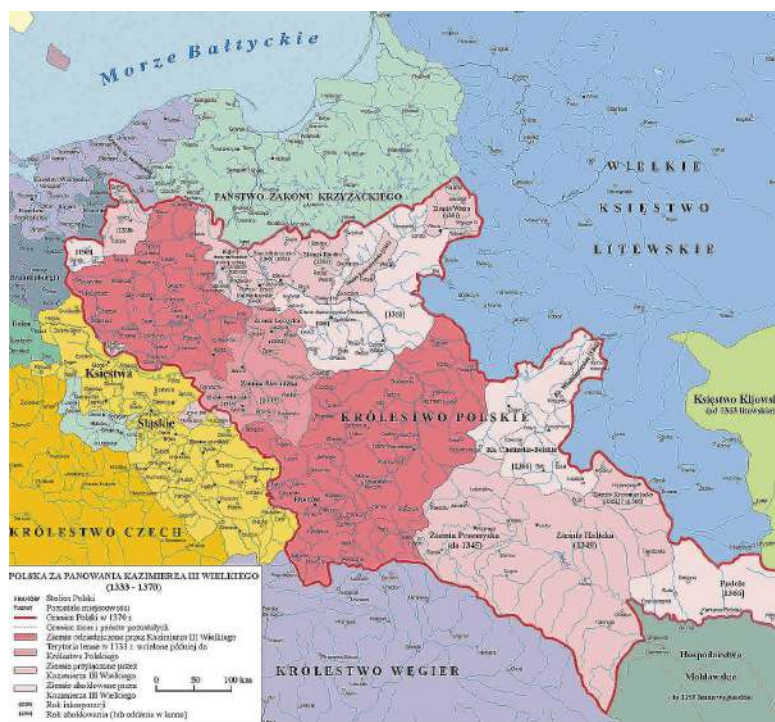

twienie w prowadzeniu transakcji wewnątrz państwa oraz stanowiła dogodny narzędzie operacji kredytowych i królewskich inwestycji. Jego wprowadzenie do obiegu doprowadziło do ujednoczenia systemu celnego i podatkowego¹⁹.

Rozpoczęcie epoki polskiej skarbowości za króla Kazimierza miało ogromny wpływ na kondycję finansową państwa oraz podejmowane przez króla inwestycje. Trudno jest ustalić przeciętny dochód roczny wpływający do skarbu królewskiego. Przyjmując przychody, które dadzą się określić, sumę tę można oszacować na minimum 95 000 grzywien rocznie²⁰.

Wspomniany wcześniej J. Dąbrowski podkreślał, że skarbowość rozpoczęła się za czasów Kazimierza Wielkiego, a uprawnienia królewskie w sprawie finansów bardzo wzrosły. Historyk oszacował, że wpływydo skarbu – które dadzą się określić – to wartość 95 000 grzywien rocznie (5,7 mln groszy praskich)²¹.

Ostrożniejszy w szacunkach Zdzisław Kaczmarczyk, historyk państwa i prawa polskiego, sugerował, że dochody kształtowały się na poziomie od 3,3 do 4,5 mln groszy pra-

skich. Szacunkowo można powiedzieć, że do królewskiego skarbcza trafił odpowiednik jednej tony czystego srebra.

Wybitny historyk gospodarki i systemów monetarnych Zbigniew Żabiński, porównując faktyczne ceny żywności w różnych czasach określił, że grosz praski za panowania Kazimierza Wielkiego, miał siłę nabywczą podobną jak 60 złotych dzisiaj, co było przybliżonych dochodem rocznym w granicach od 200 do 270 mln obecnych złotych rocznie.

¹⁹ Kazimierz Wielki wprowadził pięciostopniowy system monetarny. Największą jego monetą był grosz krakowski, który był równy groszowi praskiemu. Jednak najczęściej bity był kwartalnik, który stanowił czwartą część skojca, a zarazem połowę grosza. Poza tym wybijano ćwierćgrosze, denary i obole stanowiące połowę denara. Monety te powiązane były ze sobą nominalnymi wartościami: 1 grosz = 2 kwartalniki = 4 ćwierćgrosze = 16 denarów = 32 obole. Jeden grosz stanowił połowę skrojca i był 1/48 grzywiny obrachunkowej. Wprowadzone wartości monet pozwoliły na łatwe odważanie pieniędzy, co usprawniało rozliczenia.

²⁰ J. Dąbrowski, *Kazimierz Wielki twórca korony Królestwa Polskiego*, Kraków 2007, s. 74.

6. Itineraria Kazimierza Wielkiego po zamkach i rezydencjach

W okresie średniowiecza król był nazywany „rex ambulans”, co oznaczało, że był w ciągłej podróży.

Główną rezydencją króla Kazimierza Wielkiego był Kraków. Stąd też monarcha udając się w podróż po kraju zabierał najwyższych urzędników, pisarzy i pieczęcie, które umożliwiały wydawanie dokumentów i królewskich decyzji.

Objeżdżając państwo król Kazimierz kontrolował najważniejsze sprawy, zajmował się problemami poddanych, rozstrzygał kwestie prawne, a także dbał o własne domeny majątkowe. To wszystko wymagało organizacji i sprawnego zarządzania. Miejscem czasowych pobytów były zamki oraz rzadziej obiekty kościelne i nie ma wątpliwości, że najczęściej monarcha kwaterował w tych miejscach. Wykazy zamków – potencjalnych miejsc pobytu króla Kazimierza Wielkiego – w itinerariach przytaczają m.in. Jerzy Wyrozumski i Adam Gąsiorowski. W trakcie swego panowania władca przebywał w nich co najmniej 137 razy. Jednak cyfrę tą traktować należy jako zaniżoną, która biorąc pod uwagę miejsca wystawienia dokumentów, nie odzwierciedla wszystkich miejsc pobytu króla.

Zważywszy na przebieg granic Królestwa Polskiego król Kazimierz przebywał: w Malborku (w 1366 r.), w czeskiej Pradze (3 pobyty w latach 1335, 1341 i 1356 r.), na Rusi (kilka pobytów w latach 1340–1356), w Mołdawii (prawdopodobnie w 1359 r.) oraz na Węgrzech w: Bratysławie (1362 r.), Budzie i Wyszehradzie, w którym przebywał co najmniej 4 razy w latach 1335–1342. Bardzo intensywna była

Korona hełmowa, podróżna Kazimierza Wielkiego. Oryginał: Muzeum Katedralne w Krakowie, kopia – Muzeum Zamkowe w Sandomierzu

aktywność monarchy w podróżach po kraju. W latach 1333–1370 jego wyjazdy rozpoczynały się i kończyły w stolicy państwa – Krakowie. Wśród miejscowości, w których odnotowano 10 i ponad 10 pobytów króla (włącznie z niepewnymi i hipotetycznymi) wymienić należy: Poznań (45), Sandomierz (36), Wiślicę (27), Brześć Kujawski (26), Kalisz (17), Pызdry (15), Sącz i Stary Sącz (13), Żarnowiec (12), małopolski Biecz (11) i Radom (10).

Król lubił też bywać w Płocku i we Lwowie. Często odwiedzał: Lelów, Lublin, Niepołomice i Szydłów (powyżej 5 pobytów) i rozbudowujący się Lublin. Mniej liczne pobyty dotyczyły Nowego Miasta Korczyna, Przyszowa i Opoczna. Nie potwierdzone są fakty w itinerarium Kazimierza Wielkiego w Łobzowie i Ojcowie.

Monarcha odwiedził także arcybiskupów i biskupów w Gnieźnie (8 razy), Łowiczu (5 razy), Żninie (4 razy) i poznańskich w Ciężeniu (4 odwiedzin). Ponadto często gościł w swoich rezydencjach zamkowych w: Inowrocławiu, Koninie, Kruszwicy i Sieradzu oraz we dworze w Pobiedziskach.

Porównując listy zamków kazimierzowskich z wcześniej wspomnianych kronik, nie w pełni pokrywają się one z wykazami zamków, w których przebywał król Kazimierz. Częstotliwość wizyt w Brześciu Kujawskim determinowały obserwacje poczynań granicznych Krzyżaków. Osiem wizyt na przestrzeni lat 1349–1368 w Niepołomicach były związane – jak wolno sądzić – z oceną postępujących prac budowlanych na zamku. Natomiast odwiedzin w Sandomierzu, drugim co do znaczenia ośrodkiem Małopolski, a także w Wiślicy dodawały splendoru tym miastom.

Uzyskane na podstawie lektury materiałów do itinerarium nie do końca zgadzają się z wykazem powszechnie przypisanych Kazimierzowi Wielkiemu odwiedzonych miejscowości i obiektów. W opracowaniu dotyczącym itinerarium króla Władysława Jagiełły A. Gąsiorowski wyszczególnił 421 nazwy miejscowości²¹. Jeśli porównamy tę liczbę z liczbą miejsc odwiedzanych przez Kazimierza – to pojawia się obraz nie tylko skali objazdów – ale także gospodarskie podejście do monarszych powinności ostatniego Piasta na polskim tronie.

Zakończenie

Reformy gospodarcze przeprowadzone przez króla Kazimierza Wielkiego spowodowały wzmocnienie ekonomiczne oraz militarne kraju. Ogromne sumy zostały przeznaczone na budowę zamków i murów miejskich, co nadrobiło zaległości z poprzednich dziesiątków lat. Bezpieczeństwo Królestwa zostało zdecydowanie wzmocnione dzięki przemyślanemu i zrealizowanemu systemowi obrony granic. Wprowadzony scentralizowany system dowodzenia zdecydowanie ulepszył królewską armię, ale też pochłonął znaczne fundusze.

Do tych kosztów należy zaliczyć też niemałe sumy wyagnysowane na królewskie wydatki związane z wynagrodzeniem rycerstwa. Znaczne sumy pochłaniało utrzymanie dworu królewskiego, budowli reprezentacyjnych, obiektów sakralnych oraz posagi dla córek.

Należy zauważyć, że rozróżnienie pomiędzy skarbem królewskim a państwowym nie jest ściśle, a decyzja o wydatkach była zastrzeżona wyłącznie dla króla.

Ważnymi przedsięwzięciami dążącymi do zminimalizowania tendencji odśrodkowych była unifikacja prawa i sądownictwa. W tym celu wprowadzone zostało prawo zwyczajowe – odrębne dla Wielkopolski i wydane w Wiślicy dla Małopolski, sformułowane w ten sposób, by mogły odpowiadać potrzebom całego państwa.

Istotny wpływ na działalność państwa miała fundacja Kazimierza powołująca w 1364 roku w Krakowie uniwersytet. Powstała wszechnicca uzyskała szeroką autonomię, a zajmowała się także regulacjami prawa państwowego.

Dla ludności żydowskiej nadane i potwierdzone przywileje zapewniły poczucie bezpieczeństwa oraz przyczyniły się do prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i finansowej.

Kazimierzowska zjednoczona monarchia dała szansę rozwoju ludziom przedsiębiorczym. Polska stała się silnym organizmem politycznym i gospodarczym. Od czasów panowania Kazimierza Wielkiego upowszechniło się – w miejsce dawnego miana „Królestwo Polskie” – termin „Korona Królestwa Polskiego”. Oznaczał on ideę nieznaną poprzednim pokoleniom, która od czasów kazimierzowskich oznaczała współodpowiedzialność za losy kraju wszystkich jego stanów.

Kazimierz Wielki w wyobrażeniu Ksawerego Pilatiego.

Ilustracja z końca XIX w.

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE

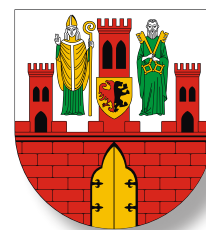

BRZEŚĆ KUJAWSKI

Autor: E. Dahlberg, Brześć Kujawski, panorama miasta w 1657 r. Źródło: <https://polona.pl>

Brześć Kujawski – miasto w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie włocławskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Brześć Kujawski. Położone nad rzeką Zgłowiączką, na krańcu Pojezierza Wielkopolskiego. Dawna siedziba książąt kujawskich. Miasto królewskie w województwie brzesko-kujawskim, później rządowe w Królestwie Kongresowym. Obecnie jest ośrodkiem drobnego przemysłu metalowego i materiałów budowlanych. Brześć Kujawski liczy ok. 4600 mieszkańców.

J. Matejko, Władysław Łokietek zrywa układy z Krzyżakami w Brześciu, olej.
Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie

Od XIII wieku Brześć był ważnym grodem obronnym, siedzibą książąt kujawskich. Miasto w swojej historii 7 razy zmieniało swoją nazwę na: Brzest, Brzeszcze, Brzesko, Breszcze, Brzeczk, Brzeście i wreszcie – Brześć.

Na prawie magdeburskim Brześć – jako miasto – stało się przed 1250 rokiem z nadania księcia Kazimierza Konradowica. Pierwsza pisana wzmianka pochodzi z 1228 roku. Od 1236 roku znajdowała się tutaj siedziba książąt kujawskich. W 1255 roku Brześć został miastem królewskim. W swojej historii miasto było także: kasztelanią od 1275 roku, starostwem grodowym od 1312 roku, komturią krzyżacką w latach 1300–1301/2 i 1332–1343 oraz stolicą województwa brzesko-kujawskiego po 1343 roku.

W roku 1343 Brześć wrócił do Polski stając się dla króla Kazimierza Wielkiego ważnym strategicznie punktem nadgranicznym. Z jego inicjatywy miasto otoczono ceglany murem obwodowym z cylindryczną wieżą. W jego południowym narożniku usytuowano królewski zamek. Na dziedzińcu były drewniane budynki gospodarcze.

Po zawarciu z Krzyżakami w 1466 roku II pokoju toruńskiego, zamek w Brześciu utracił swe nadgraniczne znaczenie. W drugiej połowie XVI wieku starostowie Mieleccy rozbudowali zamek. W czasie szwedzkiego potopu zniszczenia zapoczątkowały jego upadek, a Prusacy dokonali ostatecznej rozbiórki.

19 kwietnia 1346 roku na zamku w Brześciu król Kazimierz Wielki nadał prawa miejskie Bydgoszczy, obecnej stolicy województwa kujawsko-pomorskiego. Oprócz księcia, a później króla, Władysława Łokietka, w Brześciu często bywał Kazimierz Wielki (12 razy), czy Władysław Jagiełło (27 razy).

Przywileje miastu nadali także królowie: Kazimierz Wielki, Władysław II Jagiełło, Aleksander Jagiellończyk, Zygmunt II August, Stefan Batory, Zygmunt III Waza, Jan III Sobieski, August II Mocny i Stanisław August Poniatowski.

Pomnik króla Władysława Łokietka.
Fot. Zdzisław Zasada

Głaz z tablicą upamiętniającą nadanie praw miejskich Brześciowi. Fot. Zdzisław Zasada

Kościół pw. św. Stanisława (obecnie w rewitalizacji). Fot. N. Chylińska

Ratusz. Fot. N. Chylińska

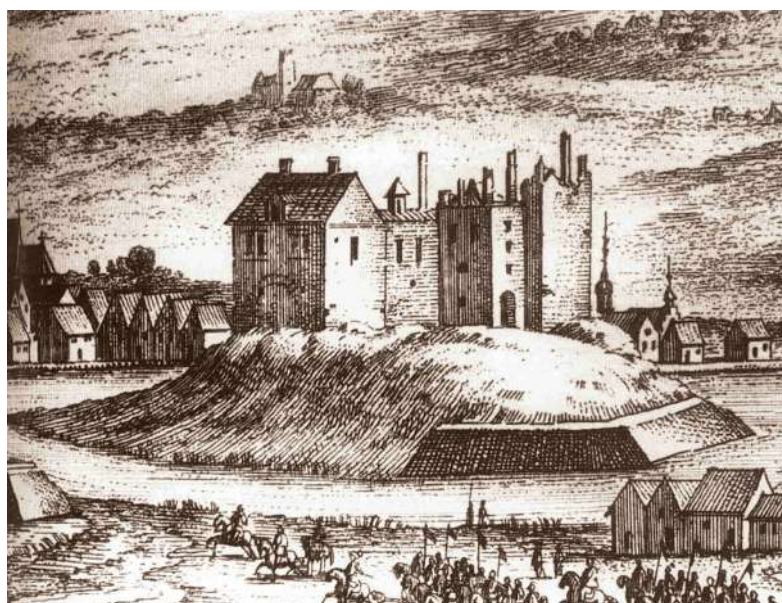
To warto zobaczyć!

- Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa
- Ratusz
- Rynek i pozostałości fosy
- Wzgórze zamkowe
- Zespół poddominikański pw. św. Michała Archanioła

BYDGOSZCZ

Bydgoszcz, sztych, 1657. Autor: Erik Dahleberg

Fragment zamku w Bydgoszczy, sztych, 1657 r. Autor: Erik Dahleberg

Bydgoszcz – największe miasto województwa kujawsko-pomorskiego na prawach powiatu. Jest siedzibą wojewody i jednostek mu podporządkowanych. Pod względem liczby ludności zajmuje 8. miejsce w Polsce. Duży ośrodek przemysłowy, handlowy, logistyczny, wojskowy, akademicki i kulturalny. Członek Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego od 27 II 2009 r. 23 IV 2014 r. miasto odznaczone Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Bydgoszcz liczy ponad 400 000 mieszkańców.

Kazimierz Wielki wizytuje budowę zamku w Bydgoszczy podczas dorocznego objazdu Kujaw, akwarela. Autor: Marek Rona

Związki Kazimierza Wielkiego z Bydgoszczą zapoczątkowane zostały jego pobylem 21 września 1345 roku, kiedy przeprowadził „wizję lokalną”, poprzedzającą lokacją miasta, która na prawie magdeburskim nastąpiła 19 kwietnia 1346 roku. 27 września 1347 roku monarcha dokonał sprawdzenia gospodarowania zasadźców Johanna Kiesselhutha i Konrada. 14 czerwca 1349 roku był w Bydgoszczy podczas podróży do Trzęsacza, gdzie wyznaczono granicę polsko-krzyżacką. Ostatnia jego wizyta miała miejsce – na siedem miesięcy przed śmiercią – 30 stycznia 1370 roku podczas dorocznego objazdu pogranicza.

Plaskorzeźba miasta lokacyjnego Bydgoszczy z XVI – XVII w. Fot. Pit1233 (WP)

Na polecenie Kazimierza Wielkiego, jako jeden z węzłów umocnień północnych rubieży Królestwa Polskiego na linii Noteci i Wisły, został wzniesiony, oddzielony fosą, okazały zamek. Budowla o charakterze obronno-administracyjnym istniała w latach 1346–1656. Była ona początkowo siedzibą królewskiego wnuka, księcia słupeckiego Kazimierza, a następnie starostów bydgoskich. W czasach późniejszych przebywało w nim wielu królów polskich.

Zamek wielokrotnie zmieniał właścicieli, często był zastawiany na poczet długów. Prowadzone w nim i wokół niego liczne walki, a także nowe miejskie plany urbanistyczne, miały wpływ na jego ostateczną rozbiórkę w 1895 roku.

Makieta zamku Kazimierza Wielkiego, ul. Grodzka 25. Fot. Archiw. SKKW

Pomnik Kazimierza Wielkiego, ul. Pod Blankami.
Fot. Archiw. SKKW

Reliktami zamku są pojedyncze eksponaty, zachowane w zbiorach Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy.

W 1996 roku z inicjatywy Społecznego Komitetu podjęto prace w celu postawienia monumentu czczącego założyciela miasta – Kazimierza Wielkiego. Jego autorem jest rzeźbiarz Mariusz Białecki z Gdańska. Pomnik usytuowano w obrysie dawnego muru miejskiego przy ul. Pod Blankami.

Tablica na cokole pomnika Kazimierza Wielkiego. Fot. Archiw. SKKW

Przechodzący przez rzekę.
Fot. Archiw. UM Bydgoszcz

Popiersie Kazimierza
Wielkiego w Muzeum
Okręgowym.
Fot. Archiw. SKKW

Budynek Collegium Copernicanum Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
Fot. Archiw. SKKW

Relikty murów miejskich przy ul. Pod Blankami. Fot. Archiw. SKKW

Fragment wału obronnego otaczającego bydgoski kompleks grodowy od strony północno-wschodniej odkryty w 2007 r. Fot. Pit1233 (WP)

Biały Spichlerz na Wyspie Młyńskiej oraz katedra Świętych Marcina i Mikołaja. Fot. Pit1233 (WP)

Katedra pw. św. Marcina i Mikołaja (XIV–XV w.) nad Brdą. Fot. Archiw. SKKW

Rzeźba Łuczniczki autorstwa prof. F. Lepcke
odślonięta w 1910 r. Fot. Pit1233 (WP)

Wieża ciśnień, ul. Filarecka 2.
Fot. Krzysztof Urbański (WP)

Spichrze nad Brdą, zbud. w latach 1793–1800. Fot. Pit1233 (WP)

Zespół budynków BRE Banku przy ulicy Grodzkiej, zwane „szklanymi spichrzami”. Fot. Pit1233 (WP)

Bydgoszcz z lotu ptaka. Fot. Mariusz Guć

To warto zobaczyć!

- Akademia Muzyczna
im. Feliksa Nowowiejskiego
- Biały Spichlerz na Wyspie Młyńskiej
- Biblioteka Miejska
- Budynek Dyrekcji Kolei
- Dawny klasztor klarysek
- Europejskie Centrum Pieniądza
- Explozeum – dawna poniemiecka fabryka
materiałów wybuchowych
- Filharmonia Pomorska
im. Ignacego Paderewskiego
- Fragment południowego odcinka murów
miejskich z pozostałościami baszty
- Izba Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego
- Kanał Bydgoski – Muzeum Kanału Bydgoskiego
- Kościół farny św. Marcina i Mikołaja
- Kościół garnizonowy Najświętszej Maryi
Panny Królowej Pokoju
- Kościół kapucynów pw. Wniebowzięcia
Najświętszej Maryi Panny
- Kościół św. Wincentego à Paulo
- Kościół Świętych Piotra i Pawła
- Młyny Rothera
- Murale bydgoskie
- Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa
- Muzeum Mydła i Historii Brudu
- Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego
- Opera „Nova”
- Ośrodek Muzealny Bydgoskiego Węzła
Kolejowego
- Pomnik Henryka Sienkiewicza
- Pomnik króla Kazimierza Wielkiego
- Pomnik Walki i Męczeństwa Ziemi Bydgoskiej
- Posąg Łuczniczki
- Budynki secesyjne przy ul. Cieszkowskiego
- Spichlerze nad Brdą
- Tzw. Arboretum (Ogród miejski)
- Wenecja Bydgoska
- Wieża Ciśnień – Muzeum Wodociągów

Ulica Długa na Starym Mieście. Fot. Pit1233 (WP)

KAMIEŃ KRAJEŃSKI

Kamień Krajeński (do 29 I 1951 r. Kamień Pomorski) – jest miastem położonym w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie sępoleńskim. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Kamień Krajeński. Miasto położone jest na obszarze Krajeńskiego Parku Krajo-
brazowego. Kamień Krajeński liczy ok. 3000 mieszkańców.

Odpis aktu nadania praw miejskich dla Kamienia Krajeńskiego.
Fot. Archiw. UM Kamień Krajeński

Przed nadaniem praw miejskich obecny Kamień Krajeński nosił nazwę Wawrzeszkowo (Wawrzeszkowice) i był osadą wiejską, należącą do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W 1339 roku wieś i jej okolice zostały przejściowo opanowane przez Krzyżaków. Historycznym momentem – z inicjatywy arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii-Skotnickiego – było nadanie miejscowości prawa chełmińskiego w dniu 11 lutego 1359 roku oraz podniesienie jej rangi do miasta. Król Kazimierz Wielki w dokumencie wydanym 25 czerwca 1360 roku w Łowiczu potwierdził fakt powstania miasta, zmieniając jego nazwę na Kamień. W ciągu wieków pisownia nazwy miasta ulegała wielu zmianom.

Krótko po lokacji miasta został wzniesiony zamek obronny z wieżą otoczony murami obronnymi. W 1685 roku istniała jeszcze część zamku, zwana kamienicą z dwoma piwnicami, nad którymi znajdowały się dwa pokoje, przygotowane na przyjazd arcybiskupa. Obok kamienicy stała więzienna wieża. Obiekty przetrwały do 1721 roku. Miasto stając się własnością kościelną, było wyłączone spod władzy wojewodów.

Kolegiata pw. św. Piotra i Pawła z XV w. Fot. Przemysław Jahr

Obecny fragment murów miejskich. Fot. Archiw. UM Kamień Krajeński

Wkrótce po nadaniu praw miejskich arcybiskup ufundował drewniany kościół pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny i świętych Apostołów Piotra i Pawła. Budowę obiektu zakończono ok. 1382 roku. Do obecnych czasów zachowała się część murów miejskich oraz średnio-wieczny układ ulic Starego Rynku.

Śródmieście Kamienia Krajeńskiego z lotu ptaka. Fot. Szymon Szwochter

Kamień Krajeński z lotu ptaka. Fot. Szymon Szwochter

To warto zobaczyć!

- Fragment murów obronnych
- Izba historyczno-regionalna przy Miejsko-
-Gminnej Bibliotece Publicznej
- Kolegiata pw. św. Piotra i Pawła
- Krajeński Park Krajobrazowy

KORONOWO

Koronowo – miasto w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie bydgoskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Koronowo. Miasto leży w północnej części historycznych Kujaw, ze względów etnograficznych zaliczane jest do południowo-wschodniej Krajny. Położone jest nad rzeką Brdą oraz Zalewem Koronowskim. Członek Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego od 14 IV 2009 r. 18 XII 2013 r. miasto odznaczone zostało Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Koronowo liczy ok. 10 200 mieszkańców.

Koronowo było pierwotnie osadą smolarską (Smeysche, 1288 r.), (Smexe, 1292 r.), należąca do biskupów kujawskich. W 1288 roku miejscowość nabyli cystersi, równocześnie przenieśli siedzibę swego konwentu z Byszewa oraz założyli nowy klasztor.

Pierwsza próba lokacji odbyła się w 1286 roku, kiedy cystersi mieli jeszcze swoją siedzibę w Byszewie. Wtedy książę inowrocławski Ziemomysł polecił cystersom utworzenie miasta na prawie średzkim. Z nieznanых dzi-siaj powodów lokacja miasta nie została zrealizowana. Kolejna nieudana próba założenia miasta na prawie niemieckim miała miejsce w 1292 roku. Trzecią próbą, również nieudaną, był przywilej lokacyjny króla Kazimierza Wielkiego wystawiony w Żninie 3 lutego 1359 roku, a mające powstać na prawie niemieckim miasto nazwano Koronowo. Należy przyjąć, że powyższe próby lokacji nie doszły do skutku najprawdopodobniej ze względów ekonomicznych.

Wreszcie czwarta próba doszła do skutku i została zrealizowana w oparciu o akt lokacyjny wydany przez Kazimierza Wielkiego w Kruszwicy 18 grudnia 1368 roku. Powstałe miasto miało nazywać się Byszewo, tak jak pierwotna siedziba cystersów. Dla odróżnienia jednak obu miejscowości zaczęto nazywać je Nowe Byszewo. Nazwa Koronowo weszła w życie znacznie później, bo dopiero w pierwszej połowie XV wieku. Pochodzi ona od nazwy klasztoru koronowskiego, który mnisi nazwali Corona Marie.

Dokumentem będącym dopełnieniem aktu lokacyjnego, w którym bardziej szczegółowo uregulowano wszystkie sprawy związane z urządzeniem ustroju miasta, był nowy przywilej wydany 11 listopada 1370 roku przez opata Jana.

Do rozwoju miasta przyczynił się również Kazimierz VI słuński, pochowany w koronowskim klasztorze, który potwierdzając przywilej Kazimierza Wielkiego, jednocześnie zezwolił na budowę mostu przez Brdę, łączącego klasztor z miastem.

Część starego miasta na tle parku Grabina. Fot. Archiw. UM Koronowo

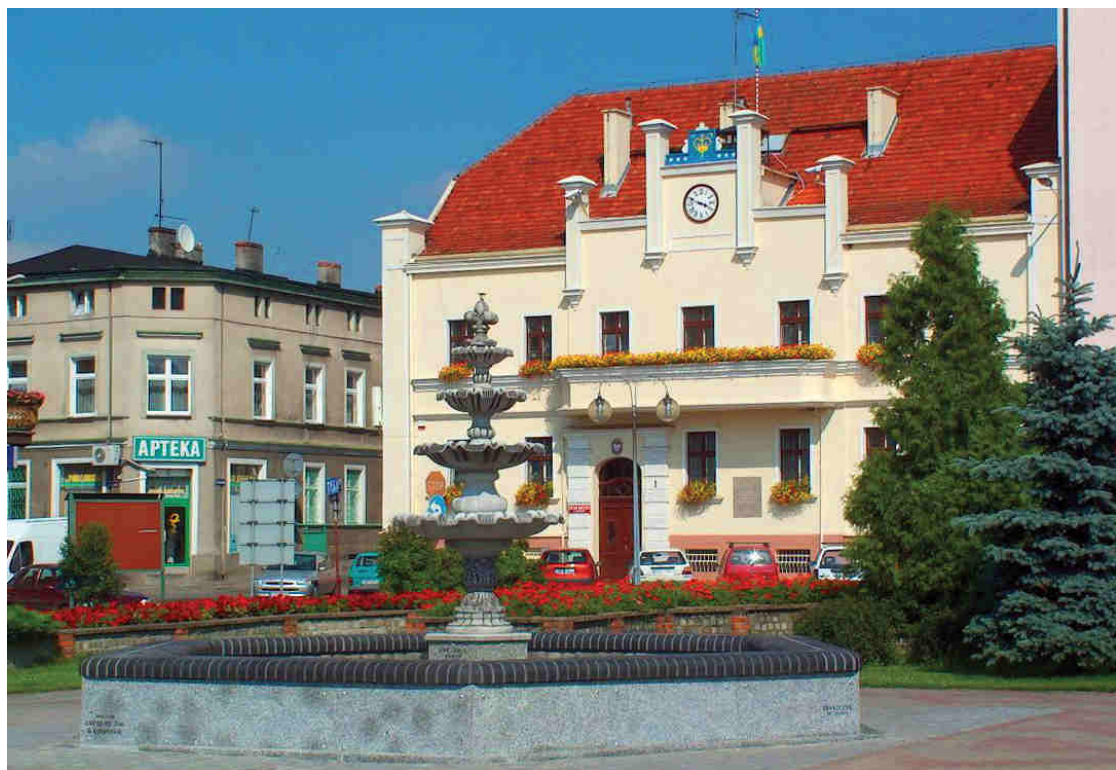
Bazylika Mniejsza Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Koronowie, zespół pocysterski. Fot. Pit1233 (WP)

Ołtarz główny w bazylice Wniebowzięcia NMP. Fot. Archiw. SKKW

Ratusz. Fot. Archiw. UM Koronowo

Synagoga. Fot. Archiw. UM Koronowo

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła. Fot. Pit1233 (WP)

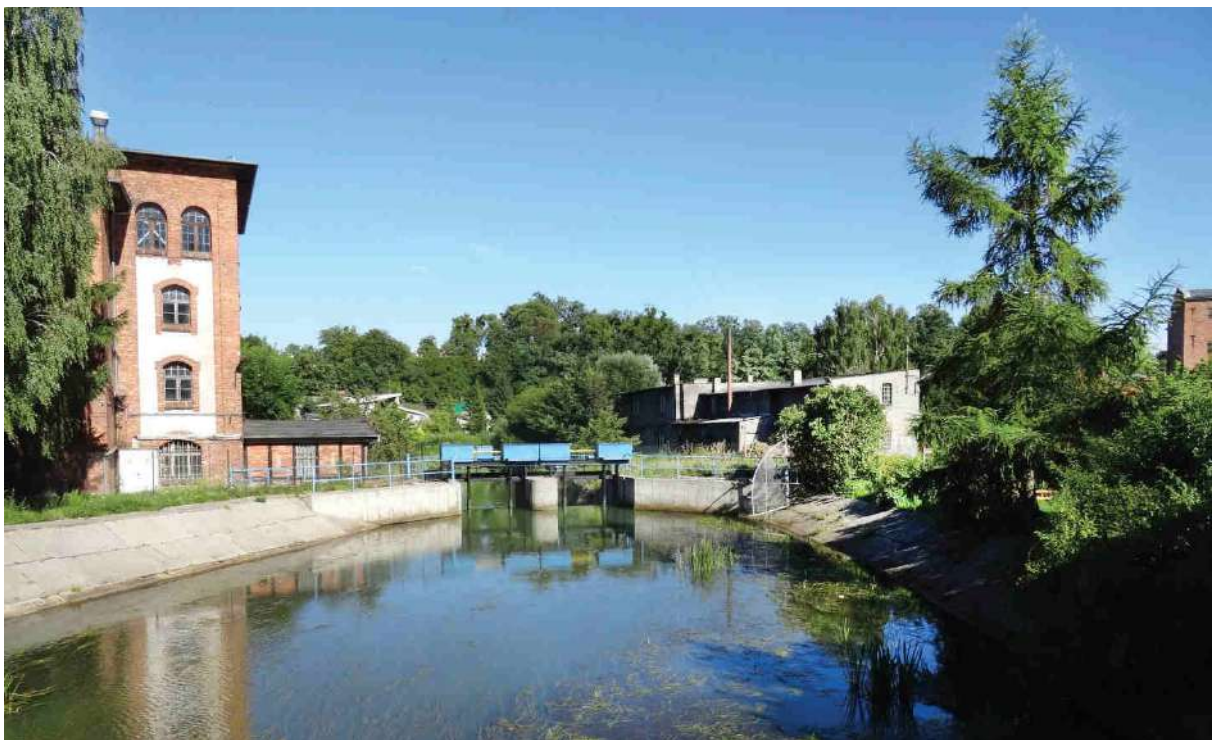

„Diabelski młyn” – urządzenie napędowe.
Fot. Archiw. UM Koronowo

Regionalna Izba Pamięci. Fot. <https://gminakoronowo.wkraj.pl>

Zapora na Brdzie w Koronowie. Fot. Pit1233 (WP)

Zalew Koronowski i plaża w Pieczyskach. Fot. UM Koronowo

To warto zobaczyć!

- Bazylika koronowska
- Cmentarz żydowski
- „Diabelski Młyn”
- Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła
- Opactwo cystersów
- Ratusz
- Synagoga
- Zalew Koronowski

KOWAL

Rycina na podstawie rysunku ołówkiem autorstwa Mieczysława Czernickiego. Data publikacji w czasopiśmie: 1883. *Biesiada Literacka: pismo literacko-polityczne ilustrowane 1883, t.15, nr 378 (30 marca 1883). Ze zbiorów Krystiana Kocanowskiego*

Data powstania osady zwanej później Kowal nie zachowała się w źródłach pisanych. Należy domniemywać, że nastąpiło to w początkach tworzenia się polskiej państwowości. Osadnictwu na tym terenie sprzyjały warunki geograficzne i obronne. Na wyspie dużego, nieistniejącego już jeziora, nazywanego ówczynie Krzewiata, znajdował się warowny gród wraz z podgrodzem. Uważa się, że nazwa miejscowości pochodzi od rzemieślniczej osady kowali.

Pierwsza pisana informacja o Kowalu datowana jest na 20 stycznia 1185 roku, gdy książę mazowiecki Leszek Bolesławowic nadał kanonikom wrocławskim kościół pw. św. Maryi i osadę Kowale. Książę Kazimierz I kujawski traktował kowalski gród jako jedną ze swoich rezydencji. W nim w 1262 roku podpisał szereg znaczących dla późniejszego jego rozwoju dokumentów.

Kowal – miasto w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie włocławskim, siedziba gminy miejskiej Kowal. Miejsce urodzenia 30 kwietnia 1310 r. króla Kazimierza Wielkiego. Duży węzeł autostradowy A1. Inicjator założenia i członek powstałego w Kowalu 29 kwietnia 2008 r. Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Miejsce siedziby władz Stowarzyszenia. Miasto, 28 XII 2013 r., odznaczone Złotym Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Kowal liczy ok. 3500 mieszkańców.

Tutaj 30 kwietnia 1310 roku urodził się najmłodszy syn Władysława I Łokietka i Jadwigi Bolesławówny – Kazimierz III zwany później Wielkim, król Polski w latach 1333–1370, ostatni monarcha z dynastii Piastów na tronie polskim. W historiografii jest uważany za jednego z najwybitniejszych władców.

W krajobraz Kowala wpisuje się, górująca nad otoczeniem, strażacka wieża z flagą miasta.

Popiersie Kazimierza Wielkiego w kościele parafialnym w Kowalu.

Fot. Eugeniusz Gołembiewski

Kościół pw. św. Urszuli w Kowalu. *Fot. Eugeniusz Gołembiewski*

Plac Rejtana. Fot. Eugeniusz Gołembiewski

Plac Rejtana. Fot. Eugeniusz Gołembiewski

Podczas dwukrotnych najazdów Krzyżaków w 1327 i 1331 roku gród i okolice zostały splądrowane oraz zburzony został zamek. Z inicjatywy Kazimierza Wielkiego gród wzmocniono i odbudowano kowalski zamek. Obiekt ten na skutek kolejnych wojen popadł w ruinę i ostatecznie w XVIII wieku został rozebrany.

Data uzyskania praw miejskich przez Kowal nie jest znana. Na podstawie itinerarium Kazimierza Wielkiego można stwierdzić, że monarcha był tylko jeden raz w Kowalu w 1356 roku (nocował po polowaniu). Jednak w źródle nie ma informacji, że Kowal był wówczas miastem. W tym przypadku wolno sądzić, że lokacja Kowala na prawie niemieckim miała miejsce po 14 września 1356 roku, a przed 5 października 1370 roku.

Kowal był znaczącym miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego, w II połowie XVI wieku leżał w powiecie kowalskim województwa brzesko-kujawskiego, przynależąc do starostwa kowalskiego.

Inskrypcja na murze remizy OSP od strony ulicy Zamkowej z 1960 r., wykonana przez Józefa Zimeckiego z okazji 650. rocznicy urodzin Króla.
Fot. Arkadiusz Ciechalski

Siedziba OSP z wieżą – charakterystycznym elementem pejzażu miasta. Fot. Eugeniusz Gołębiewski

Park im. Kazimierza Wielkiego i Ławeczka Prezydencka, dar Anny i Bronisława Komorowskich.
Fot. Archiw. SKKW

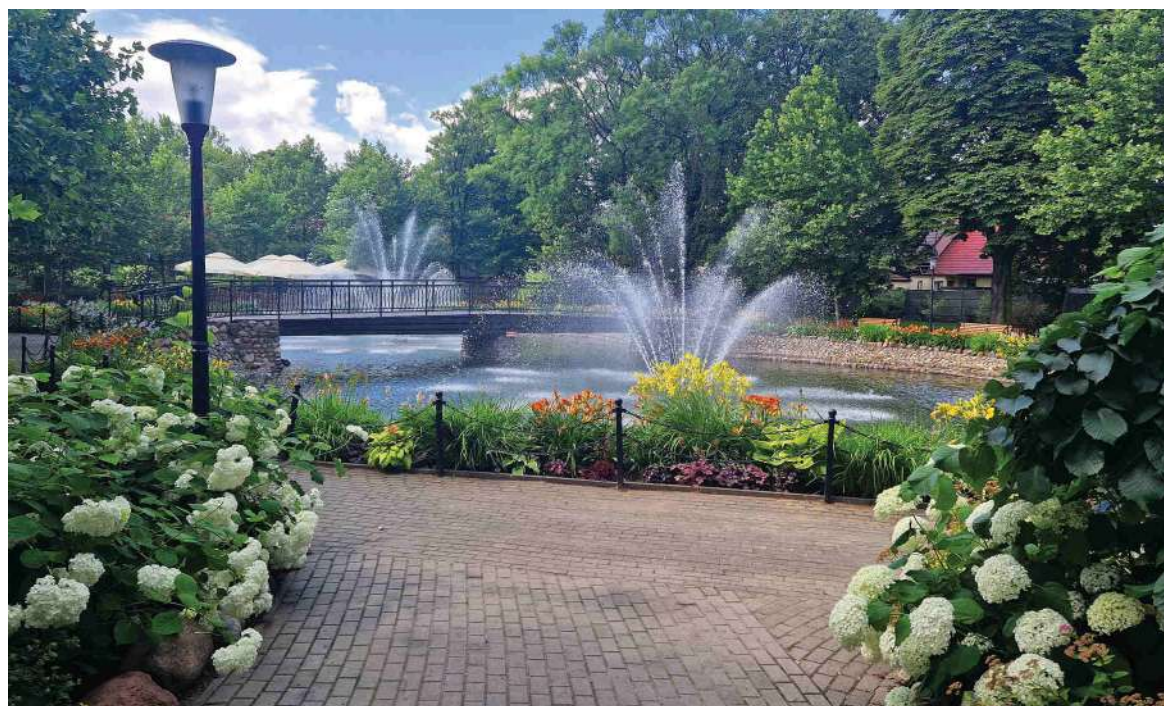
*Na pamiątkę wizyty 31 marca 2014 r. z myślą o tych którzy chcą
tu usiąść, odpocząć i cieszyć się pięknem polskiej przyrody.*

Anna i Bronisław Komorowscy

Pomnik Niepodległości. Fot. Eugeniusz Gołębiewski

Park miejski im. Leona Stankiewicza. Fot. Eugeniusz Gołębiewski

Szkoła Rolnicza. Fot. Eugeniusz Golembiewski

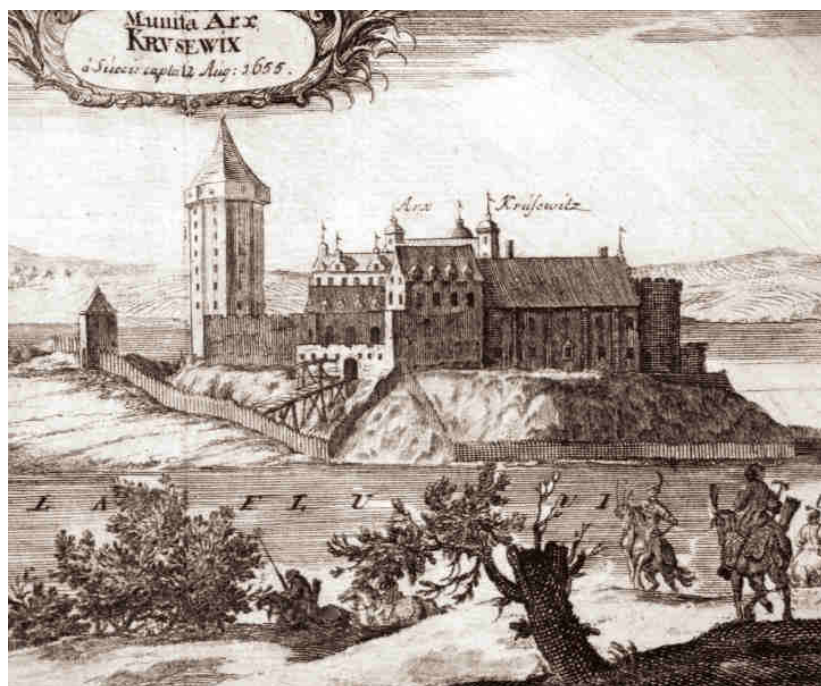
Centrum Społeczno-Kulturalne. Fot. Eugeniusz Golembiewski

To warto zobaczyć!

- Kościół parafialny pw. św. Urszuli
- Pomnik Króla Kazimierza Wielkiego
- Park im. Leona Stankiewicza
- Prywatna „Galeria Kujawska”

KRUSZWICA

Zamek, ok. 1655 r. Autor: E. Dahlberg (WP)

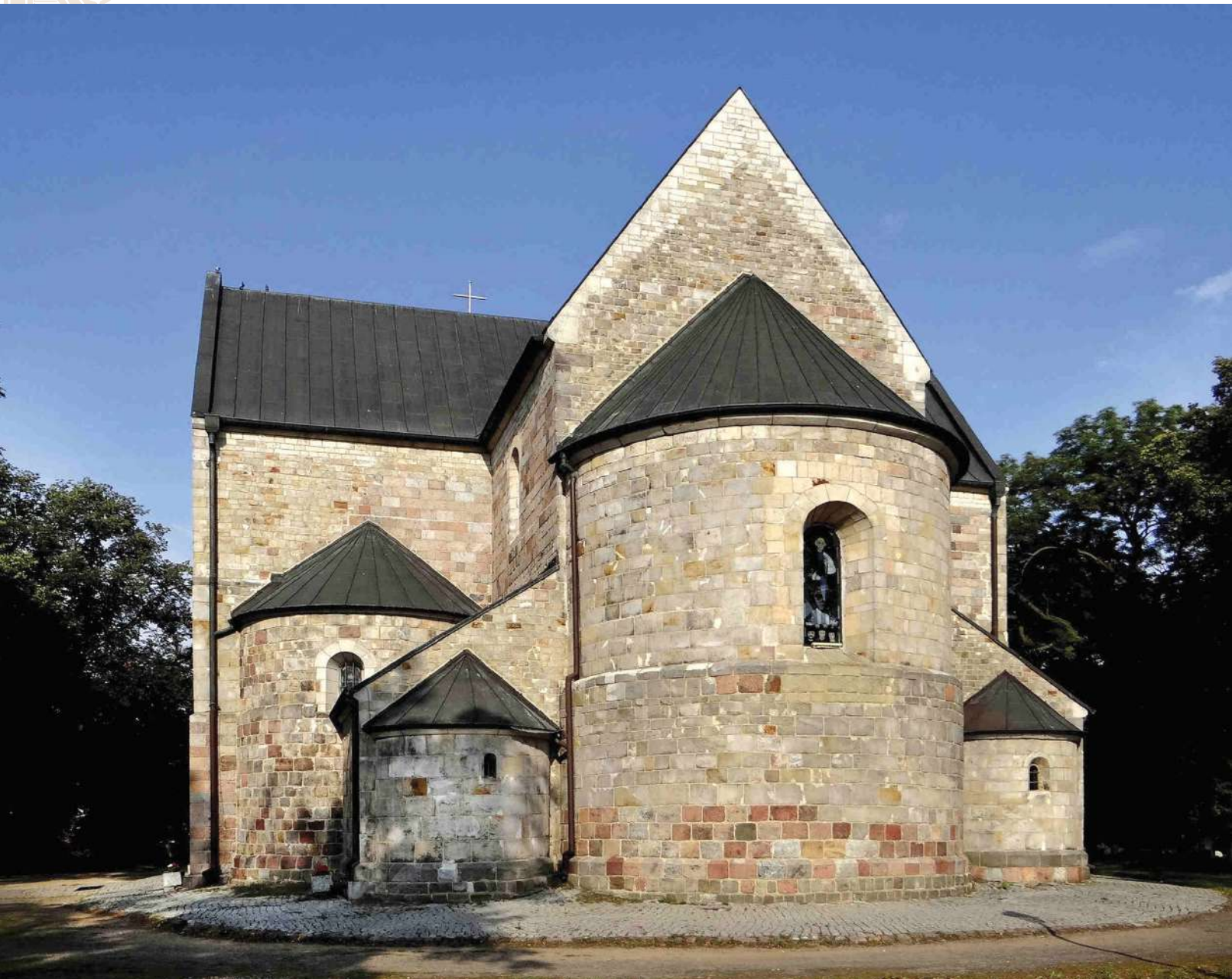
Kruszwica – miasto w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie inowrocławskim, położone nad jeziorem Gopło, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Kruszwica. Jest ważnym ośrodkiem gospodarczym, handlowym i kulturalnym regionu. Istotną rolę w życiu miasta odgrywa turystyka, związana z początkami polskiej państwowości. Członek – założyciel, (29 IV 2008 r.), Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. 13 VII 2014 roku miasto zostało odznaczone Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Kruszwica liczy ponad 8700 mieszkańców.

W wiekach od VIII do X gród kruszwicki był ośrodkiem plemiennym Goplan. Dzięki dogodnemu położeniu na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych z Gniezna na Mazowsze, z Gniezna na Ruś oraz z Kalisza do Gdańska, w krótkim czasie zmienił się w znaczący ośrodek handlowo-rzemieślniczy. Po śmierci Mieszka II Kruszwica często była przedmiotem walk o wpływy, co każdorazowo kończyło się jej spalaniem. Pod koniec rządów Bolesława Kędzierzawego Kruszwica podupadła i biskupstwo kujawskie przeniesiono do Włocławka. Od tego wydarzenia gród już nigdy nie odzyskał dawnej świetności.

W 1332 roku Kruszwicę zajęli Krzyżacy i pozostali w niej aż do zawarcia pokoju kaliskiego (1343). Po zawarciu pokoju król Kazimierz Wielki zbudował w Kruszwicy zamek z wieżą, które stały się siedzibą starostwa i kasztelanii. W 1422 roku król Władysław Jagiełło nadał Kruszwicy prawa miejskie magdeburskie. Miasto odtąd miało własny samorząd z burmistrzem i wybieraną radą.

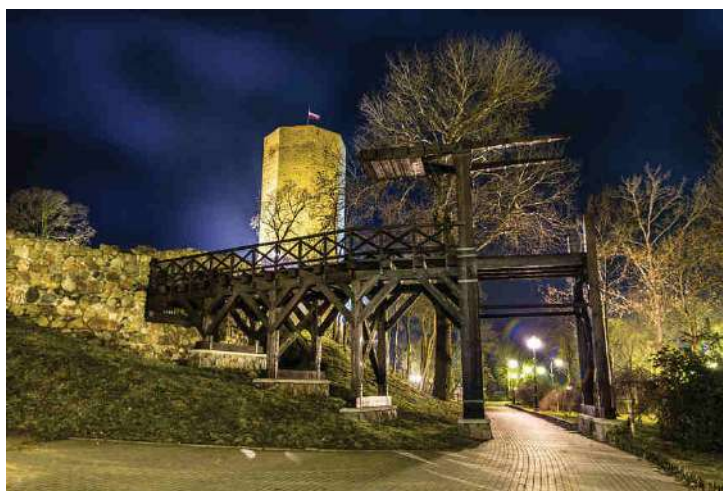
Mimo licznych przywilejów królewskich nadawanych od XV wieku, miasto znalazło się na uboczu szlaków handlowych i systematycznie podupadało.

Kruszwica kolegiata pw. św. Piotra i Pawła. Fot. Archiw. SKKW

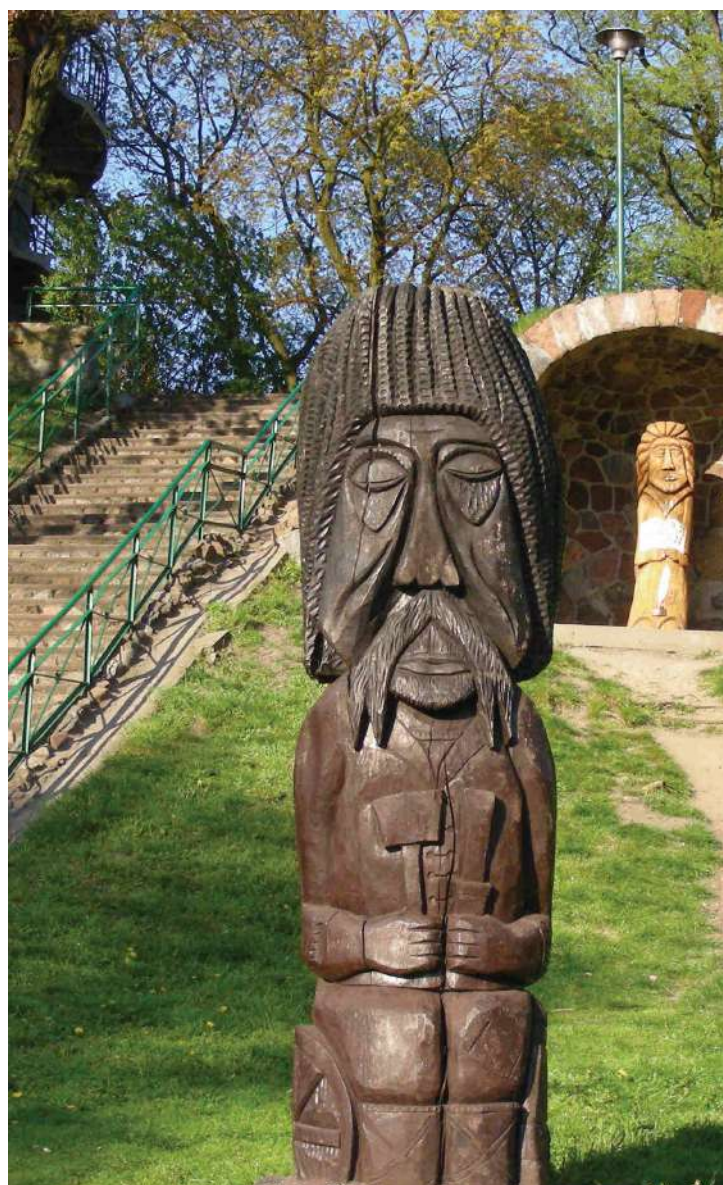

Pobliże wieży zamkowej nocą. Fot. Archiw. PTTK Kruszwica

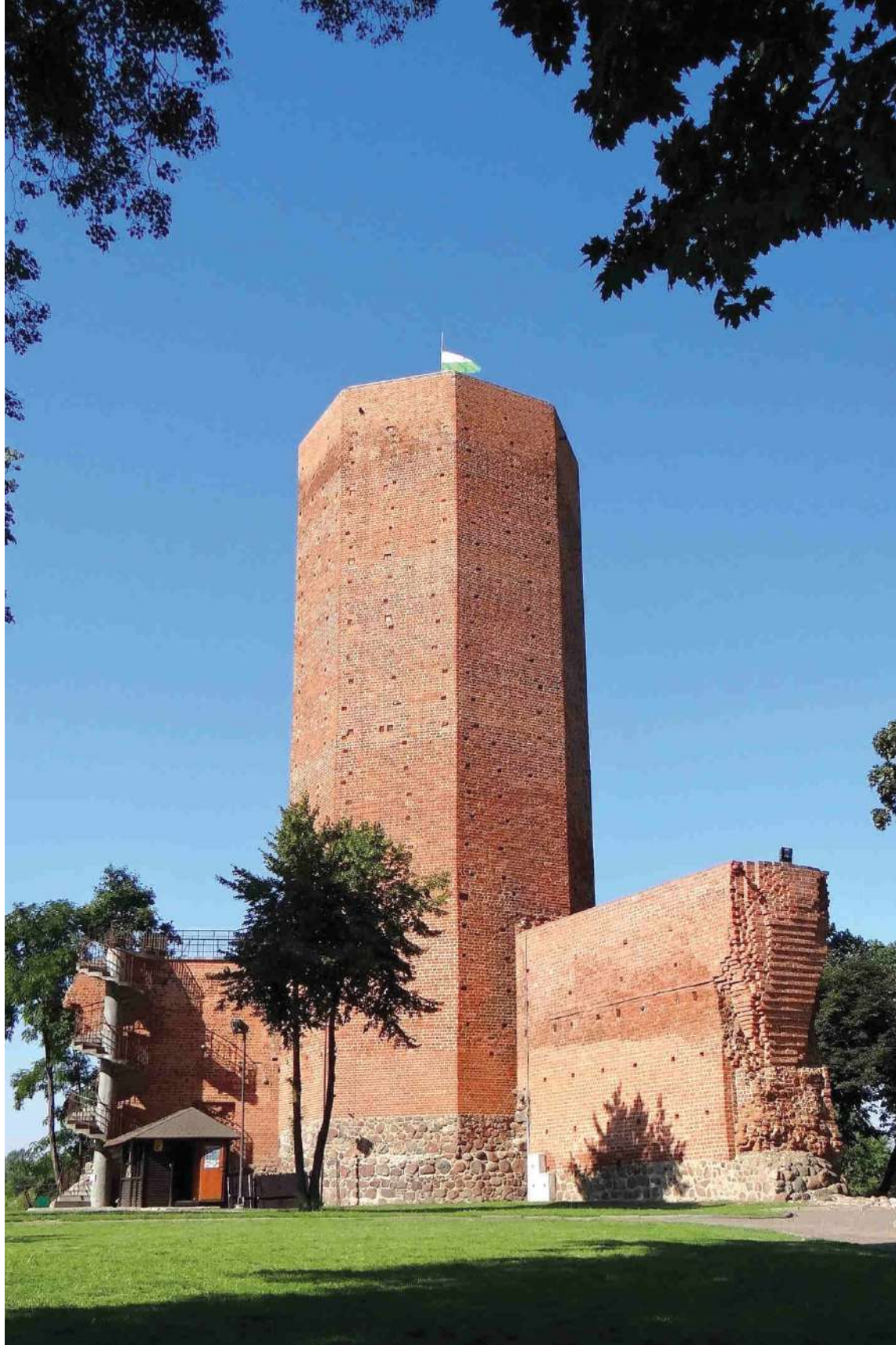

Chrzcielnica w kolegiacie pw. św. Piotra i Pawła.
Fot. Archiw. SKKW

Drewniane rzeźby w pobliżu wieży zamkowej. Fot. Archiw. SKKW

Wieża zamkowa, tzw. Mysia Wieża. Fot. Archiw. UM Kruszwica

Rynek w Kruszwicy. Fot. Archiw. UM Kruszwica

Mural „Popiel”. Autor: Marcin Folda

Mural „Zamek”. Autor: Marcin Folda

To warto zobaczyć!

- Bazylika kolegiacka pw. św. Piotra i Pawła
- Jezioro Gopło
- Kościół pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus
- Kruszwicki rynek
- Muzeum Archeologiczne
- Wieża zamkowa, tzw. Mysia Wieża
- Nadgoplański Park Tysiąclecia
- Przeprowa promowa na Gopło

KSIĘTE

Księte – wieś (dawniej miasto) położona w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie brodnickim, w gminie Świedziebna. Usytuowana jest nad jeziorem Księte, ok. 5 km na południe od Górzna. Integralną częścią wsi, zamieszkałej przez ok. 350 osób, są: Glinki, Oborzyska i Plebanka.

We wczesnym średniowieczu na terenie współczesnego Księtego istniał gród. Pierwsze wzmianki o istnieniu wsi pochodzą z 1356 roku, kiedy to podniesiono miejscowość do rangi miasta. Stan ten utrzymał się zaledwie do 1400 roku.

Na południowym brzegu jeziora Księte usytuowany jest relikw grodziska, nazywany „Szwedzkim Szańcem”, na którym stwierdzono dwie fazy zasiedlenia – w XI–XII oraz XIII–XIV wieku – okresie panowania Kazimierza Wielkiego. Pierwotne grodzisko stanowiło prawdopodobnie siedzibę komesa oraz miejsce schronienia dla ludności w przypadku napaści. U podstawy osadniczy kopiec mierzy 60 x 45 m i wyniesiony jest na 9 m. Grodzisko wpisane jest do krajowego rejestru zabytków.

We wsi znajduje się drewniany kościół filialny pw. św. Michała Archanioła (w XVIII/XIX wieku Najświętszej Maryi Panny). Jest on wzmiankowany pod 1520 rokiem jako fundacja właściciela wsi Mikołaja Romockiego.

Relikt grodziska. Fot. Czonek (WP)

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Fot. 1bumer (WP)

To warto zobaczyć!

- Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny
- Relikt grodziska zw. „Szwedzkim Szańcem”

KWIECISZEWO

Według tradycji nazwa Kwieciszewa wywodzi się od kmiecia Quecisza, gdyż w pierwotnej wersji nazwa miejscowości brzmiała Quecisow. Już w XII wieku była znacznie większą osadą targową na trakcie prowadzącym z Gniezna do Strzelna i Kruszwicy. Pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z 1144 roku, kiedy odbył się tu zjazd synów księcia Bolesława Krzywoustego oraz wdowy po nim, Księżnej Salomei.

W 1326 roku część wsi przeszła na własność arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W 1331 roku, podczas wojny z Krzyżakami, jaką prowadził Władysław Łokietek, wieś została spalona i ograbiona. W 1342 roku król Kazimierz Wielki odbudował wieś i nadał Kwieciszewu prawa miejskie. Miasto przez kilka dziesięcioleci było niszczone i rabowane podczas walk między Mazowszanami i Wielkopolanami.

Wolno sądzić, że już w XV wieku istniała w Kwieciszewie szkoła. Miasto do funkcji osady zostało zdegradowane w 1874 roku.

Pośrodku wsi znajduje się trójkątny plac rynkowy, pełniący dawniej funkcje targowe. Natomiast w północnej – świątynia parafialna, w południowej – dawny kościół ewangelicko-augsburski.

Kwieciszewo – wieś położona w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie mogileńskim, w gminie Mogilno. Licząc ponad 700 mieszkańców jest drugą co do wielkości miejscowością gminy Mogilno.

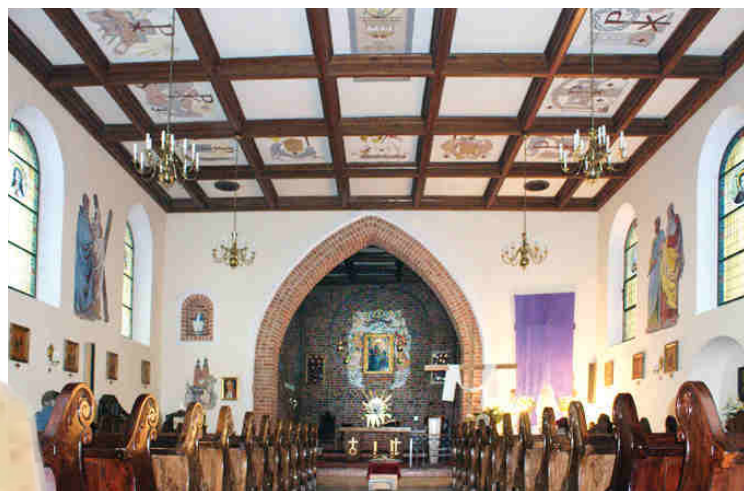
Kościół ewangelicki. Fot. Wolskaola (WP)

Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny.
Fot. Wolskaola (WP)

To warto zobaczyć!

- Dawny układ urbanistyczny
- Kościół ewangelicki
- Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny
- Park Piastowski

Wnętrze kościoła pw. św. Marii Magdaleny.
Fot. Robert Rydwelski

ŁABISZYN

Łabiszyn – miasto położone w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie żnińskim, w północno-wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego, w regionie Pałuki. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Łabiszyn. Miasto szlacheckie lokowane w 1369 r. Współczesny Łabiszyn jest lokalnym centrum różnych gałęzi przemysłowych. Miasto liczy ok. 4500 mieszkańców.

W Łabiszynie do dziś zachowało się wiele średnio-wiecznych miejsc kultu. Jednym z nich jest Łabiszyńskie Wzgórze, leżące nad brzegiem Noteci. We wczesnym średniowieczu, na terenach dzisiejszego Łabiszyna, istniał pograniczny gród, będący własnością rycerską. Najstarszą wzmianką o osadzie jest informacja o drewnianym kościele pw. św. Tomasza, pochodząca z XII wieku. Gród musiał być znaczący, skoro w trzynastym stuleciu wzniesiono w nim późnoromańską trójnawową, ceglana bazylikę. Na jej fundamentach w XVI i XVII wieku zbudowano kościół pw. Najświętszej Maryi Panny. Jego fragmenty weszły w skład kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, przy istniejącym od 1895 roku klasztorze elżbietanek.

W XIV wieku Łabiszyn był w posiadaniu rodu Przewdziców. Dzięki ich staraniom osada i gród – za zgodą króla Kazimierza Wielkiego – otrzymały prawa miejskie w 1369 roku. W 1376 roku właściciel miasta Andrzej z Łabiszyna, wojewoda brzesko-kujawski, zbudował za-

mek na wyspie w rozgałęzieniu Noteci. W 1407 roku miasto posiadało własną pieczęć lakową z herbem przedstawiającym prawą, otwartą i odciętą dłoń z napisem „Łabiszyn”.

W dniach 2 i 3 listopada 1410 roku król Władysław Jagiełło przejeżdżał przez miasto po zwycięskiej bitwie pod Koronowem. Według tradycji monarcha zasadził na Wzgórzu Łabiszyńskim dwa dęby, z których jeden zachował się do dzisiaj.

Od XVI do XIX wieku Łabiszyn był własnością rodów: Czarnkowskich, Opalińskich, Gembickich i Skórzewskich. Podczas potopu szwedzkiego przez miasto dwukrotnie przeszły wojska szwedzkie. W XVII wieku Łabiszyn niszczyły pożary. W 1763 roku miasto kupił Franciszek Skórzewski, sprowadził on osadników z Niemiec, dla których utworzono tzw. Nowe Miasto na lewym brzegu Noteci. W 1678 roku Łabiszynowi zostały potwierdzone prawa miejskie.

Plac Tysiąclecia (Rynek). Fot. Square (WP)

Dawny kościół klasztorny reformatów, ob. kościół pw. św. Mikołaja. Fot. Pit1233 (WP)

Figura św. Jana Nepomucena z ok. połowy XVIII w. przed kościołem pw. św. Mikołaja. Fot. Pit1233 (WP)

Pomnik Juliana Gerpe, zasłużonego dla Łabiszyna lekarza i filantropa. Fot. Pit1233 (WP)

Kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Fot. Sebdok (WP)

Śluza na Noteci w Łabiszynie. Fot. Pit1233 (WP)

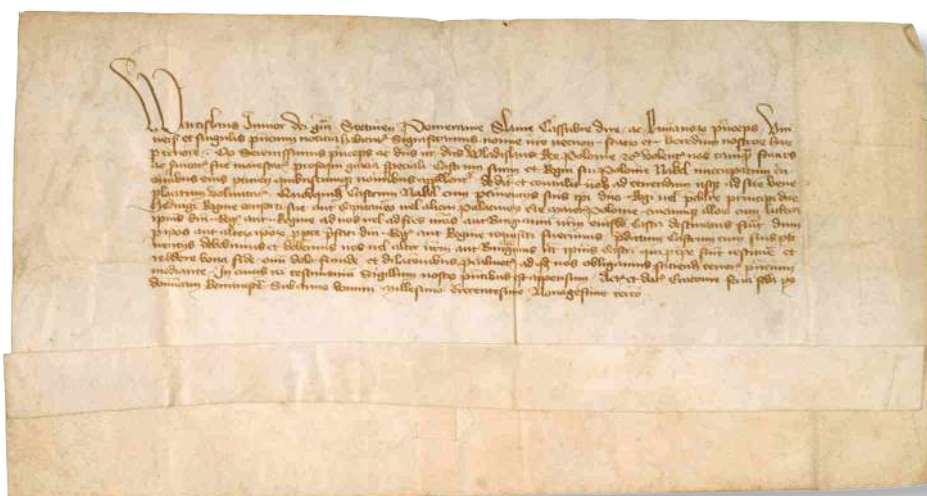
To warto zobaczyć!

- Cmentarz parafialny
- Dworek z XVIII w.
- Kościół Zwiastowania NMP
- Młyn
- Pomnik Juliana Gerpe
- Stare miasto z kamienicami
- Stary cmentarz żydowski
- Synagoga
- Szachulcowy spichlerz
- Śluza łabiszyńska
- Zespół klasztorny reformatów

NAKŁO NAD NOTECią

Nakło nad Notecią – miasto w województwie kujawsko-pomorskim, siedziba powiatu nakielskiego i siedziba gminy miejsko-wiejskiej Nakło nad Notecią. Miasto liczy ok. 19 000 mieszkańców.

Dokument króla Władysława Łokietka nadający księciu Warcisławowi VII gród Nakło. Źródło: AGAD, Zb. dok. pergam., sygn. 258

Już w XI wieku Nakło było ważnym grodem warownym na ówczesnym pograniczu Pomorza. W 1299 roku, między 29 maja a 3 czerwca, Władysław Łokietek nadał prawa budowania miasta przy grodzie na prawie magdeburskim. Stanowiąc nadal graniczny gród, Nakło było narażone na różne zawirowywania wojenne z zakonem krzyżackim i Brandenburgią, zakończone w 1325 roku pokojem w Nakle podpisanym przez Władysława Łokietka. Za czasów Kazimierza Wielkiego został wzniesiony zamek (pozostałością po budowlu jest Plac Zamkowy), miasto stało się grodem murowanym i znaczącym ośrodkiem gospodarczym, a nakielscy mieszcianie otrzymali prawo do organizacji targów i jarmarków. Później Nakło przechodziło w różne ręce, by w 1394 roku, za Władysława Jagiełły, powrócić do Polski. Kolejne wojny i pożary przyczyniły się do znacznego upadku miasta.

Prochownia z 1891 r. z figurą Chrystusa na cmentarnym wzniesieniu. Fot. Pit1233 (WP)

Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca istniejący już w 1109 r. Fot. Pit1233 (WP)

Widok miasta z nad przystani nad Notecią. Fot. Pit1233 (WP)

Muzeum Ziemi Krajeńskiej w dawnym spichrze. Fot. Pit1233 (WP)

Posąg dziewczyny podlewającej grządki na rynku. Fot. Pit1233 (WP)

Rynek z lotu ptaka. Fot. Mariusz Guć (WP)

To warto zobaczyć!

Obelisk 700-lecia Nakła nad Notecią. Fot. Pit1233 (WP)

- Cmentarz parafialny z kaplicą prochową i starą kostnicą
- Eklektyczna zabudowa śródmieścia
- Klasycystyczne koszary
- Kościół pw. św. Stanisława
- Kościół pw. św. Wawrzyńca
- Ławka Władysława Łokietka
- Ławka Józefa Piłsudskiego
- Muzeum Ziemi Krajeńskiej
- Nakielski Rynek
- Plac Zamkowy
- Pomnik 700-lecia praw miejskich
- Pomnik Antoniego Nadskakuły
- Przystań nad Notecią
- Wieża widokowa im. Jana Sobieskiego

Przystań należąca do powiatu nakielskiego na Noteci w Nakle. Fot. Pit1233 (WP)

PAKOŚĆ

Pakość – miasto położone nad Notecią w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie inowrocławskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Pakość. Jest ważnym ośrodkiem kultu religijnego Kościoła katolickiego ze znajdującą się tu Kalwarią Pakoską (26 pasyjnych stacji). Przez miasto i okolice przebiega Szlak Piastowski. Miasto liczy ok. 6000 mieszkańców.

Najstarsza wzmianka o Pakości pochodzi z 1259 roku i zaświadcza o przebudowie miejscowości przez księcia kujawskiego Kazimierza i pomorskiego Świętopelka. O osadę w czasie rozbitcia dzielnicowego wielokrotnie toczyli walki książęta wielkopolscy i kujawscy. Na przełomie XII i XIII wieku został wzniesiony kościół pw. św. Jakuba i utworzona parafia. Od początku XIV wieku Pakość wielokrotnie zmieniała właścicieli. Od 1325 roku jej mocodawcami byli Bogumił z rodu Leszczyców, następnie Wojciech i Hektor z rodu Kościelców. 26 marca 1356 roku Kazimierz Wielki zrzekł się uprawnień do grodu na rzecz wojewody Wojciecha Leszczyca oraz nadał mu obszerny immunitet. 9 lutego 1359 roku król nadał Pakości prawa miejskie magdeburskie.

Ratusz. Fot. Wolskaola (WP)

Zamek, ob. kościół pw. św. Bonawentury, który w 1631 r. przekazany został klasztorowi franciszkanów. Fot. Archiw. SKKW

Ołtarz główny w kościele pw. św. Bonawentury.
Fot. Archiw. SKKW

Anioł z Kalwarii Pakoskiej. Fot. Selena von Eichendorf

Ołtarz w Kalwarii Pakoskiej. Fot. Przemysław Jahr

Kaplica pasyjna „Płaczące niewiasty”. Fot. Wolskaola (WP)

Kaplica pasyjna „Grób Chrystusa”. Fot. Wolskaola (WP)

To warto zobaczyć!

- Kalwaria Pakoska
- Kościół Pana Jezusa Ukrzyżowanego i Matki Bożej Bolesnej
- Kościół parafialny pw. św. Bonawentury z klasztorem franciszkanów
- Ratusz

SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE

Sępólno Krajeńskie – miasto w województwie kujawsko-pomorskim, stolica powiatu sępoleńskiego, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Sępólno Krajeńskie. Położone jest pomiędzy jeziorami: Sępoleńskim, Piaszczyńkiem i Niechorz; w dolinie rzeki Sępólny, na obszarze Krajeńskiego Parku Krajobrazowego. Członek Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego od 7 I 2010 r. Sępólno Krajeńskie liczy ponad 9000 mieszkańców.

Najstarsze zapisy kronikarskie o osadnictwie na terenie obecnego miasta pochodzą z 1113 roku. Pierwszym znanym właścicielem Sępólna był Hektor Ostroróg z Pakości, który wraz z rodziną zamieszkał w pałacu w Sikorzu. Początkowo miasto leżało w dolinie Sępolenki, później zmieniono bieg rzeki, a miasto zaczęło rozbudowywać się na wyższych brzegach jeziora i rzeki. W 1359 roku Ostroróg ufundował kościół pw. św. Bartłomieja. Patronat nad kościołem otrzymał zakon bożogrobców z Miechowa. W tym samym roku Hektor Ostroróg zbudował młyn, a zatamowana słuzami woda zalała okoliczne obszary. Wielopokoleniowy ród Ostrorogów za czasów panowania Piastów był jednym ze znakomitszych, najstarszych rodów.

Prawa miejskie Sępólnu Krajeńskiemu nadał król Kazimierz Wielki 20 kwietnia 1360 roku.

Na początku XIV wieku i podczas wojny trzynastoletniej Krzyżacy spalili i ograbili miasto. Dopiero ustalenia II pokoju toruńskiego w 1466 roku umożliwiły odbudowę i rozwój gospodarczy miasta oraz osadnictwo na tych ziemiach.

Panorama Sępólna Krajeńskiego. Fot. Archiw. UM Sępólno Krajeńskie

Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła. Fot. Krzysztof Golik

Pomnik na trójkątnym Starym Rynku ku pamięci poległych w walkach o niepodległość miasta. Fot. Jkwa007 (WP)

Most drogowy nad rzeką Sępoleńka na Starym Mieście;
w tle Jezioro Sępoleńskie. Fot. Jkwa007 (WP)

To warto zobaczyć!

- Kościół Ewangelicko-Augsburski
- Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła
- Krajeński Park Krajobrazowy
- Mini tętnie
- Pomorskie Okręgowe Muzeum PRL

STRZELNO

Widok kościoła pw. św. Prokopa (z lewej) oraz Świętej Trójcy i Najświętszej Maryi Panny (z prawej). Źródło: Album widoków przedstawiających miejsca historyczne Księstwa Poznańskiego i Prus Zachodnich 1880. Lit. Maksymilian Fajans, Warszawa 1880 r.

Strzelno – miasto położone w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie mogileńskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Strzelno. Ośrodek przemysłowy, centrum handlowo-usługowe dla okolicy. W mieście urodził się laureat nagrody nobla i wybitny fizyk – Albert Michelson. Strzelno liczy ponad 5700 mieszkańców.

Powstanie osady związane jest z osobą Piotra Włostowica, wojewody Bolesława Krzywoustego, który 16 marca 1133 roku ufundował kościół pw. Świętego Krzyża.

W latach 80. XII wieku w ówczesnej wsi Strzelno założony został klasztor siostr norbertanek. Kościół klasztorny był początkowo pod wezwaniem Świętej Trójcy, w latach późniejszych wezwanie zostało rozszerzone na Świętej Trójcy i Najświętszej Maryi Panny.

9 kwietnia 1193 roku papież Innocenty III na prośbę przeoryszy Beatrycze wystawił bullę, w której przyjął pod opiekę Stolicy Apostolskiej klasztor premonstratensów pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny w Strzelnie i zatwierdził jego posiadłości.

Rynek.

Źródło: <https://strzelnonline.com/2021/06/22/>

Ponorbetański kościół Świętej Trójcy i Najświętszej Maryi Panny. Fot. Olerys (WP)

Tympanon fundacyjny w kościele Świętej Trójcy i Najświętszej Maryi Panny. Fot. Cancre (WP)

Kolumna cnót Cierpliwości i Roztropności
w kościele Świętej Trójcy
i NMP. Fot. Radomil z Polish Wikipedia

Kolumna przywar: Krzywoprzysięstwo
i Niewiara lub Bałwochwalstwo w kościele
Świętej Trójcy i NMP. Fot. Radomil z Polish Wikipedia

Tablica pamiątkowa na kamienicy przy
ul. Świętego Ducha. Fot. Zdzisław Zasada

W przywilejach króla Kazimierza Wielkiego, wydanych 10 września 1356 roku, widnieje zapis informujący, że Strzelno było miastem z przedmieściami i rządzone w oparciu o prawo magdeburskie. Niektórzy badacze dziejów miasta skłaniają się do lokacji Strzelna już około 1299 roku lub przed 1356 rokiem. Wolno sądzić, że proces lokacji zakończył się 21 sierpnia 1436 roku, kiedy to Jan Luckaw, prepozyt strzeleński, wystawił dla miasta dokument potwierdzający ordynację miejską, regulującą prawa i obowiązki mieszczan. Od tego dnia Strzelno posiadało status gminy miejskiej, zorganizowanej i funkcjonującej według prawa magdeburskiego.

Kłęski pożarów i innych nieszczęść, na przestrzeni kolejnych wieków nie omijały Strzelna, które każdorazowo musiało podnosić się po upadku.

W Strzelnie znajduje się jeden z najważniejszych zabytków sztuki romańskiej w Polsce – zespół kościołów i zabudowań na wzniesieniu św. Wojciecha.

Kościół pw. św. Prokopa (rotunda). Fot. Cancre (WP)

Wnętrze kościoła pw. św. Prokopa. Fot. Andrzej5006 (WP)

Kropielnica kamienna z XII w. w kościele pw. św. Prokopa. Fot. Radomil z Polish Wikipedia

To warto zobaczyć!

- Muzeum Romańskie Ottona i Bolesława
- Średniowieczny układ urbanistyczny z kamienicami
- Wzgórze romańskie z kościołami pw. Świętej Trójcy i NMP oraz rotunda św. Prokopa

ZŁOTORIA

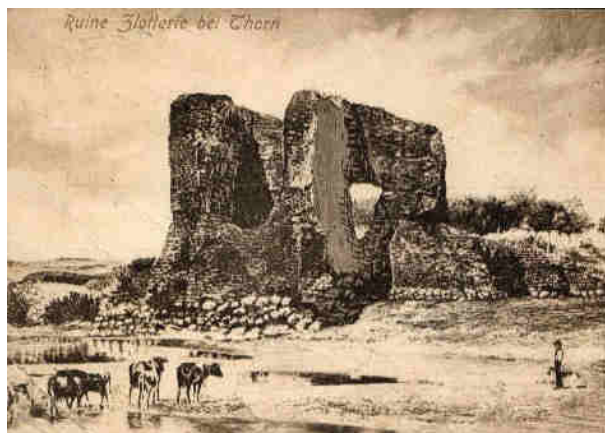
Złotoria – wieś położona w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie toruńskim, w gminie Lubicz. Była wsią królewską starostwa bobrownickiego, położoną w końcu XVI w. w powiecie lipnowskim ziemi dobrzyńskiej. Do 1954 r. miejscowość była siedzibą gminy Złotoria. Wieś liczy ok. 2300 mieszkańców.

W 1242 roku Złotoria była własnością biskupów kujawsko-pomorskich. Dwadzieścia lat później została lokowana na prawie niemieckim. Od 1379 roku stała się własnością Władysława Opolczyka, który w 1391 roku zastawił ją Krzyżakom.

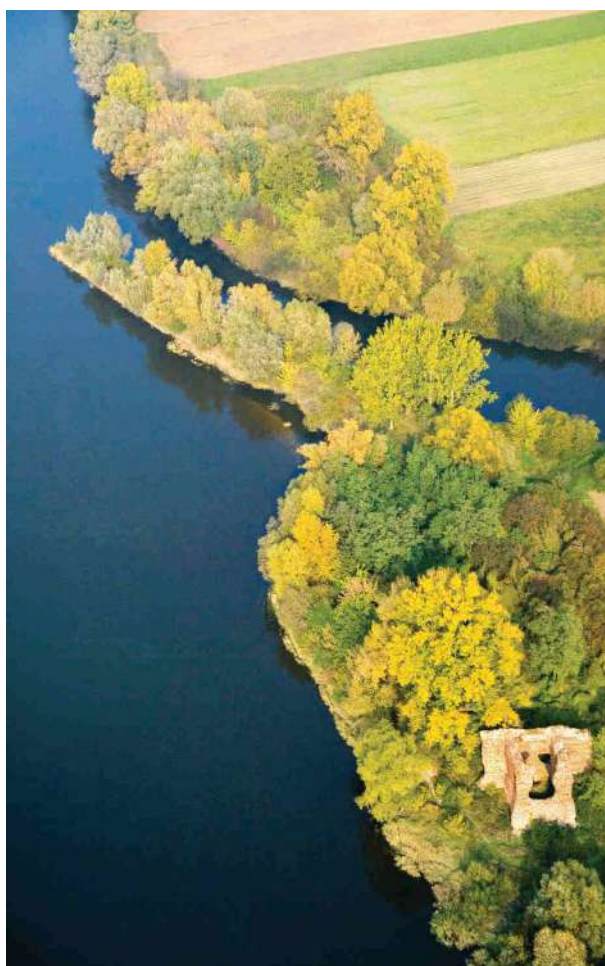
W połowie 1343 roku u ujścia Drwęcy do Wisły, na polecenie króla Kazimierza Wielkiego, wybudowano gotycki zamek obronny, którego celem było zabezpieczenie granicy Ziemi dobrzyńskiej oraz kontrola działań zakonu krzyżackiego w Toruniu. Zamek wzniesiono na miejscu drewnianego grodu książąt mazowieckich. Po śmierci Kazimierza Wielkiego w 1370 roku, zamek przypadł Każkowi słupeckiemu. Obiekt – w wyniku walk i oblężeń – zmieniał kilkakrotnie właścicieli, którymi byli: Władysław Biały, Ludwik Węgierski, Władysław Opolczyk oraz Krzyżacy. W 1404 roku, na mocy ugody w Raciążku, wykupił go Władysław Jagiełło. 2 września 1409 roku po ośmiodniowym oblężeniu przez Krzyżaków został zdobyty i zniszczony.

W maju 1411 roku na polu w pobliżu ruin zamku wymieniono dokumenty I pokoju toruńskiego, na podstawie których zamek powrócił do Królestwa Polskiego. Drugi pokój toruński ostatecznie przyczynił się do utraty militarnego znaczenia zamku w Złotorii, ponieważ przestała w pobliżu istnieć granica państwowa na Drwęcy.

Na początku XIX wieku zamek uległ częściowej rozbiorce. Obecnie zachowane elementy stanowią fragment kwadratowej wieży oraz część murów obwodowych i murów przedzamcza.

Ruiny zamku w Złotorii na pocztówce z ok. 1920 r.
Autor nieznany

Ujście Drwęcy do Wisły. Fot. Archiw. UM Lubicz

Kościół pw. św. Wojciecha. Fot. Archiw. UM Lubicz

Współczesny stan ruin zamku w Złotorii od strony Wisły. Fot. Archiw. UM Lubicz

To warto zobaczyć!

- Domy wiejskie
- Fragmenty kordonu granicznego carsko-pruskiego
- Most na Drwęcy
- Neogotycki kościół pw. św. Wojciecha
- Ruiny zamku Kazimierza Wielkiego
- Szachulcowy budynek Dyrekcji Zarządu Dróg Wodnych

ŻNIN

Żniński rynek na początku XX w.

Źródło: <https://en.wikipedia.org/wiki/User:Jacktheripper83>

W państwie Piastów wzrosło znaczenie Żnina jako węzła komunikacyjnego oraz grodu pełniącego funkcję militarną. W 1284 roku Żnin był własnością arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Prawdopodobieństwo nadania prawa średniego dla ustroju Żnina przypada na lata 1267–1271. W 1284 roku książę wielkopolski Przemysław II zatwierdził wszystkie dotychczasowe przywileje nadane przez jego poprzedników oraz udzielił arcybiskupowi Jakubowi Świnie prawo posługiwania się w mieście własną monetą. Była ona jednocześnie pieniądzem obiegowym w całym państwie. Rozwój Żnina powodował także przechodzący tzw. Szlak Bursztynowy, co wzmacniało atrakcyjną lokalizację grodu.

W lipcu 1331 roku miasto zostało doszczętnie złupione i spalone przez Krzyżaków. Aby zapobiec podobnym wydarzeniom w przyszłości, postanowiono otoczyć je murem obronnym z fosą i zwodzonym mostem.

W 1350 roku dokonano relokacji miasta według prawa średniego. W 1357 roku król Kazimierz Wielki potwierdził wszystkie nadane wcześniej przywileje, a obszar podlegający Żninowi nazwano powiatem – districtus. Umożliwiło to dalszy rozwój miasta, który, choć przerywany wojnami, pożarami i licznymi zarazami, trwał do początku XVII wieku.

Żnin – miasto w województwie kujawsko-pomorskim, siedziba powiatu żnińskiego oraz gminy miejsko-wiejskiej Żnin. Jest położone na Pałukach między Jeziorem Żnińskim Dużym i Jeziorem Żnińskim Małym. Miasto liczy ok. 14 000 mieszkańców.

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski. Fot. *qbolewicz* (WP)

Wieża ratuszowa w rynku. Fot. Krzysztof Golik

Głaz z tablicami wyznaczającymi Aleje Sław Sportu Motorowodnego. Fot. Joanna Bejma

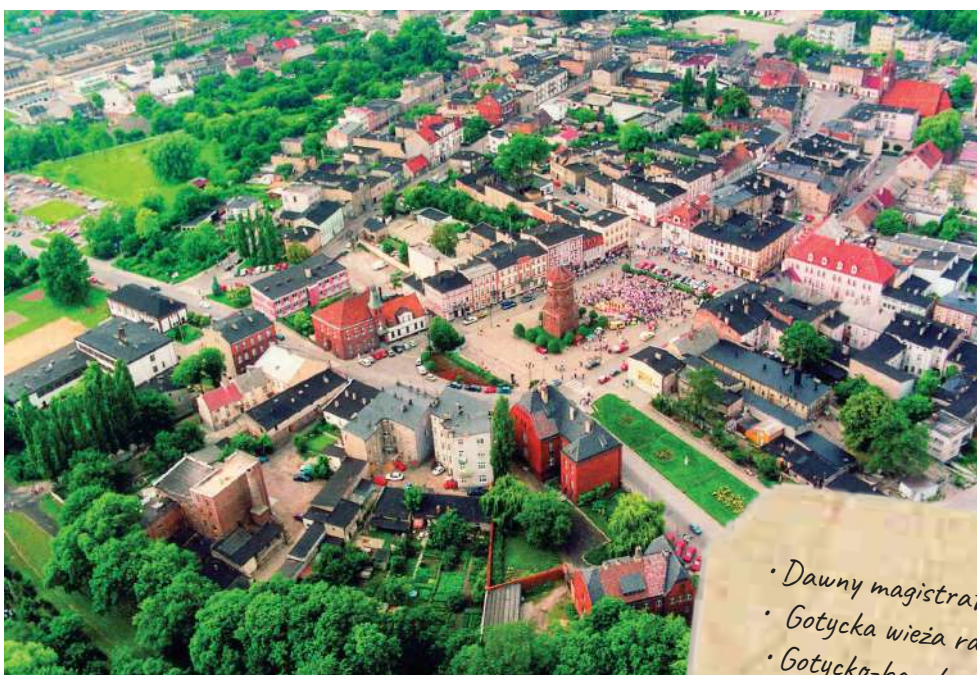

Muzeum Ziemi Pałuckiej. Fot. *Globeassassin (WP)*

Kościół pw. św. Marcina. Fot. Przemysław Jahr

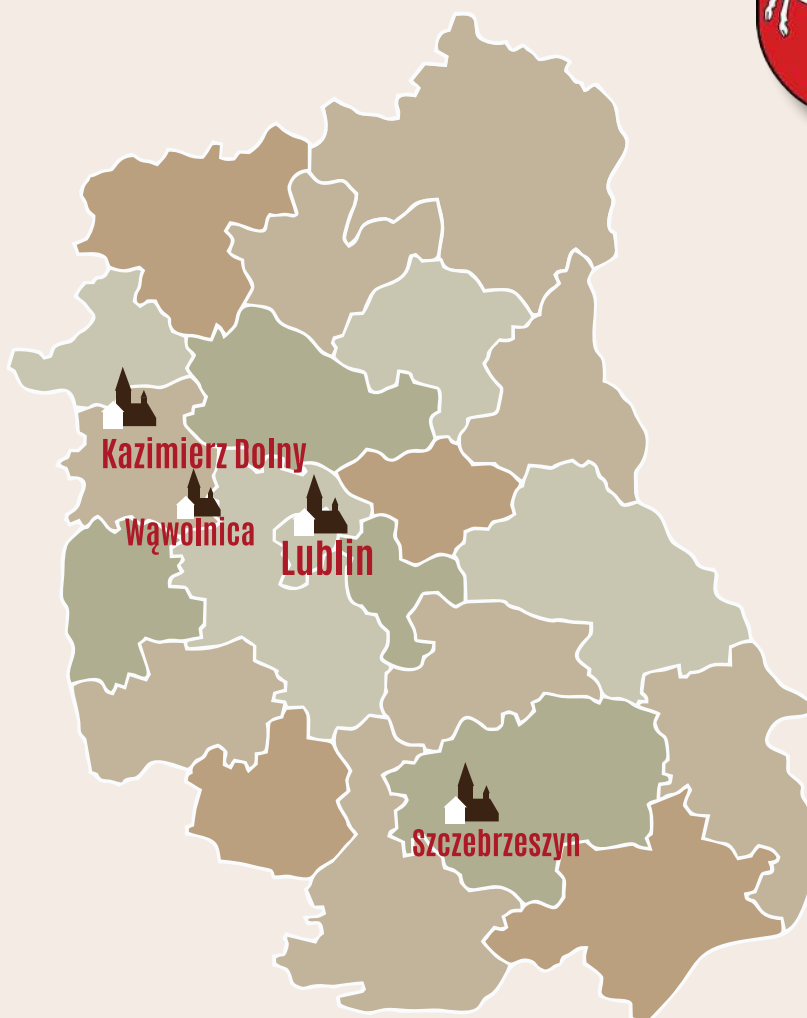
Żniński rynek z lotu ptaka. Fot. Andrzej Łuczak

To warto zobaczyć!

- Dawny magistrat miasta
- Gotycka wieża ratuszowa
- Gotycko-barokowy kościół pw. św. Floriana
- Jezioro Małe Żnińskie
- Kościół wczesnogotycki pw. św. Marcina
- Muzeum Sportów Motorowodnych
- Muzeum Sztuki Sakralnej Sufragania
- Muzeum Ziemi Pałuckiej
- Neogotycki kościół poewangelicki pw. NMP Królowej Polski
- Park miejski
- Silverado City w Bożejewiczkach
- Żnińska Kolej Wąskotorowa

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

KAZIMIERZ DOLNY

Kazimierz Dolny – do 1927 r. *Kazimierz nad Wisłą* – miasto w województwie lubelskim, w powiecie puławskim. Kazimierz Dolny jest członkiem stowarzyszenia Unia Miasteczek Polskich. Miejsce odbywania Festiwalu Filmu i Sztuki „Dwa brzegi” oraz Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych. Zarządzeniem Prezydenta RP z 8 IX 1994 r. kazimierski zespół za- bytkowy został uznany za pomnik historii. Miasto liczy ponad 2500 mieszkańców.

Rynek w Kazimierzu Dolnym w 1899 r. Aut. Stanisław Masłowski, olej, zb. Muzeum Narodowe w Warszawie.
Fot. Z. Doliński

Początki osady sięgają XI wieku. W 1181 roku książę Kazimierz II Sprawiedliwy przekazał osadę norbertankom z podkrakowskiego Zwierzyńca. Nazwa Kazimierz jest odnotowana w kronikach po raz pierwszy w 1249 roku, a przy- miotnik „Dolny” został dodany w latach późniejszych. Król Władysław Łokietek jest fundatorem w 1325 roku kościoła parafialnego.

Największe zasługi dla rozwoju miasta położył król Kazimierz Wielki, przekształcając osadę podgrodową w miasto królewskie, lokowane na prawie pol- skim w 1348 roku. Z inicjatywy monarchy zbudowano zamek, kościół para- fialny oraz nadano miastu herb. Również za panowania króla Kazimierza, u podnóża wzniesienia, na którym zbudowano zamek i farę, wytyczono niewielki rynek.

W 1406 roku król Władysław Jagiełło dokonał relokacji miasta na prawie magdeburskim. Tym samym wytyczono obszerniejszy rynek, nowe ulice i wy- znaczono działki pod zabudowę. Jedynie północną część rynku pozostawiono bez zabudowy. Dzięki temu rynek otwarty jest na farę i zamek.

Kościół farny pw. św. Jana Chrzciciela i św. Bartłomieja Apostoła. Fot. Zdzisław Zasada

Madona z Jezusem w kościele farnym.
Fot. Zdzisław Zasada

Kamienica Przybyłów. Fot. Zdzisław Zasada

Galeria obrazów na rynku. Fot. Zdzisław Zasada

Płaskorzeźba na kamienicy pod Przybyłów. Fot. Zdzisław Zasada

Kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny i klasztor reformatów. Fot. Zdzisław Zasada

Synagoga. Fot. Zdzisław Zasada

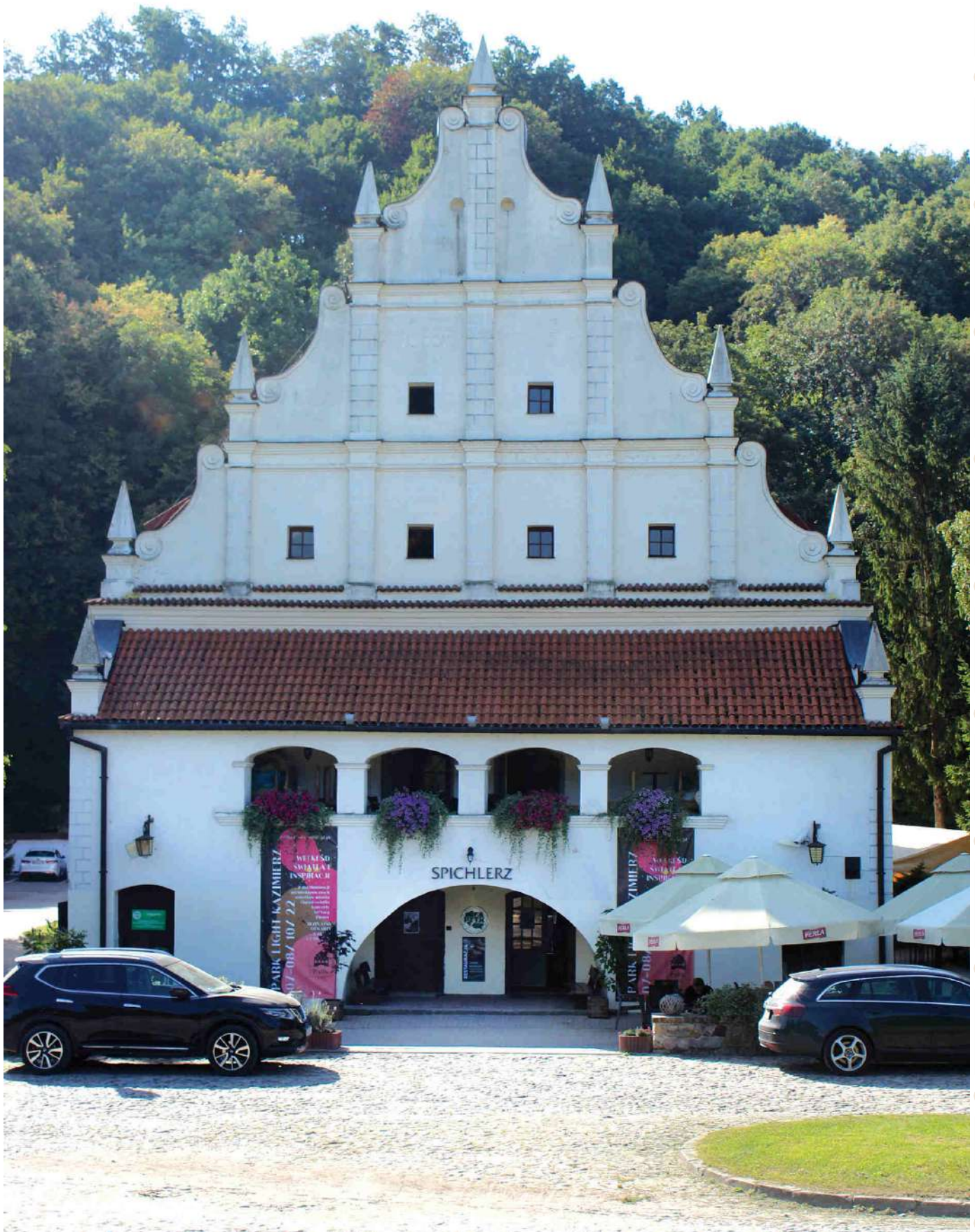

Ruiny królewskiego zamku. Baszta wzniesiona w czasach Władysława Łokietka i ruiny zamku Kazimierza Wielkiego. Fot. Zdzisław Zasada

Park Miliona Róż i Zabytków Kresowych. Fot. Zdzisław Zasada

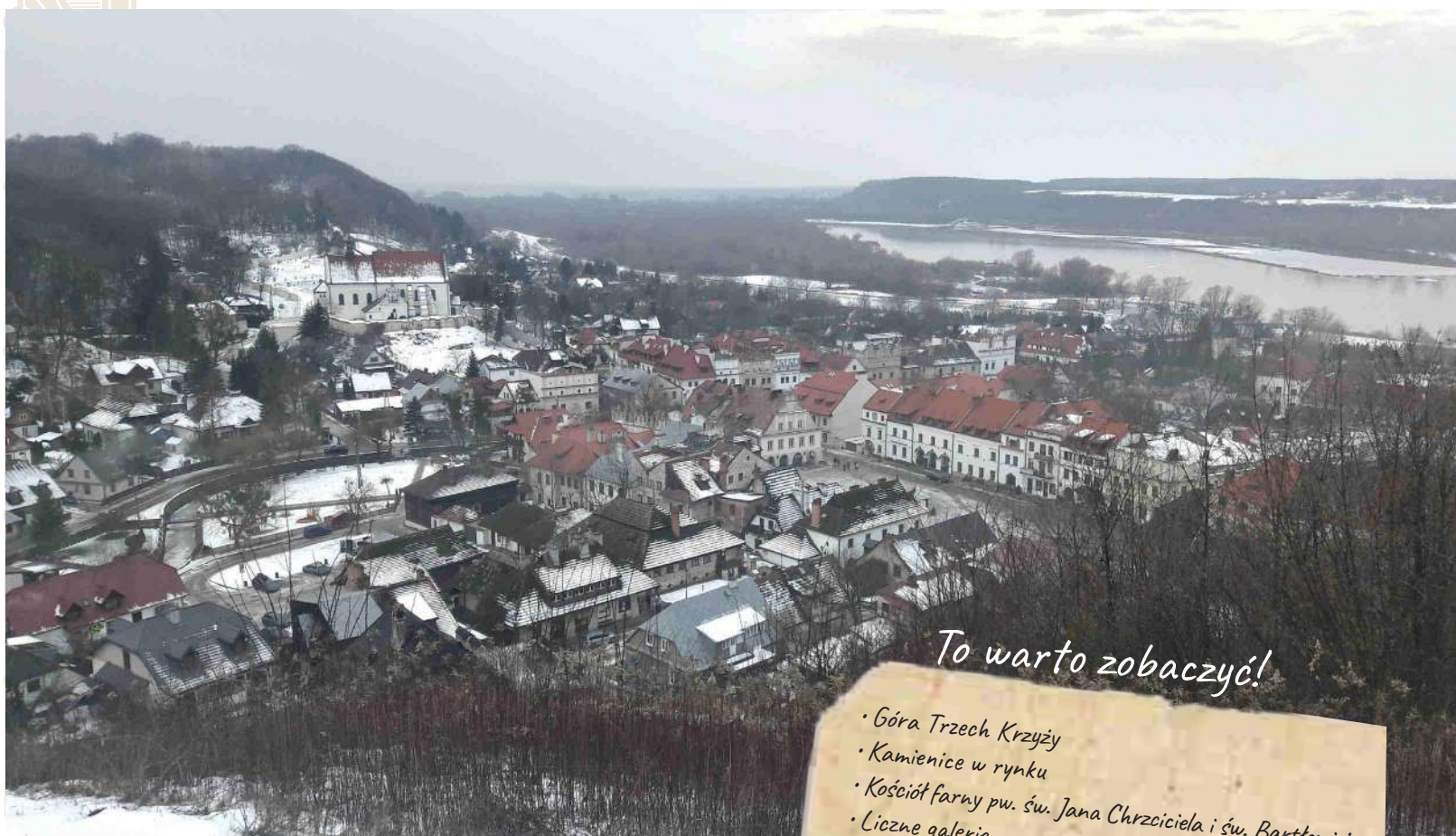

Jeden z wielu nadwiślańskich spichlerzy. Fot. Zdzisław Zasada

Zbiory z wykopalisk. Muzeum Nadwiślańskie w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą. Źródło: Archiw. SKKW

Kazimierz Dolny zimą. Fot. Paweł.stoczysnki (WP)

To warto zobaczyć!

- Góra Trzech Krzyży
- Kamienice w rynku
- Kościół farny pw. św. Jana Chrzciciela i św. Bartłomieja
- Liczne galerie
- Mięcięż z dawną wioską flisacką
- Nadwiślański bulwar ze starymi spichlerzami
- Park Miliona Róż i Zabytków Kresowych
- Rejs po Wiśle
- Stara Chata w Wąwozie Korzeniowy Dół
- Synagoga i cmentarz żydowski
- Wąwozy lessowe w pobliżu Kazimierza Dolnego
- Zamek i baszta
- Zespół klasztorny franciszkanów

LUBLIN

Lublin – Miasto na prawach powiatu, stolica województwa i centralny ośrodek aglomeracji lubelskiej. Miasto z rozwiniętymi ośrodkami nauki, kultury, turystyki, sportu i rekreacji, a także usług oraz przemysłu. Lublin jest członkiem Unii Metropolii Polskich, siedzibą instytucji samorządowych i państwowych, konsulatów, brygady litewsko-polsko-ukraińskiej, archidiecezji i metropolii Kościoła katolickiego oraz diecezji Kościoła prawosławnego. Jednocześnie, pod względem liczby ludności miasto w Polsce, drugie w Małopolsce, które zamieszkuje ponad 334 000 mieszkańców.

W połowie XIV wieku Lublin stał się ważnym punktem strategicznym w polityce wschodniej Kazimierza Wielkiego. Na początku 1341 roku na Lubelszczyznę najechali Tatarzy wspomagani przez Rusinów. Był to odwet za podporządkowanie sobie przez króla Kazimierza Rusi Halickiej. Nie udało im się zdobyć wzgórza zamkowego, ale zniszczyli drewniane miasto.

Po zakończeniu oblężenia monarcha podjął się odbudowy miasta. Ważnym przedsięwzięciem w celu uzyskania funduszy na realizację projektu była sprzedaż 25 stycznia 1342 roku wójtostwa Franczkowi z Moguncji. W krótkim czasie archidiacon został zobowiązany do odsprzedaży Lublina królowi, który ufortyfikował miasto. Kierując się interesem lublinian, mo-

Pożar Lublina (1719). Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Po%C5%BCar_Lublina.jpg

narcha w 1359 roku spowodował, że mieszkańcy zostali na okres 30. lat zwolnieniu z dziesięciny na rzecz Kościoła. Ten czynnik miał wpływ na proces intensywnej rozbudowy miasta. Powstały z kamienia i cegły nowe obwarowania, baszty oraz bramy miejskie o charakterze obronnym. Odbudowano kościoły – pw. św. Michała i dominikański, nadając im nową, murowaną formę. W tym samym okresie drewniany zamek przebudowano na murowany. W wybudowanej przez króla kaplicy zamkowej pw. św. Trójcy, monarcha polecił namalować freski (polichromie) w stylu rusko-bizantyńskim (zabytek o europejskim znaczeniu). W rynku oraz jego sąsiedztwie stopniowo powstały murowane kamienice, a na przełomie XIV i XV wieku wzniesiono gotycki ratusz, będący siedzibą władz miejskich. Odbudowa i obwarowanie Lublina trwało około trzydziestu lat.

Okres panowania Kazimierza Wielkiego był dla Lublina znamienity w skutkach. Król nie tylko odbudował i znacznie przebudował zniszczone najazdami miasto, ale także nadał mu nowoczesny charakter. Monarsza strategia względem miasta przyczyniła się do ustabilizowania jego sytuacji polityczno-ekonomicznej, a ufundowane fortyfikacje zminimalizowały ryzyko zniszczeń w trakcie późniejszych najazdów.

Stare Miasto, Brama Krakowska. Fot. Zdzisław Zasada

Wejście, Brama Krakowska. Fot. Zdzisław Zasada

Panorama Starego Miasta oraz Wzgórze Zamkowe. Fot. Max Dziekański

Trzy wieże. Fot. Szater (WP)

Zamek królewski. Fot. Wistula (WP)

Nowy Ratusz. Lubelskie Centrum Konferencyjne i Urząd Marszałkowski
Województwa Lubelskiego. Fot. Zdzisław Zasada

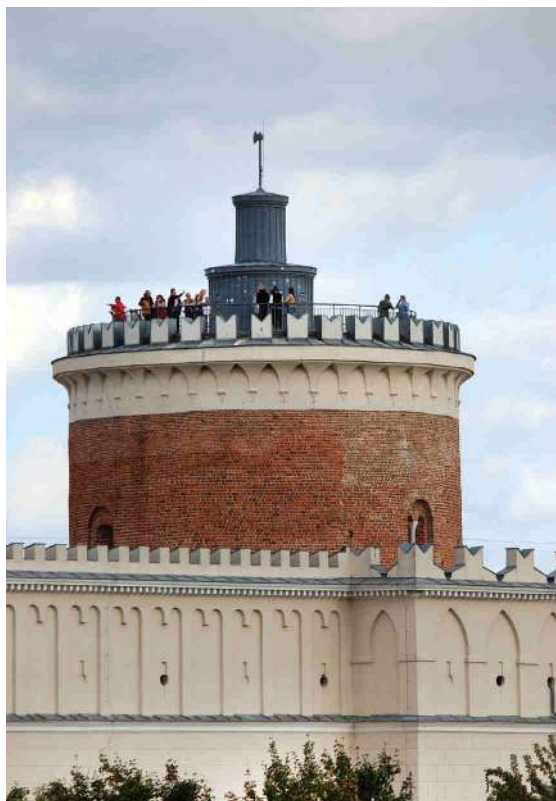
Koziołek „Onufry” na schodach
Ratusza. Fot. Zdzisław Zasada

tublin ®
MIASTO INSPIRACJI

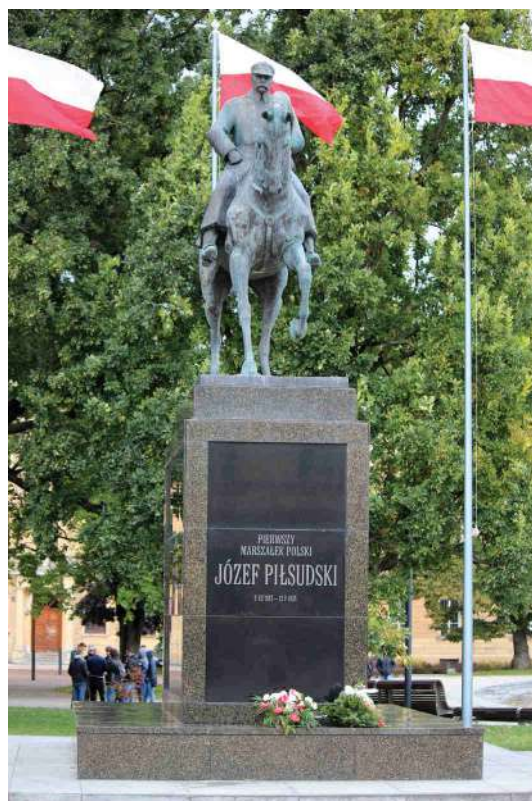

Plac Po Farze z fundamentami po kościele farnym
pw. św. Michała Archanioła z XIII–XVI w. Fot. Zdzisław Zasada

Miejsce widokowe – donżon. Fot. Zdzisław Zasada

Pomnik Józefa Piłsudskiego. Fot. Zdzisław Zasada

Kaplica pw. św. Trójcy i stołp na zamkowym dziedzińcu. Fot. Szater (WP)

Plac Litewski. Fot. Szater (WP)

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła oraz klasztor kapucynów.
Fot. Zdzisław Zasada

Obóz koncentracyjny na Majdanku. Fot. Krzysztof Kokowicz

To warto zobaczyć!

- Archikatedra pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty
- Baszta Gotycka w Lublinie
- Brama Grodzka
- Brama Krakowska
- Centrum Spotkania Kultur
- Katolicki Uniwersytet Lubelski
- Donżon – Wieża zamkowa
- Kamienice na Rynku Starego Miasta
- Kamień Nieszczęścia
- Kaplica Trójcy Świętej
- Klasztor dominikanów
- Latarnia Pamięci
- Lubelska Trasa Podziemna
- Lubelski Zamek
- Muzeum Archidiecezjalne
- Muzeum Historii Miasta Lublina
- Muzeum Narodowe w Lublinie
- Muzeum Wsi Lubelskiej
- Nowy Ratusz
- Obóz zagłady Majdanek
- Ogród botaniczny UMCS
- Ogród Saski
- Plac Litewski z pomnikami Józefa Piłsudskiego, Nieznanego Żołnierza oraz Konstytucji 3 Maja
- Plac Po Farze oraz punkt widokowy na Wzgórzu Zamkowe
- Punkt widokowy VIVO!
- Regionalne Muzeum Cebularza
- Teatr Stary w Lublinie
- Ulica Ku Farze
- Wieża Trynitaraska

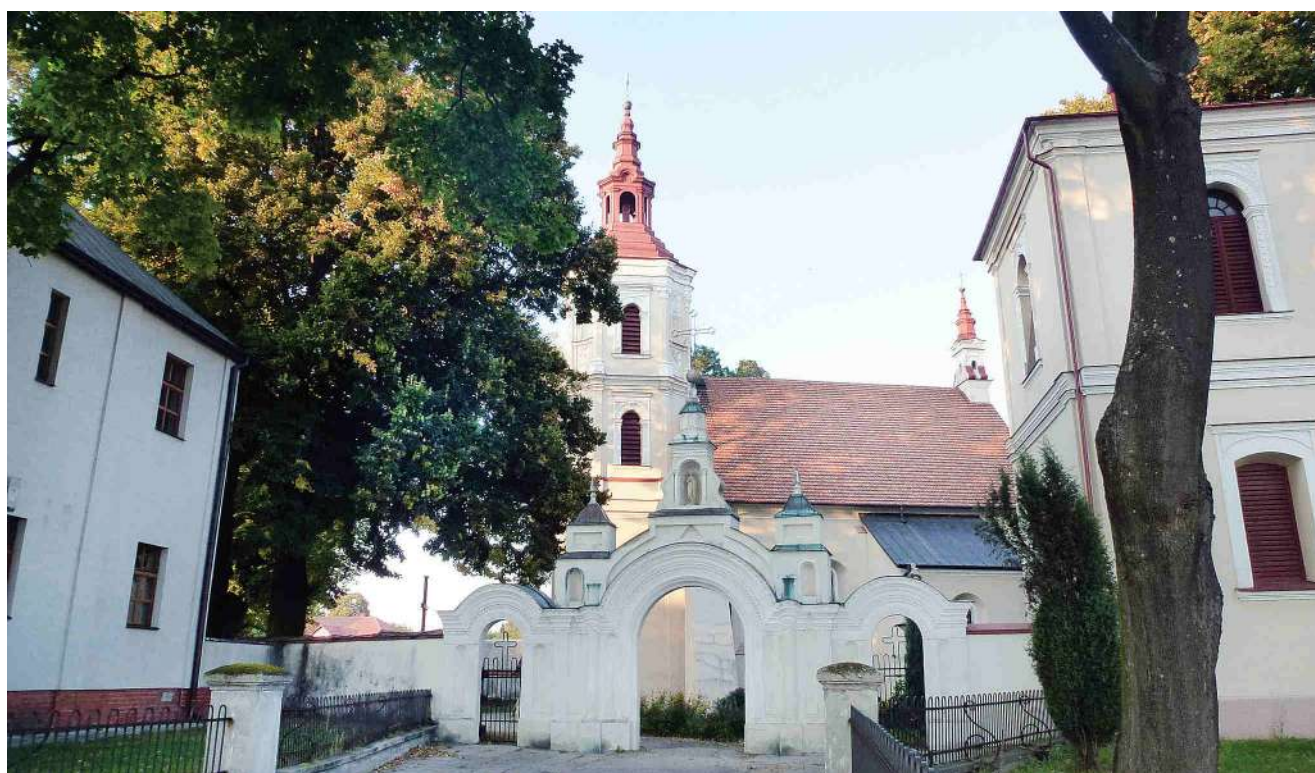
SZCZEBRZESZYN

Szczebrzeszyn – miasto w województwie lubelskim, nad rzeką Wieprz, w powiecie zamojskim, siedziba gminy Szczebrzeszyn. Położony jest w historycznej ziemi chełmskiej. Niegdyś gród obronny na trakcie kijowskim. Miasto liczy ok. 5000 mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o Szczebrzeszynie pochodzi z 1352 roku, kiedy Kazimierz Wielki walcząc z Litwinami rozłożył się tu obozem. W okresie toczącej się wojny monarcha zdołał pozyskać dla swojej polityki wielu Rusinów. Jednym z nich był Dymitr z Klecia – herbu Korczak, zwany później Dymitrem z Goraja, który wkrótce został właścicielem Szczebrzeszyna. W nagrodę za wzięcie udziału w wyprawie odwetowej w 1372 roku przeciw nękającym Polskę Litwinom, król Kazimierz ofiarował Dymitrowi powiat szczebrzeszyński w ziemi chełmskiej. Prawa miejskie Szczebrzeszyn otrzymał przed 1378 rokiem. Król Władysław Jagiełło, w 1388 roku w Krakowie, potwierdził to nadanie, czyniąc miasto oraz powiat wyłączną własnością Dymitra.

W omawianym czasie Szczebrzeszyn osiągnął największy rozwój gospodarczy. Z tego okresu pochodzą większe domy i kościół pw. św. Mikołaja. Zamek zaś otrzymał nowe solidne mury. Dekretem sejmowym z 1555 roku Szczebrzeszyn trafił w ręce rodziny magnatów wielkopolskich – hrabiów z Górki. Miasto stało się ważnym ośrodkiem reformacji i miejscem schronienia dla wielu wyznawców kalwinizmu. Będąc później własnością Zamojskich utraciło na znaczeniu. W 1583 roku spłonął zamek szczebrzeski. W XVII wieku miasto było pustoszone przez Kozaków, Szwedów oraz Turków i Tatarów.

Kościół parafialny pw. św. Mikołaja. Fot. Lysy (WP)

Pozostałości wieży zamkowej. Fot. Radomir Wilkowski (WP)

Ratusz i pomnik chrząszcza. Fot. Lysy (WP)

Szczebrzeszyn z lotu ptaka. Fot. Krzysztof Nowak, Paralotniarstwo Zamość (WP)

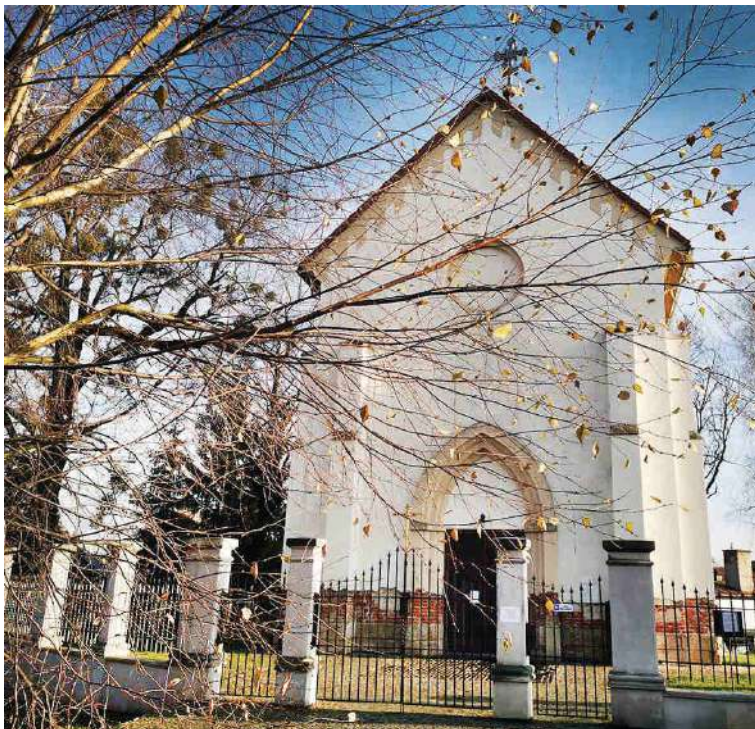

Synagoga. Fot. Lysy (WP)

Cmentarz żydowski. Fot. Lysy (WP)

Cerkiew Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy.
Źródło: <https://www.roztozetravel.pl/zaplanuj-pobyt/41-cerkiew-w-szczepreszynie#kontakt-top>

To warto zobaczyć!

- Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny
- Cmentarz żydowski
- Kaplica św. Leonarda i cmentarz katolicki
- Kościół pw. św. Katarzyny
- Kościół pw. św. Mikołaja
- Młyn wodny
- Muzeum Starych Zegarów
- Pomnik chrząszcza
- Ratusz
- Ruiny wieży zamkowej z 2. połowy XIV w.
- Synagoga
- Zespół pałacowo-parkowy Zamoyskich w Michałowie

WĄWOLNICA

Wąwolnica – wieś położona w województwie lubelskim, w powiecie puławskim, w gminie Wąwolnica, nad rzeką Bystrą. W latach 1346–1870 była miastem królewskim. W 1700 roku przeniesiono figurę Matki Bożej ze wsi Kęb do kościoła parafialnego w Wąwolnicy. Od tej pory jest to miejsce pielgrzymek i kultu Matki Bożej Kębelskiej. Od 2019 roku Wąwolnica jest członkiem Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Wieś zamieszkuje ok. 4800 mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o osadzie Wąwolnica, która razem z Bochoćnicą tworzyły jednostkę administracyjną, pochodzi z 1027 roku. W XIII wieku istniał tu już gród obronny, leżący przy ważnym szlaku handlowym wiodącym od przeprawy na Wiśle. W 1278 roku Lubelszczyzna, w tym i Wąwolnica, zostały spustoszone przez tatarski najazd. Od tego zdarzenia datuje się początek kultu Matki Boskiej Kębelskiej.

Czasy panowania króla Kazimierza Wielkiego były okresem świetności Wąwolnicy. W 1346 roku wieś lokowana została na prawie polskim, stając się miastem królewskim o nazwie Königsberg. Wybudowano zamek z wieżą królewską, z zachowaną do dziś gotycką kaplicą zamkową pw. św. Wojciecha i mur obronny. Dzięki przywilejowi targowemu, nadanemu w 1409 roku przez króla Władysława Jagiełłę, wzrosła zamożność mieszkańców. W 1448 roku, za czasów króla Kazimierza Jagiellończyka, miasto przeniesiono na prawo magdeburskie. W dziesięć lat później monarcha oddał parafię opactwu benedyktynów, którzy przebywali w nim do XIX wieku.

Panorama Wąwolnicy. Fot. StudioK, <https://kraina.org.pl/destynacje/wawolnica/>

Zespół bazyliki pw. św. Wojciecha. Kaplica Matki Boskiej Kębelskiej przy kościele. Fot. Fotonews (WP)

Sanktuarium Matki Boskiej Kębelskiej w bazylice pw. św. Wojciecha. Fot. Fotonews (WP)

W miejscowości, kilkanaście metrów na północ od kaplicy pw. Matki Boskiej Kębelskiej, istniała kazimierzowska, kamienna mieszkalno-obronna wieża nazywana „zamkiem”. Obiekty te, łącznie z kamiennym murem tworzyły średniowieczny zespół zabudowy Wąwolnicy.

Bazylika, sanktuarium pw. św. Wojciecha.
Fot. Leszko (WP)

Drewniany dom przy Rynku 35.
Fot. Gliwi (WP)

To warto zobaczyć!

- Lokalne muzeum w podziemiach kaplicy Matki Bożej Kębelskiej
- Sanktuarium Matki Boskiej Kębelskiej w bazylice pw. św. Wojciecha,

WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE

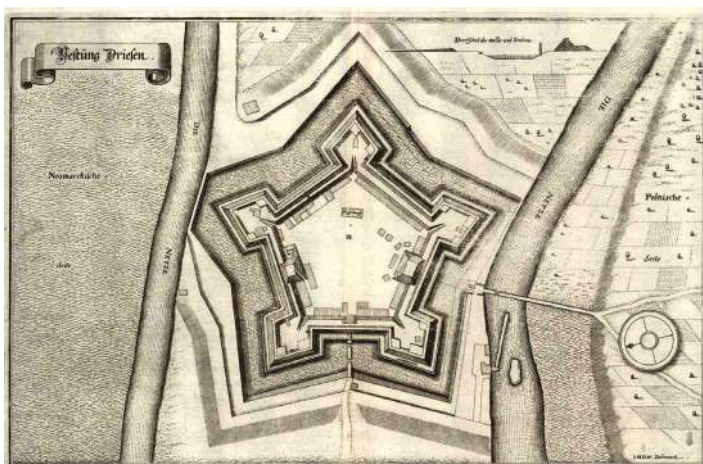

DREZDENKO

Drezdenko – miasto położone w województwie lubuskim, w powiecie strzelecko-drezdeneckim. Siedziba miejsko-wiejskiej gminy Drezdenko. Leży na pograniczu Pojezierza Wielkopolskiego i Pomorskiego, nad Notecią. Miasto liczy ok. 9900 mieszkańców.

Dokument Dobrogosta, Arnolda, Holryka i Bartolda von Osten składających hołd królowi Kazimierzowi Wielkiemu.
Źródło: AGAD, Zbiór Dokumentów Pergaminowych, nr 1042

Plan twierdzy w Drezdenku (Festung Driesen).
Źródło: Merian Matthaeus (WP)

Historia Drezdenka sięga początków państwa polskiego. Od XI wieku notowane było jako wielkopolska warownia o nazwie Drzeń. Początkowo pełniło ono funkcję grodu granicznego, zyskując na znaczeniu za panowania księcia Bolesława Krzywoustego i jego następców, o czym świadczy wyniesienie go do rangi kasztelanii.

W latach 1252–1265 Drezdenko należało do księstwa zachodniopomorskiego. W 1296 roku miasto zostało opanowane przez Brandenburgię i pod koniec XIII wieku włączone do Nowej Marchii.

W początkach XIV wieku, w obliczu zawirowań politycznych w Marchii Brandenburskiej, panowie Dobrogost, Arnold, Holryk i Bartold von Osten posiadający Drezdenko i Santok, zdecydowali się na zbliżenie z Polską i w 1365 roku złożyli hołd lenny królowi Kazimierzowi Wielkiemu, dzięki czemu Królestwo Polskie odzyskało obydwie miasta. Jednak po śmierci monarchy w 1370 roku miasto ponownie przejęła Brandenburgia.

Stary Rynek z ratuszem. Fot. Mirand (WP)

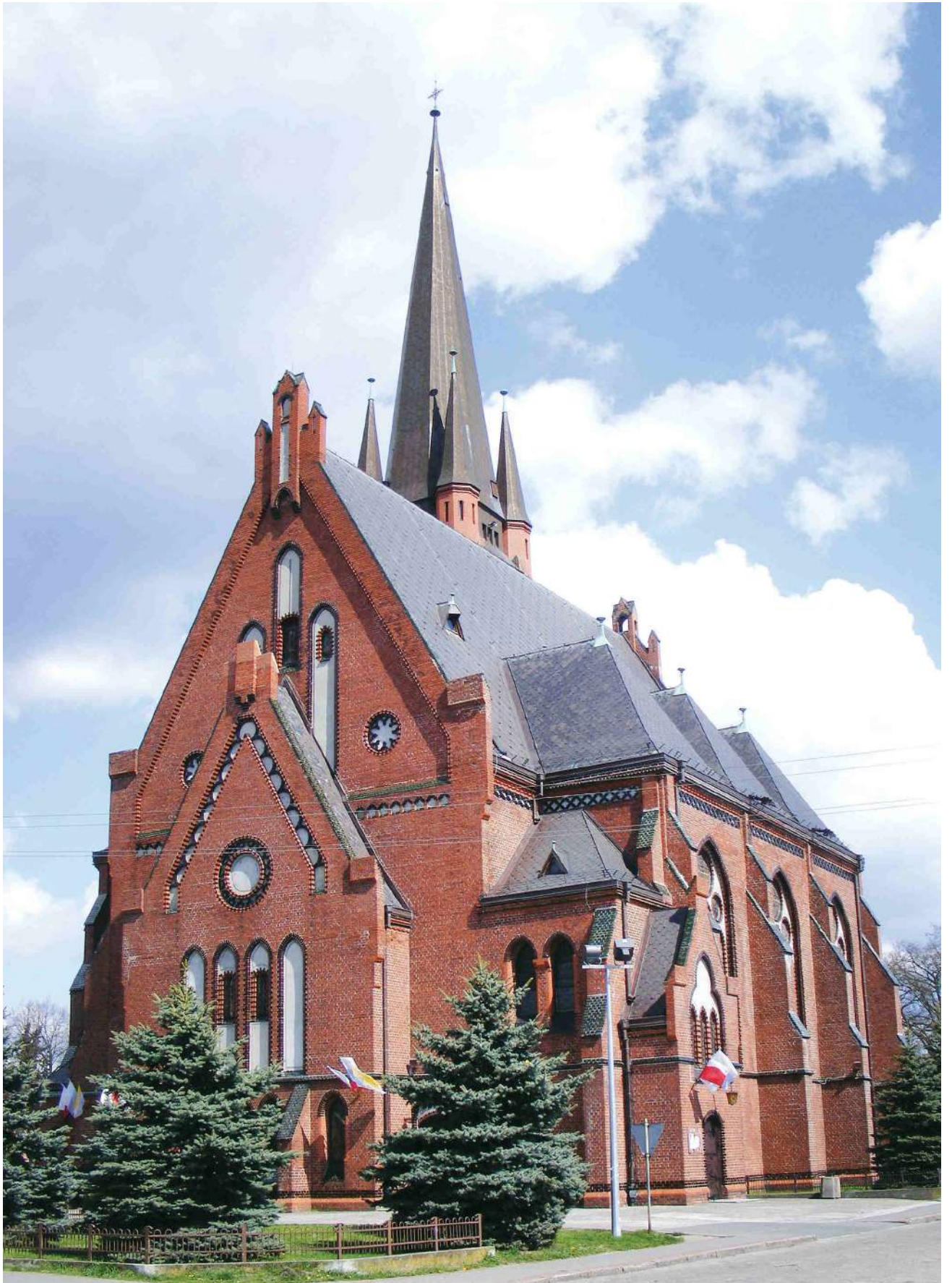
W 1402 roku Drezdenko wraz z innymi okolicznymi ziemiami zostały oddane przez cesarza Zygmunta Luksemburskiego w zastaw zakonowi krzyżackiemu. Do Krzyżaków należały od 1408 roku, zaś od 1455 roku znów do Brandenburgii, do której Drezdenko przynależało do 1945 roku.

W latach 1603–1605 powstała twierdza, należąca do najstarszych założeń w Polsce. W okresie wojny trzydziestoletniej Drezdenko zostało opalone przez wojska szwedzkie. Miasto zostało dotknięte w 1662 roku wielkim pożarem, który strawił je doszczętnie. Odbudowane Drezdenko w 2. połowie XVIII wieku kilkakrotnie było zajmowane przez wojska rosyjskie i pruskie.

Pocztówka z okresu międzywojennego.
Źródło: <https://drezdenko.naszemiasto.pl/>

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego. Fot. Staszek (WP)

Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej.
Fot. Marek Olszycki

Obelisk upamiętniający 650-lecie praw miejskich. Fot. Rysnal (WP)

To warto zobaczyć!

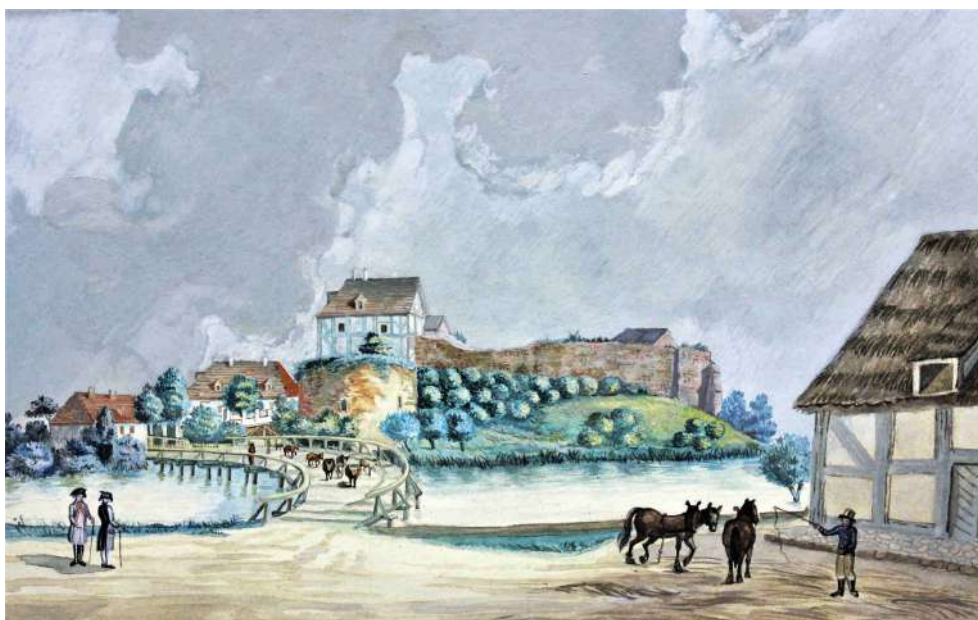
- Apteka z 1667 roku
- Cmentarz żydowski
- Eklektyczny układ urbanistyczny
- Kordegarda
- Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- Kościół pw. Przemienienia Pańskiego
- Mur oporowy z piwnicą, pozostałość umocnień ziemno-murowanych twierdzy
- Neogotycki kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej
- Późnobarokowy pałac, obecnie szkoła
- Secesyjne płaskorzeźby
- Spichrz szachulcowy, arsenał,
ob. Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej

Układ urbanistyczny Ryнку. Fot. Przykuta (WP)

MIĘDZYRZECZ

Międzyrzecz – miasto w województwie lubuskim, w powiecie międzyrzeckim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Międzyrzecz. Miasto leży na Pojezierzu Lubuskim, przy ujściu Paklicy do Obry. Historycznie zaliczane do Wielkopolski. Międzyrzecz liczy ok. 18 000 mieszkańców.

Zamek w Międzyrzeczu u schyłku XVIII w., gwasz. Autor: Karol Alberti (WP)

Międzyrzecz należy do najstarszych grodów na ziemiach polskich, o czym świadczy informacja z 1005 roku zamieszczona w „Kronice Thietmara”. O znaczeniu militarnym i politycznym Międzyrzecza znajdujemy informacje pochodzące z 1094 i 1230 roku w kronikach Galla Anonima. Położenie na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych było silnym bodźcem do rozwoju ekonomicznego grodu. Nadanie praw miejskich nastąpiło przed rokiem 1248 i zostało potwierdzone w 1259 roku.

Międzyrzecz odgrywał niezwykle ważną rolę jako strażnica zachodniej granicy Polski. W XIV wieku król Kazimierz Wielki – w miejscu drewnianego – wzniósł ceglany zamek oraz ufortyfikował Międzyrzecz. Od strony południowej i wschodniej gród osłonięty był wałem obronnym, za którym znajdowała się fosa i właściwa twierdza. Odbudowany przez monarchę gród stał się siedzibą bogatego starostwa (późniejszym starostą był m.in. kanclerz Jan Zamoyski).

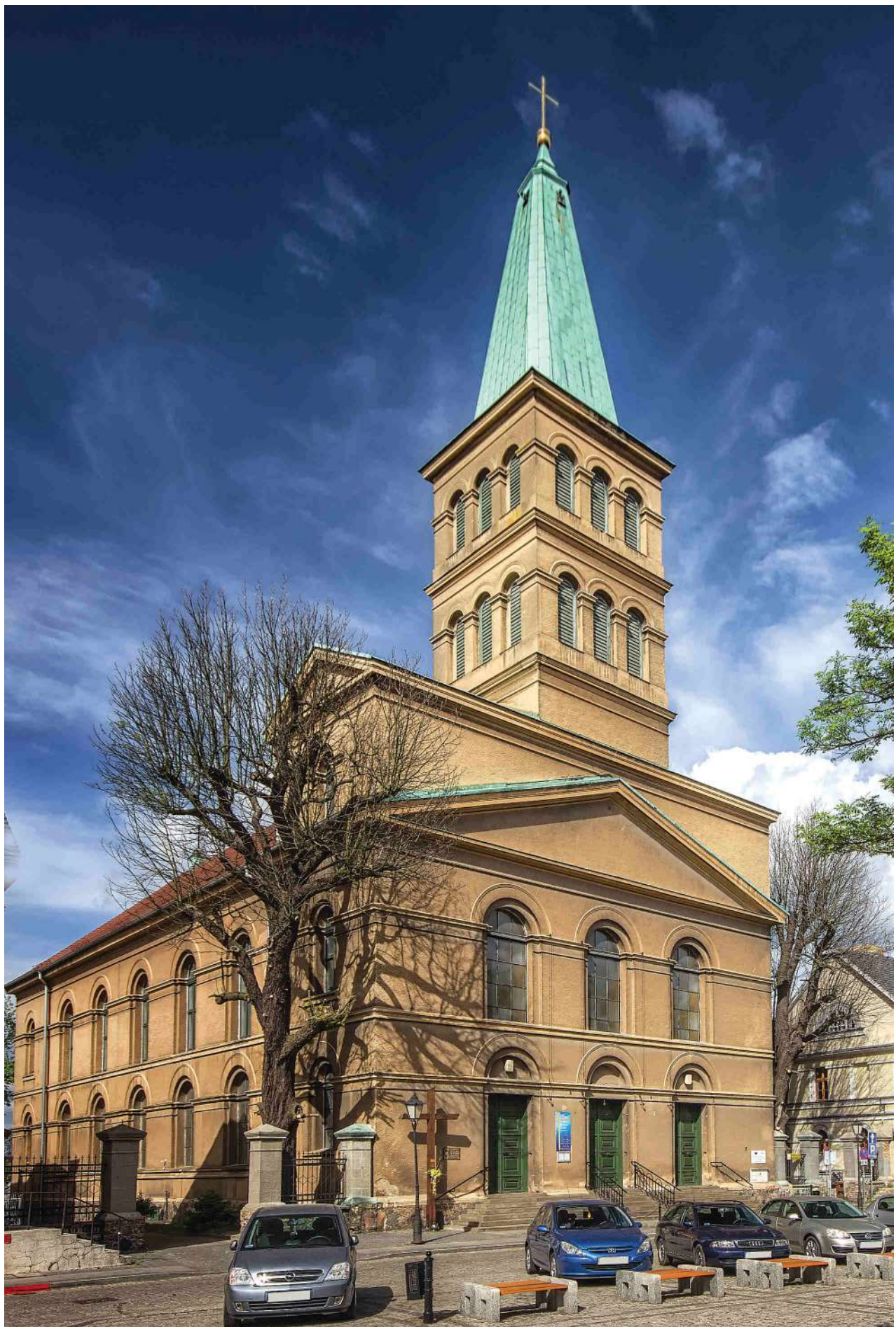
Równocześnie, obok grodu, rozwijała się osada miejska, która z czasem rozrosła się w ośrodek przemysłu sukienicznego. Dzięki niemu miasto i mieszkańcy szybko się bogacili. Rozwój miastu zapewniało także położenie w pobliżu szlaków Poznań–Lubusz oraz Frankfurt–Magdeburg.

W 1474 roku fortyfikacje i zamek nie uratowały Międzyrzecza przed masakrą. Został on opanowany przez armię Macieja Korwina, księcia Jana II Szalonego z Żagania oraz wojska głogowskie i koźuchowskie.

Do dnia dzisiejszego w Międzyrzeczu zachował się wachlarzowaty przebieg ulic z ówczesnym rynkiem oraz ratuszem zaopatrzonym w wieżę. Trwałym elementem w sylwetce miasta jest kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela.

Szybki rozkwit miasta trwał do końca XVI wieku. Następne trzy wieki były okresem zahamowania jego rozwoju. Miały na to wpływ epidemie chorób, pożary oraz grabieże przez przechodzące i stacjonujące w Międzyrzeczu wojska.

Cerkiew św. Cyryla i Metodego. Fot. Sławomir Milejski

Ratusz. Fot. Archiw. UM Międzyrzecz

Cerkiew Świętych Cyryla i Metodego. Fot. Silu (WP)

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Fot. Silu (WP)

Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego. Fot. Silu (WP)

Widok wschodniej części dziedzińca zamku. Fot. Jerzy Strzelecki

Kładka i wejście do zamku. Fot. Skarabeusz (WP)

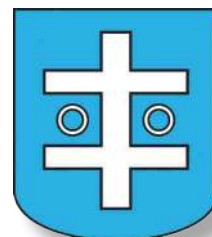
To warto zobaczyć!

- Cerkiew pw. Świętych Cyryla i Metodego
- Cmentarz żydowski
- Fragmenty XVIII-wiecznego kolegium jezuickiego
- Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego
- Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
- Kościół pw. św. Wojciecha
- Międzyrzecki Rejon Umocniony
- Międzyrzecki Zespół Muzealny
- Rynek z ratuszem
- Synagoga
- Zamek w Międzyrzeczu
- Zespół kamienic na Starym Mieście

WSCHOWA

Wschowa – miasto w województwie lubuskim, siedziba powiatu wschowskiego i gminy miejsko-wiejskiej Wschowa. Historycznie jest związana z Wielkopolską, w dawnej ziemi wschowskiej, której była stolicą. Za panowania Konrada I glogowskiego oraz w latach 1290–1343 należała do księstwa glogowskiego i stanowiła część Dolnego Śląska. W 1343 r. Wschowa została przyłączona z powrotem do Wielkopolski wraz z resztą ziemi wschowskiej. Miasto liczy ok. 14 000 mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o Wschowej pochodzi z 1136 roku i jest wymieniona w bulli papieża Innocentego II jako wieś arcybiskupów gnieźnieńskich.

Prawa miejskie Wschowa uzyskała po 1273 roku. Położenie miasta na szlakach handlowych z Poznania do Głogowa oraz Czech spowodowało jej szybki rozwój w tamtym okresie. Od XIII wieku miasto posiadało prawo mennicze potwierdzone później przez króla Kazimierza Wielkiego.

10 marca 1296 roku książęta: kujawski Władysław Łokietek i glogowski Henryk III zawarli ugodę o podziale Wielkopolski, w wyniku której Wschowa stała się częścią Księstwa glogowskiego.

Ratusz nocą. Fot. Bogusław Światala

Zamek starościński. Fot. Marek Argent

W 1343 roku król Kazimierz Wielki przyłączył ponownie miasto do Polski, aby w latach 1345 i 1349 obdarzyć je przywilejami miasta królewskiego. W 1365 roku monarcha we Wschowej zawarł małżeństwo z księżną Jadwigą żagańską. Na pamiątkę zaślubin pozostawił w mieście relikwie św. Stanisława, który został drugim patronem miasta po Najświętszej Maryi Pannie.

Miasto było znanym ośrodkiem sukiennictwa, działały też liczne warsztaty złotnicze, garncarskie, szewskie i konwisarskie. W tym też czasie Wschowę uważano za jedno z siedmiu najbogatszych miast Królestwa Polskiego.

W kolejnych latach miasto odwiedzili królowie: Władysław Jagiełło, Kazimierz IV Jagiellończyk, Zygmunt I Stary, August II i August III.

Wschowa jako siedziba osobnej ziemi (powiatu), stała się również siedzibą sądów szlacheckich: ziemskiego i grodzkiego, które przetrwały do rozbiorów.

Warto zauważyć, że w 1633 roku starosta Hieronim Radomicki zbudował poza obrębem murów miejskich „Nowe Miasto”, które w 1642 roku otrzymało miejskie prawo magdeburskie, posiadało także samodzielny ratusz, samorząd, szpital i szkołę.

Fragment murów obronnych. Źródło: Wikimedia Commons (WP)

W drugiej połowie 2000 roku rozpoczęto odbudowę i przebudowę zamku, mającą na celu przywrócenie budowli charakteru dawnego zamku średniowiecznego z adaptacją na hotel z restauracją.

Klasztor franciszkanów.
Fot. Domena publiczna (WP)

Cmentarz ewangelicki
z Lapidarium Rzeźby Nagrobnej.
Fot. Bogusław Świtała

To warto zobaczyć!

- Cmentarz ewangelicki z Lapidarium Rzeźby Nagrobnej
- Cmentarz żydowski
- Ferialny kościół ewangelicki pw. Świętej Trójcy
- Fontanna miejska z rzeźbą kobiety
- Kaplica pw. Świętego Krzyża
- Kościół ewangelicki pw. Żłóbka Pana Jezusa
- Kościół farny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika
- Kościół pw. św. Józefa
- Mury obronne
- Ratusz
- Zespół klasztorny franciszkanów

Kościół ewangelicki pw. Żłóbka Chrystusa. Fot. Marek Argent

Ołtarz główny kościoła pw. św. Józefa. Fot. Archiw. SKKW

Betonowy pomnik byka Ilona w miejscowości Osowa Sień.
Źródło: <https://www.wikiwand.com/pl/Wschowa>

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE

BOLESŁAWIEC

Bolesławiec – wieś nad Prosną w województwie łódzkim, w powiecie wierszowskim, siedziba gminy Bolesławiec. Miejscowość liczy ok. 4200 mieszkańców.

Bolesławiec jako *civitas* został założony przez księcia kaliskiego Bolesława Pobożnego w 1266 roku. Po 1281 roku był pod panowaniem Piastów Śląskich. Dopiero za rządów króla Władysława Łokietka ok. 1329 roku znalazł się ponownie w granicach Królestwa Polskiego.

Nadgraniczne położenie miasta i ciągle zagrożenie ze strony Czech spowodowały, że w latach 1333–1335 król Kazimierz Wielki wznosił na prawym brzegu Prozny, pośród nadrzecznych mokradeł, w miejscu dawnego grodu – zamek. Jego budowa nie była po myśli króla czeskiego Jana Luksemburczyka. W celu załagodzenia konfliktu polski monarcha na zjeździe w Wyszehradzie w 1335 roku zobowiązał się zniszczyć zamek – ale postanowienia tego nigdy nie wykonał. Po 1370 roku ziemia wieluńska i ostrzeszowska była pod władaniem księcia Władysława Opolczyka, który doprowadził do poważnej przebudowy i moder-

Wizualizacja bryły zamku z końca XIV w. Autor: Dariusz Brząkała

nizacji obiektu. Na jego dziedzińcu wzniesiona została wolnostojąca, ośmioboczna, ceglana wieża.

W wyniku wojny trzydziestoletniej i potopu szwedzkiego zamek został zniszczony i pozostawiony bez opieki. Szybko popadł w zupełną ruinę.

Obecnie po dawnej warowni pozostały jedynie niewielkie fragmenty murów oraz stojąca samotnie gotycka wieża.

Kościół pw. Świętej Trójcy. Fot. Mnino (WP)

Wieża zamku. Fot. Jerzy Strzelecki

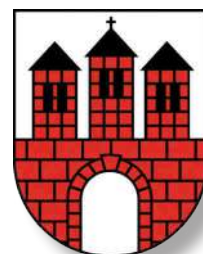
To warto zobaczyć!

- Kościół pw. Świętej Trójcy
- Pozostałości murów i wieża zamkowa

BRZEZINY

Brzeziny – miasto w województwie łódzkim, w powiecie brzezińskim. Położone w pobliżu Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, w dolinie rzeki Mroźnicy. Ośrodek wypoczynkowy nad zbiornikiem wodnym na Mroźnicy. Siedziba Muzeum Regionalnego z dużym działem krawiectwa. Miasto liczy ok. 12 500 mieszkańców.

Najstarsza wiadomość o osadzie pochodzi z 1139 roku i dotyczy ufundowania parafii przez abp. Jakuba ze Żnina. Zaczątkiem miasta była zapewne osada targowa. Prawa miejskie otrzymały Brzeziny w 1329 roku. Od połowy XIV wieku do dziś pozostają siedzibą powiatu.

Przywilej lokacyjny i prawa nadane miastu potwierdził w 1364 r. król Kazimierz Wielki, a w 1566 roku król Zygmunt August. Pod koniec średniowiecza Brzeziny były miejscem, w którym odbywały się sesje wyjazdowe łączącego sądu grodzkiego oraz odbywały się roki sądów ziemskich.

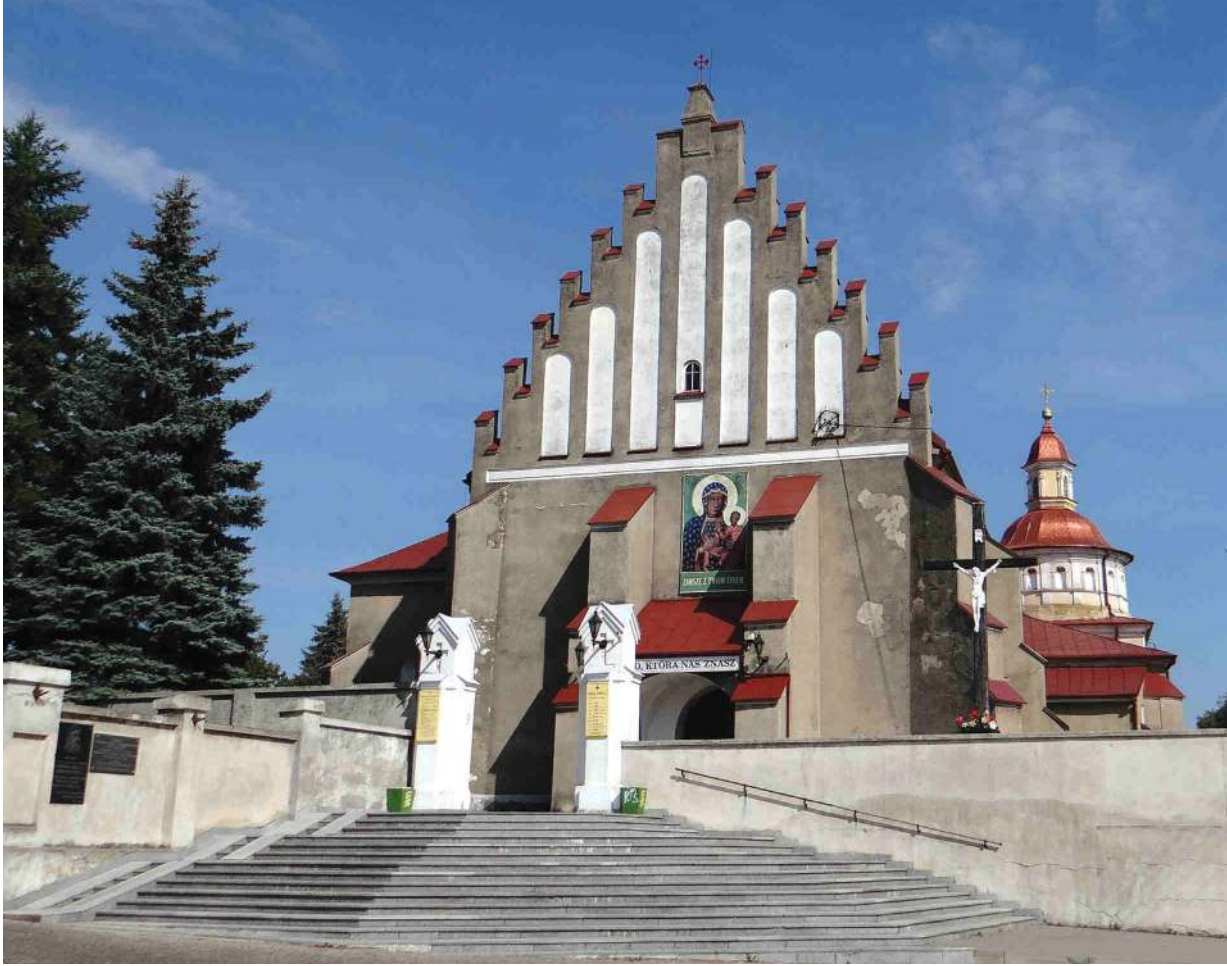

Kościół pw. św. Franciszka z Asyżu.
Fot. Radosław Szalkowski

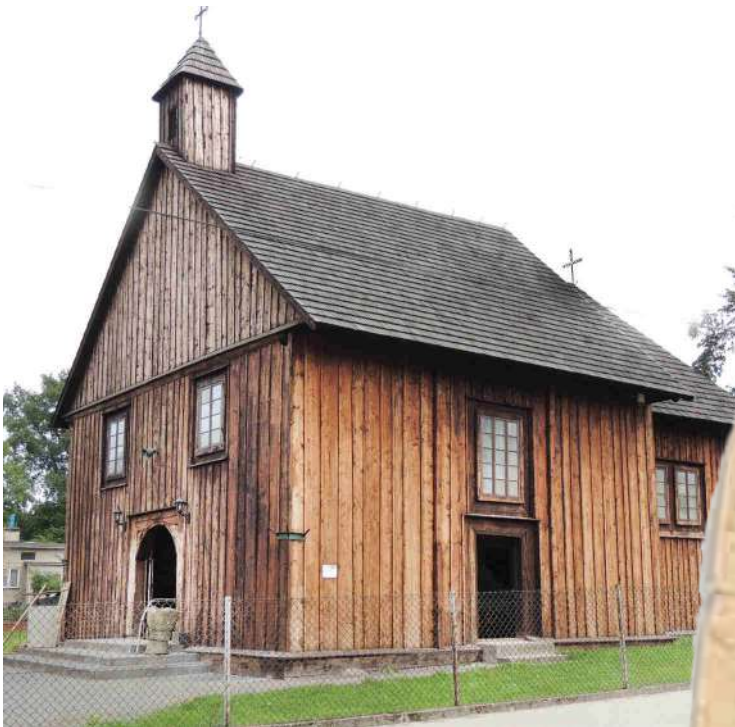

Pomnik na cmentarzu żydowskim.
Fot. Jacek Bogdan

Kościół pw. Podwyższenia Świętego Krzyża. Fot. Jolanta Dyr

Kościół filialny pw. św. Anny. Fot. Jacek Bogdan

To warto zobaczyć!

- Arboretum SGGW
- Brzeziński rynek
- Cmentarz żydowski
- Kościół filialny pw. św. Anny
- Kościół pw. Ducha Świętego ss. bernardynek
- Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego
- Muzeum Regionalne w Brzezinach
- Synagoga
- Zespół klasztoru reformatów z kościołem pw. św. Franciszka z Asyżu

BURZENIN

Burzenin – wieś w województwie łódzkim, w powiecie sieradzkim, w gminie Burzenin. Jej miejski charakter oraz położenie nad Wartą na skraju Parku Krajobrazowego Międzyrzecza Warty i Widawki sprzyja wypoczynkowi i turystyce. Miejscowość liczy ok. 1000 mieszkańców.

Panorama Burzenina. Fot. Tomasz Szmytka

Burzenin jest dawnym miastem, leżącym przy średniowiecznym szlaku solnym, z komorą solną, prowadzącym z Małopolski do Wielkopolski i na Kujawy.

Pierwsza wzmianka o Burzeninie pochodzi z 1344 roku i dotyczy zwolnienia ludności przez króla Kazimierza Wielkiego z opłat za mostowe i targowe. W 1378 roku – za panowania króla Ludwika Węgierskiego – Spytko Burzeński, stolnik sieradzki, zmienił osadę na miasto. W 1419 roku król Władysław Jagiełło zatwierdził prawa miejskie oraz wydał pozwolenie na jarmark targi.

W XVII wieku rozpoczął się powolny upadek Burzenina. Poważnym zniszczeniom uległo miasto w czasie wojny północnej.

Kościół pw. św. Wojciecha i św. Stanisława.
Fot. Martin Haluka

Nawa główna kościoła pw. św. Wojciecha i św. Stanisława.
Fot. Martin Haluka

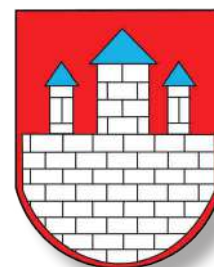
To warto zobaczyć!

- Cmentarz przykościelny otoczony murem o charakterze obronnym
- Dawna synagoga
- Fragmenty ruin obronnego dworu Burzeńskich
- Kościół pw. św. Wojciecha i św. Stanisława
- Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego

INOWŁÓDZ

Inowłódz – wieś w województwie łódzkim, w powiecie tomaszowskim, siedziba gminy Inowłódz. Jest położona w przełomowym, zwężonym odcinku doliny rzeki Pilicy, w Dolinie Białobrzeskiej. Inowłódz jest członkiem-założycielem, 29 IV 2008 r. Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Miejscowość 11 X 2014 r. została odznaczona Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Inowłódz liczy ok. 900 mieszkańców.

Miejscowość historycznie jest jedną z najstarszych w Polsce, o której pierwsze wzmianki pochodzą z 1145 roku. W dokumencie odnotowano, że już wówczas istniał tu kościół pw. św. Idziego, ufundowany przez księcia Władysława Hermana w 1086 roku. Prawa miejskie Inowłódz otrzymał w 1370 roku od króla Kazimierza Wielkiego, który zainicjował proces budowy murów obronnych. W ich obrębie pobudowano kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła. Monarcha na lewym brzegu rzeki Pilicy wzniósł warowny zamek, mający bronić północnej granicy oraz pełnić funkcję grodu granicznego. Zamek w XVI wieku przebudowała królowa Bona. W obecnej chwili zamek kazimierzowski został częściowo zrekonstruowany i jest przeznaczony na cele społeczno-oświatowo-kulturalne.

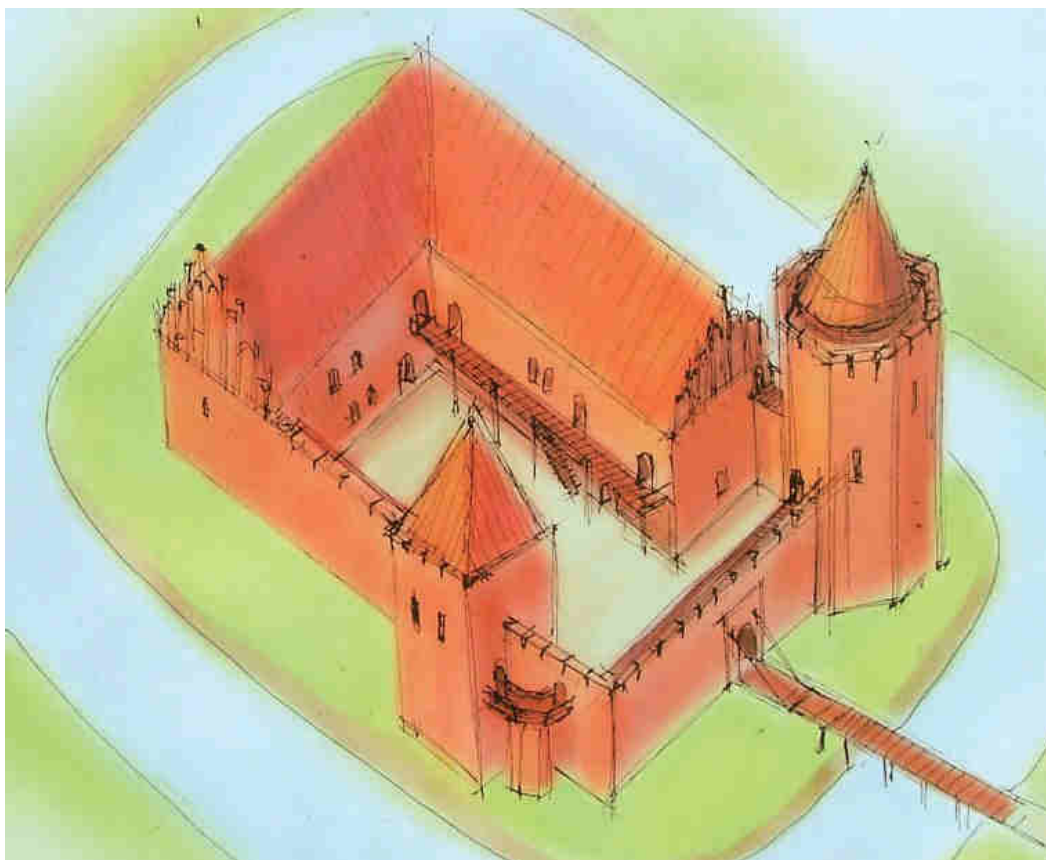
Kościół pw. św. Idziego. Fot. Radosław Trzcński

Pomnik Władysława Hermana, fundatora kościoła pw. św. Idziego. Fot. Archiw. SKKW

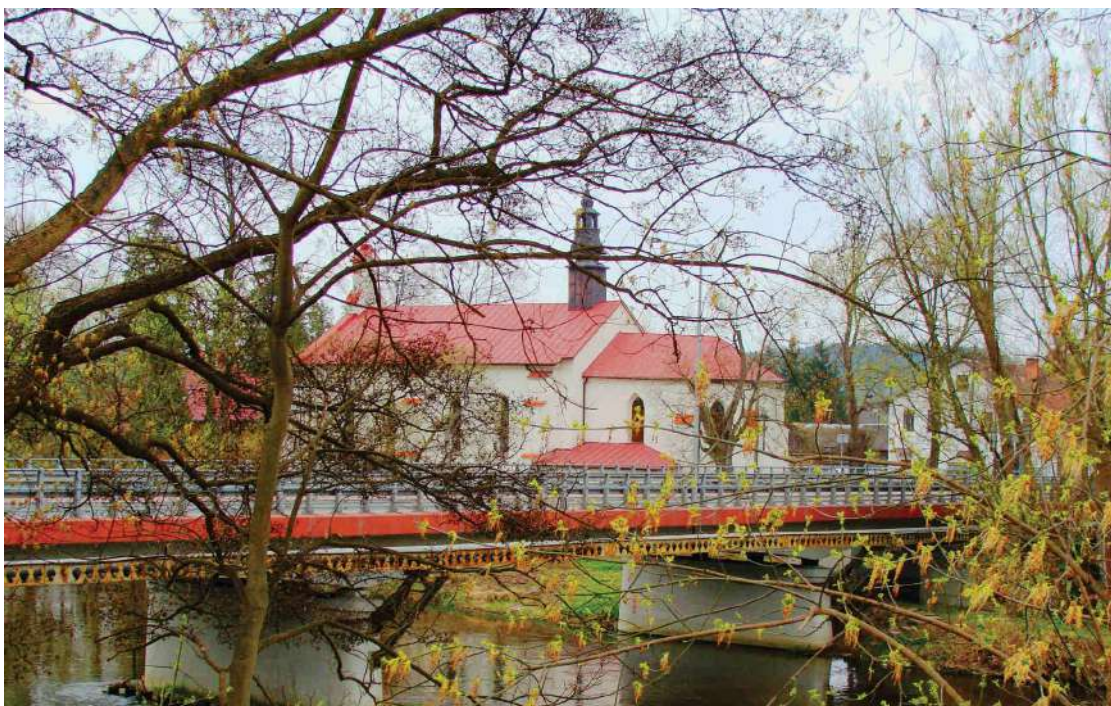

Plan i widok zamku. Źródło: <httpswww.zamkipolskie.cominowlodzinowlodz.html>

Zrekonstruowany zamek kazimierzowski. Fot. Archiw. SKKW

Kościół pw. św. Michała Anioła. Fot. Iskra (WP)

Dolina Pilicy. Fot. Iskra (WP)

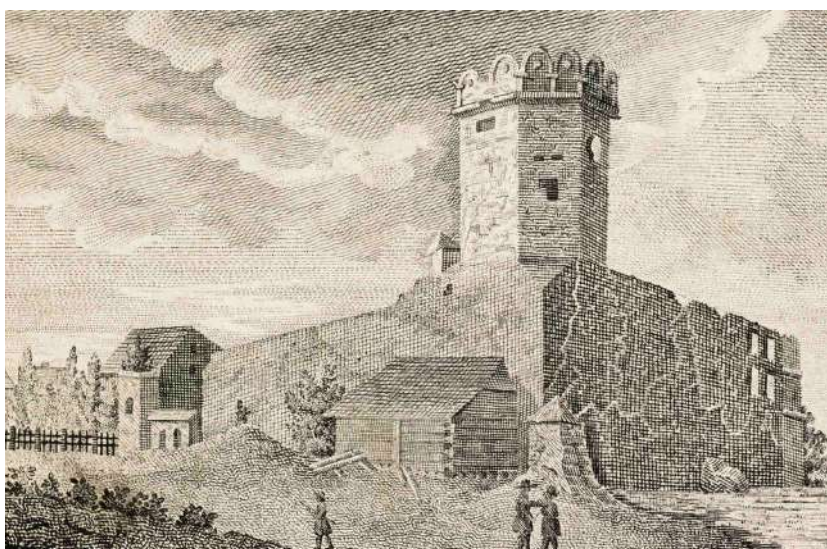
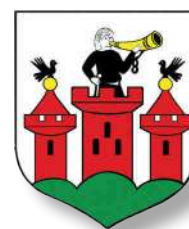
To warto zobaczyć!

- Bunkry – teren umocnień rzeki Pilicy
- Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej
- Cmentarz żydowski
- Kapliczka w lesie Gietzów
- Kościół pw. św. Idziego
- Zamek Kazimierza Wielkiego
- Kościół pw. św. Michała Archanioła
- Synagoga
- Skatki piaskowe i źródetko nad Pilicą

ŁĘCZYCA

Łęczyca – miasto w województwie łódzkim, siedziba powiatu łęczyckiego. Miasto rozciąga się na pograniczu Niziny Mazowieckiej i Niziny Wielkopolskiej nad Bzurą, lewym dopływem Wisły. Była miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego. Członek-założyciel, 29 IV 2008 r., Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. 27 VI 2015 r. miasto odznaczone Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Obecnie liczy ok. 14 000 mieszkańców.

Rycina zamkowych ruin od strony południowo-zachodniej.
Źródło: „Przyjaciel Ludu” nr 17/1835

Najdawniejsza łęczycka osada istniała już w VI wieku. Był to zespół złożony z grodu, wczesnomiejskiej osady targowej i kościelnego ośrodka na terenie dzisiejszego Tumu. Osadę koło tumskiej kolegiaty nazywano Starą Łęczycą.

Nowe miasto Łęczyca uzyskało prawa miejskie w 1267 roku. W połowie XIV wieku Kazimierz Wielki zbudował zamek i otoczył miasto murami obronnymi. Zachowana

Łęczycki rynek, ok. 1921 r. Źródło: Autor nieznan, Biblioteka Narodowa w Warszawie (WP)

do dzisiaj wieża obronna pełniła pierwotnie funkcję samodzielnego punktu obrony. W mieście wytyczono – istniejący do dzisiaj – system brukowanych ulic, wzniesiono kościół i klasztor dominikanów pw. św. Doroty i św. Stanisława, ratusz i prawdopodobnie kościół farny pw. św. Andrzeja Apostoła. Zadbano o nację żydowską, którą ulokowano w osobnym kwartale miasta. Osada tworzona w XIII wieku przeistoczyła się w królewskie miasto, jedno z ogniw obrony przed rosnącą potęgą państwa krzyżackiego. Zamek w okresie swojej świetności był miejscem czasowego pobytu królów.

Potop szwedzki, zabory oraz rozbiórka murów, dokonywana w XIX wieku przez mieszkańców miasta, doprowadziły zamek do ruiny. W latach 30. XX wieku zamek poddano pracom zabezpieczającym i porządkowym. W 1949 roku otwarto stałą ekspozycję muzealną, a w latach 1964–1975 przeprowadzono gruntowną odbudowę zamku.

Romańska kolegiata z XII w. w Tumie. Fot. Archiw. SKKW

Zamek królewski. Fot. Archiw. SKKW

Kościół pw. św. Andrzeja. Fot. Gorofil (WP)

Ratusz. Fot. Archiw. SKKW

Średniowieczna wieża obronna. Fot. Kamil Durda

Diabeł Boruta w łęczyckim muzeum. Fot. Archiw. SKKW

To warto zobaczyć!

- Dawne więzienie
- Ekspozycja „Diabeł Boruta” w łęczyckim muzeum
- Fara pw. św. Andrzeja
- Klasztor bernardynów
- Kolegiata w Tumie
- Łęczycka Zagroda Chtopska
- Muzeum
- Ratusz
- Wieża obronna
- Zamek

Śródmieście Łęczycy z wieży zamkowej. Fot. Chrumps (WP)

NOWA BRZEŹNICA

Nowa Brzeźnica – wieś w województwie łódzkim, w powiecie pajęczańskim, w gminie Nowa Brzeźnica, nad Pisią. W 1415 r. w Brzeźnicy urodził się Jan Długosz. Na terenie miejscowości znajduje się jeden z sześciu w Polsce Terminali Gazu Płynnego. Miejscowość liczy ok. 800 mieszkańców.

W 1265 roku książę Leszek Czarny zezwolił zasadzcom Marcinowi i Przybysławowi na powstanie nowej osady, obok starszej na trakcie handlowym z Rusi na Śląsk. W 1287 roku osada uzyskała prawa miejskie – jako miasto królewskie przeniesione ze Starej Brzeźnicy.

Nieistniejący już dziś i prawdopodobnie nigdy nieukończony zamek w Nowej Brzeźnicy, rozpoczęto wznosić w czasach króla Kazimierza Wielkiego. Obiekt ten miał być jednym z wielu obiektów powstających wówczas w celu wzmocnienia obronności kraju i jego ówczesnej, zachodniej granicy. Jego prawdopodobna lokalizacja znajdowała się pomiędzy przykościelnym cmentarzem a rzeką Pisią.

Na przełomie XIV i XV wieku Nowa Brzeźnica przeżywała krótkotrwały rozkwit gospodarczy. W 1417 roku król Władysław Jagiełło ufundował murowany kościół parafialny, którego relikwiarz można odnaleźć w bryle obecnej świątyni.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Fot. Vision (WP)

Urząd Gminy z popiersiem Jana Długosza. Fot. Vision (WP)

To warto zobaczyć!

- Neogotycki kościół pw. św. Jana Chrzciciela
- Pomnik Jana Długosza

Pomnik Jana Długosza. Źródło: <http://www.polskanie-zwykla.pl/web/place/gallery,1,20560.html>

OPOCZNO

Opoczno – miasto w województwie łódzkim, w powiecie opoczyńskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Opoczno. Położone nad rzekami Wąglanką i Drzewiczką, na krańcu Wyżyny Przedborskiej. Stare Opoczno i Nowe Opoczno były miastami królewskimi Korony Królestwa Polskiego. W mieście znajdują się duże zakłady ceramiczne. Miasto liczy ok. 21 000 mieszkańców.

Muzeum Regionalne usytuowane na fundamentach dawnego zamku kazimierzowskiego. Fot. Jerzy Strzelecki

Na przełomie XIII i XIV wieku Opoczno lokowane było na prawie średzkim, co spowodowało, że w 1361 roku w mieście znajdował się urząd sędziego ziemskiego, wójta oraz rady ekonomicznego. Miasto rozwijało się wokół dawnego kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny.

Na czasy panowania króla Kazimierza Wielkiego przypadał okres świetności miasta. Monarcha w 1365 roku nadał mu prawo magdeburskie i rozszerzył jego obszar. Nowe osiedle zostało otoczone murami obronnymi i fosą. Oprócz tego wzniesiono w nim zamek, zbrojownię, dwór wójtowski i jednonawowy gotycki kościół pw. św. Bartłomieja. Wjazd do miasta strzegły: Brama Dolna i Brama Łowicka.

Dla Opoczna był to okres rozwoju handlu i rzemiosła oraz wzrostu rangi grodu jako lokalnego ośrodka władzy. Między rokiem 1346 a 1368 utworzony został powiat opoczyński, nad którym rządy sprawiał starosta. Już w połowie XVI wieku mieszczenie, za zezwoleniem króla Zygmunta Augusta II zbudowali rurociąg miejski wykorzystując drewniane rury. W tym też okresie działa szkoła, której wychowankowie studiowali na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Zamek w Opocznie częściowo spłonął w trakcie wielkiego pożaru miasta w XV wieku. Po remoncie użytkowano go jeszcze w XVI i XVII wieku, aż do zniszczenia w czasach potopu szwedzkiego. W pierwszej połowie XIX wieku był już ruiną. Dzisiejsza forma budynku jest efektem przebudowy w 1927 roku. Obecnie w zamku swoją siedzibę ma Muzeum Regionalne.

Dom Esterki.
 Źródło: Litogr. J. K. Trzebiński,
 pocztówka; <https://polska-org.pl/7702501,foto.html?idEntity=7702489>

Znajdująca się przy rynku najstarsza, powstała w XVI wieku, kamienica wiąże się z domem legendarnej ukochanej króla Kazimierza Wielkiego – Żydówki Esterki. Dom został zrujnowany w pierwszej połowie XIX wieku, odbudowany w 1893 roku, a w 1927 roku ponownie odrestaurowany.

Esterka. Aut. Wojciech Gerson.
 Źródło: Wikimedia Commons

Kościół pw. św. Bartłomieja. Źródło: fotopolska.eu

To warto zobaczyć!

- Dom Esterki
- Dwór zwany „Starostwem”
- Kościół pw. św. Bartłomieja
- Kościół pw. św. Marii Magdaleny
- Synagoga
- Zamek z Muzeum Regionalnym

PIOTRKÓW TRYBUNALSKI

Piotrków Trybunalski – miasto położone w południowo-wschodniej części województwa łódzkiego, na Równinie Piotrkowskiej, nad rzeką Strawą, w pobliżu styku historycznych granic Mazowsza, Wielkopolski i Małopolski. Miejsce wydania „Statutów piotrkowskich”. Miasto liczy ponad 80 000 mieszkańców.

Piotrków w 1657 r. Ryc. Erik Dahlbergh. Źródło: <https://commons.wikimedia.org/wiki>

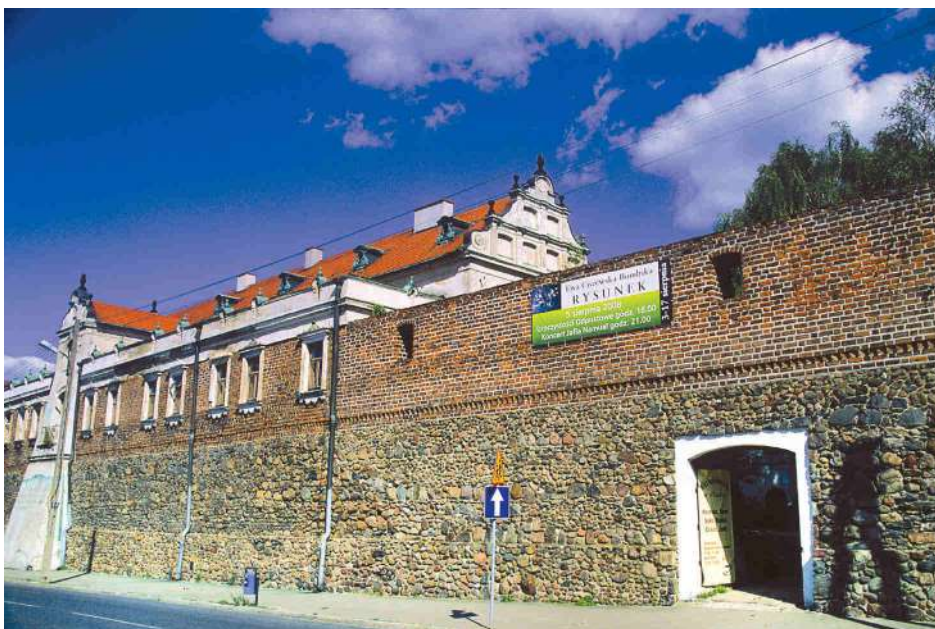
Historia Piotrkowa związana jest z wybudowanym w końcu XII wieku w stylu romańskim, przebudowanym w stylu gotyckim, kościołem pw. św. Jakuba. Osada jest wzmiankowana w dokumencie z 1217 roku. Za założyciela uważa się Piotra Włostowica, od którego imienia ma pochodzić patronimiczna nazwa miasta, której drugi człon: Trybunalski, został nadany w czasach nowożytnych Rzeczypospolitej.

Od 1339 roku, wraz z nowym województwem sieradzkim, miasto weszło w granice Królestwa Polskiego, stając się do rozbiorów siedzibą starostwa grodowego i powiatu sądowego.

W ciągu XIII wieku Piotrków rozwinął się w znaczącą i ludną osadę, gdzie władcy księstw łęczyckiego i sieradzkiego zwoływali zjazdy rycerskie i odbywali sądy. Prawdopodobnie w trakcie jednego ze zjazdów, odbytych przed 1313 rokiem, z rąk króla Władysława Łokietka, Piotrków otrzymał przywilej lokacyjny i prawa miejskie. W 1360 roku król Kazimierz Wielki w Piotrkowie wydał statuty piotrkowskie, stanowiące wraz z małopolskimi podstawę prawodawstwa polskiego. Z tradycji owych wieców wyrosła instytucja sejmu walnego, a także tradycje synodalne archidiecezji gnieźnieńskiej.

Około 1400 roku wielki pożar zniszczył zabudowę i naruszył mury miejskie, stawiane za panowania króla Kazimierza. W 1404 roku król Władysław Jagiełło potwierdził wszystkie dawne przywileje Piotrkowa i nadał jego mieszkańcom prawo magdeburskie, zapewniające samorząd i królewską opiekę.

Klasztor sióstr dominikanek z fragmentem murów miejskich.
Fot. Radosław Trzciński

Zespół klasztorny pijarów.
Fot. Radosław Trzciński

Panorama rynku. *Fot. Szymon Dębek*

Bazylika pw. św. Jakuba.
Źródło. Archiw. SKKW

Wieża mieszkalna
z XVI w, zwana czasami
zamkiem.
Fot. Archiw. SKKW

Kościół pw. św. Franciszka Ksawerego. Fot. Radosław Trzciniński

Widok na prawosławną katedrę pw. Wszystkich Świętych. Fot. Radosław Trzcński

Manufaktura. Fot. Szymon Dędek

To warto zobaczyć!

- Centrum Edukacji Browarniczej
- Centrum Idei ku Demokracji
- Cerkiew pw. Wszystkich Świętych
- Dawne kolegium jezuickie
- Fara pw. św. Jakuba Apostoła
- Kościół Akademicki Panien Dominikanek
- Kościół jezuitów z obrazem Matki Boskiej Trybunalskiej
- Kościół ojców bernardynów
- Muzeum Marcepanu
- Rynek z kamienicami i fundamentami dawnego ratusza
- Schron Regelbau 621
- Synagoga
- Zamek z Muzeum Okręgowym

PRZEDBÓRZ

Przedbórz – miasto w województwie łódzkim, w powiecie radomszczańskim, położone na Wyżynie Przedborskiej, nad rzeką Pilicą. Leży na pograniczu województw łódzkiego i świętokrzyskiego. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Przedbórz. Miasto od 23 VI 2010 r. jest członkiem Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Przedbórz liczy ponad 3500 mieszkańców.

Widok Przedborza z 1876 r., drzeworyt, Stanisław Antoszewicz. Źródło: Biblioteka Narodowa (WP)

Pierwsza historyczna wzmianka stwierdzająca istnienie Przedborza pochodzi z 1145 roku, zawarta jest w tzw. falsyfikacie trzemeszeńskim. W 1278 roku z fundacji księcia Bolesława Wstydlivego został wzniesiony kościół pw. św. Aleksego z gotycką wieżą.

Przed 1370 rokiem Przedbórz – od króla Kazimierza Wielkiego – otrzymał lokację miejską oraz z inicjatywy monarchy został wzniesiony zamek, który stał się siedzibą niegrodowego starosty. Monarcha przebywał w nim wielokrotnie, będąc na polowaniach w puszczy przedborskiej. Na jednym z nich we wsi Żelazne Nogi (obecnie Żeleźnica) 9 września 1370 roku uległ wypadkowi, co było później przyczyną jego śmierci.

W 1405 roku przez króla Władysława Jagiełłę zostały odnowione prawa miejskie magdeburskie. W tym czasie rozwojowi miasta sprzyjało korzystne położenie przy szlaku handlowym z Rusi i Małopolski, co doprowadziło do powstania znaczącego ośrodka tkactwa i handlu.

W Przedborzu gościło wielu królów polskich m.in. Władysław Jagiełło i Zygmunt August.

Przedbórz jest historycznie związany z Łodzią, właśnie tu król Władysław Jagiełło 29 lipca 1423 roku nadał jej prawa miejskie. W czasie potopu szwedzkiego w 1655 roku zamek został poważnie zniszczony i nie odzyskał już dawnej świetności. Do połowy XIX wieku zachowały się jeszcze fragmenty czworobocznej wieży wjazdowej, która stopniowo także została rozebrana.

Ratusz. Źródło: Archiw. UM Przedbórz

Znaczek poczty w Przedborzu. Źródło: (WP)

Pomnik poświęcony Żydom z Przedborza na cmentarzu w przy ul. Ogrodowej. Źródło: (WP)

Muzeum Ludowe Ziemi Przedborskiej. Źródło: Archiw. UM Przedbórz

Kilkanaście z bardzo licznych eksponatów w Muzeum Ludowym Ziemi Przedborskiej. Fot. Paweł Dudek

Centrum Japońskich Sportów i Sztuk Walki „Dojo – Stara Wieś”. Fot. Archiw. UM Przedbórz

Widok na Przedbórz z lotu ptaka. Fot. K. Gajda

To warto zobaczyć!

- Centrum Japońskich Sportów i Sztuk Walki „Dojo – Stara Wieś”
- Góra Fajna Ryba
- Kapliczki choleryczne
- Kościół pw. św. Aleksego
- Muzeum Ludowe Ziemi Przedborskiej
- Park krajobrazowy z zalewem
- Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego
- Pomnik Partyzantów Ziemi Przedborskiej
- Pozostałość murów po zamku Kazimierza Wielkiego
- Ratusz
- Rynek

RAWA MAZOWIECKA

Rawa Mazowiecka – miasto w województwie łódzkim, siedziba powiatu rawskiego, położone nad Rawką. Rawa Mazowiecka była stolicą ziemi rawskiej, województwa rawskiego oraz miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego. Miejsce obrad sejmików ziemskich ziemi rawskiej. Miasto liczy ok. 18 000 mieszkańców.

Fragment zamku książąt mazowieckich. Źródło: UM Rawa Mazowiecka

Najwcześnieszą znaną datą, którą uznać należy jako pierwszą informacją o Rawie, jest 1160 rok. Wielce prawdopodobnym jest, że wówczas gród znajdował się na terenie dzisiejszej Anielskiej Góry.

Znacznie bardziej pewna jest data świadcząca o tym, że Rawa była już miastem w 1321 rok, co stwierdzone jest w dokumencie ze zjazdu arcybiskupów gnieźnieńskiego i poznańskiego. Przy czym w przypadku tej daty należy zaznaczyć, że chodzi tu o datę, kiedy Rawa jest wymieniona jako miasto – zapewne na prawie chełmińskim – nie zaś datę nadania praw miejskich.

W latach 1355–1370 w Rawie wybudowano murowany zamek książąt mazowieckich. Za panowania księcia Siemowita III, którego cennym sprzymierzeńcem był król Kazimierz Wielki, miasto pełniło funkcję stolicy całego księżęcego Mazowsza.

Wiek XIV i XV były dobrym okresem w dziejach Rawy, wojny w niewielkim stopniu zniszczyły okolice, rozwijał się handel i rolnictwo, a po wcieleniu do Korony, miasto zostało stolicą województwa rawskiego i wyrosło na jedno z największych miast Mazowsza.

W drugiej połowie XVII stulecia miasto zostaje zajęte przez Szwedów, a zamek i zabudowa miejska doszczętnie zniszczone.

Obecnie z całego zamku istnieje odrestaurowana wieża główna – z ekspozycją Muzeum Ziemi Rawskiej – oraz odtworzonymi krótkimi fragmentami murów. Pozostały też niewielkie szczątki muru na całej długości dawnego założenia.

Fragment zamku książąt mazowieckich. Fot. Jerzy Strzelecki

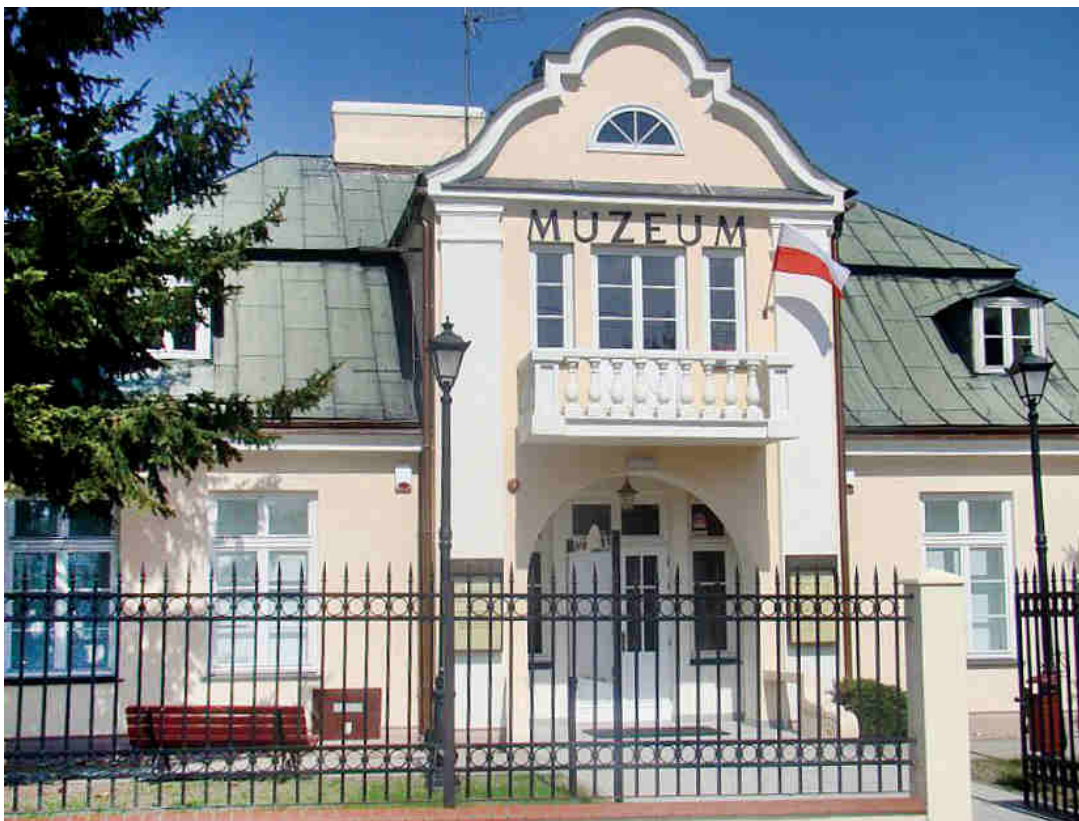

Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Fot. Archiw. SKKW

Ratusz. Fot. Sławomir Milejski

Muzeum Ziemi Rawskiej. Fot. Archiw. SKKW

Centrum Rawy Mazowieckiej z wieżą strażacką.

Fot. Archiw. UM Rawa Maz.

Izba rawska w Muzeum Ziemi Rawskiej.

Źródło: <https://muzeumrawa.pl/izba-rawska-z-poczatku-xx-wieku/>

Muzeum Ziemi Rawskiej. Źródło: <https://muzeumrawa.pl/izba-rawska-z-poczatku-xx-wieku/>

To warto zobaczyć!

- Cmentarz żydowski
- Dworzec kolejki wąskotorowej
- Jatkі miejskie
- Kościół ewangelicko-augsburski
- Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP
- Kościół pw. Wniebowzięcia NMP
- Muzeum Ziemi Rawskiej
- Park miejski
- Ratusz
- Stare Miasto
- Zamek książąt mazowieckich
- Zespół klasztorny augustianów, ob. pasjonistów
- Zespół klasztorny jezuitów

SIERADZ

Sieradz – miasto w województwie łódzkim, w powiecie sieradzkim, położone nad Wartą, w Kotlinie Sieradzkiej. Miasto królewskie Korony Królestwa Polskiego. Miejsce obrad sejmików deputackich województwa sieradzkiego od XVI w. do pierwszej połowy XVIII w. Od XIV w. do II rozbioru Polski oraz w latach 1975–1998 Sieradz był stolicą województwa sieradzkiego. Miasto liczy ponad 42 000 mieszkańców.

Nowy Rynek. Fot. Pabis (WP)

W źródłach pisanych Sieradz pojawia się w 1136 roku w bulli gnieźnieńskiej, gdzie papież Innocenty II wymienia miasto jako gród kasztelański. Przed 1255 rokiem miasto zostało lokowane na prawie magdeburkim. W latach 1262–1263 funkcjonowało Księstwo Sieradzkie, zaś w II połowie XIV wieku województwo sieradzkie. W tym czasie dominikanie założyli w mieście swój klasztor. W XIV wieku, na miejscu spalonego przez Krzyżaków w 1331 roku drewnianego grodu, król Kazimierz Wielki wznosił sieradzki zamek. Obok niego założono kościół pw. św. Trójcy, który w XV wieku przekształcono w kolegiatę. Miasto było otoczone murami obronnymi, wałami i fosą. Prowadzące do grodu trzy bramy uległy zniszczeniu w drugiej połowie XVIII wieku, Krakowska dotrwała do 1800 roku. Poczynając od XV wieku, rozwój przestrzenny miasta następował poprzez powstawanie i rozbudowę przedmieść.

Panorama Sieradza i węzła drogi ekspresowej S8.
Fot. Archiw. UM Sieradz

Krużganki kościoła poddominikańskiego. Fot. Dariusz Piekarczyk

Odrzwia zamku sieradzkiego wmurowane w zewnętrzną ścianę kościoła pw. Wszystkich Świętych. Fot. Pabis (WP)

Podominikański kościół pw. św. Stanisława. Źródło: https://www.wikiwand.com/pl/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_%C5%9Bw._Stanis%C5%82awa_w_Sieradzu

Bazylika kolegiacka
pw. Wszystkich Świętych.
Fot. Michał Pabich

Ulica Kościuszki. Fot. Pabis (WP)

To warto zobaczyć!

- Dawny kościół ewangelicki
- Kamienica „pojagiellońska”
- Klasztor poddominikański
- Kościół farny pw. Wszystkich Świętych
- Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny
- Kościół pw. św. Stanisława
- Kościół pw. św. Wojciecha
- Rynek
- Sieradzki Park Etnograficzny
- Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej

SZCZERCÓW

Szczerców – wieś położona w województwie łódzkim, w powiecie bełchatowskim, w gminie Szczerców, nad rzeką Widawką. Siedziba gminy Szczerców. Miasto królewskie Korony Królestwa Polskiego zdegradowane w 1870 roku. Na terenie gminy mieści się Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów. Szczerców liczy ok. 3000 mieszkańców.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Fot. Sławomir Milejski

Dokument lokacyjny dla Szczercowa wydał król Kazimierz Wielki przed 1364 rokiem. Z jego treści wynika, że monarcha nadał tutejszemu kościołowi dziesięcinę z miasta, placów miejskich i okolicznych wiosek.

Prawa miejskie Szczercowa, który pozostawał miastem królewskim do 1793 roku, były wielokrotnie odnawiane i rozszerzane przez królów: Zygmunta Augusta, Stefana Batorego, Władysława IV, Jana Kazimierza, Michała Korybuta Wiśniowieckiego, Jana III Sobieskiego, Augusta III i Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Miasto należące do dóbr monarszych nie rozwijało się jednak zbyt prężnie, będąc wielokrotnie niszczone przez Krzyżaków i w czasie wojen szwedzkich.

Kościół pw. św. Barbary na cmentarzu. Fot. Krzysztof Wiśniewski

To warto zobaczyć!

- Aleja brzoź
- Cmentarz żydowski
- Kaplica cmentarna pw. św. Barbary
- Kaplica pw. Świętej Trójcy
- Kościół pw. Narodzenia NMP
- Ruiny drewnianego młyna wodnego

WIELUŃ

Wieluń – miasto w woj. łódzkim, na krańcu Wyżyny Wieluńskiej, siedziba powiatu wieluńskiego oraz gminy Wieluń. Miasto królewskie Korony Królestwa Polskiego w końcu XVI w. Miejsce obrad sejmików ziemskich. Jest nazywany polską Guernicą w związku z bestialstwem Luftwaffe wobec ludności cywilnej podczas nalotów bombowych 1 IX 1939 r. Miasto liczy ok. 22 800 mieszkańców.

Zniszczony kościół pw. św. Michała Archanioła, fot z ok. 1910 roku. *Reprod. Stefan.p21 (WP)*

Gród wieluński od 1281 roku był ośrodkiem kasztelanii i już w 1283 roku wymieniony jest jako *civitas* – miasto, kiedy to książę Przemysław II z Wielkopolski, po przejęciu miejscowości wydał dokument nakazujący wzorować miejskie prawa Wielunia na Kaliszu.

Od 1314 roku kontrolę i władanie nad ziemią wieluńską objął książę Władysław Łokietek, nominując kolejnego kasztelana.

Po pożarze miasta w 1335 roku – w miejsce drewnianej fortyfikacji – król Kazimierz Wielki wybudował w Wieluniu zamek, 3 kościoły, 2 klasztory i wytyczył główne ulice. Od tego czasu Wieluń stał się ośrodkiem kompleksu królewskiej siedziby oraz centrum dystryktu sądowego.

Po śmierci króla Kazimierza zamek wraz z całą ziemią wieluńską znalazł się w posiadaniu księcia Władysława Opolczyka. Jego rządy zostały przerwane w 1391 roku, gdy zbrojnie wkroczył do miasta król Władysław Jagiełło. Od tego czasu ziemia wieluńska na trwałe wróciła do Korony, a na zamku zasiedli królewscy starostowie.

W 1631 roku w Wieluniu wybuchł wielki pożar, który strawił niemal całe miasto. Z zamku pozostały jedynie mury i dwa sklepione pomieszczenia służące za archiwum. W czasie potopu szwedzkiego w zamku stacjonowały wojska szwedzkie, które wycofując się z Wielunia wiosną 1656 roku, spaliły zamek.

Brama Krakowska z poł. XIV w. i fragment murów obronnych zamku Kazimierza Wielkiego.
Fot. Archiw. SKKW

Fragment murów obronnych. Fot. Piotr Torchala

Pieczęć księcia
Władysława Opolczyka

Drzwi w kościele
kolegiackim pw.
Bożego Ciała.
Fot. Archiw. SKKW

Kościół kolegiacki pw. Bożego Ciała, po augustiańskim zespole klasztornym. Fot. Stefan.p21 (WP)

Muzeum Ziemi Wieluńskiej. Fot. Piotr Torchala

Ratusz. Fot. Piotr Torchala

Pomnik papieża Jana Pawła II, w tle Biblioteka Miejska im. L. Kruczkowskiego.
Fot. Stefan.p21 (WP)

Panorama centrum Wielunia.
Fot. Morgre (WP)

To warto zobaczyć!

- Kolegiata pw. Bożego Ciała
- Kościół pw. św. Mikołaja
- Mury obronne
- Muzeum Ziemi Wieluńskiej
- Park Miejski im. Żwirki i Wigury
- Ratusz
- Szlak Jury Wieluńskiej
- Wieluńskie baszty
- Załęczański Park Krajobrazowy

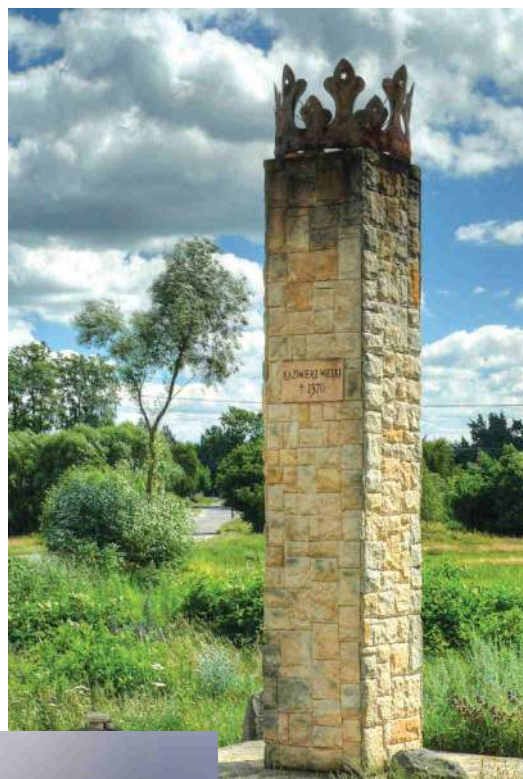
ŻELEŹNICA

Żeleźnica – wieś położona w województwie łódzkim, w powiecie radomszczańskim, w gminie Przedbórz, w Paśmie Przedborsko-Małogoskim, na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Przez miejscowość przechodzą: Szlak Królewskich Łowów Kazimierza Wielkiego i Szlak Pasma Przedborsko-Małogoskiego. Żeleźnica liczy ok. 120 mieszkańców.

Najstarsza wzmianka o królewskiej wsi pochodzi z 10 marca 1359 roku, kiedy to król Kazimierz Wielki wymienił wieś królewską Piekary w ziemi sieradzkiej na Żelazne Nogi (później Żeleźnica) w ziemi sandomierskiej, należąca dotąd do klasztoru norbertanów w Witowie.

Tereny leżące nad rzeką Czarną należały do Puszczy Nadpilickiej. W bory te zapuszczał się król Kazimierz Wielki, a polując na dzikiego zwierza – 9 września 1370 roku – spadł z konia i złamał sobie nogę. Wolno sądzić, że było to główną przyczyną jego późniejszej śmierci.

Na tym miejscu zbudowano drewnianą modrzewiową kaplicę, a w ołtarzu postawiono obraz św. Mikołaja. Od tego czasu w okolicznych parafiach czczono go jako swego patrona. Później wokół kaplicy utworzono osadę, w której była karczma i mieszkało 5 kmieci. Odtąd czczono świętego jako patrona okolicy, jak również w okolicznych parafiach. Kolejno wzniesione świątynie spłonęły w 1617 i w 1866 roku i były odbudowywane. Obecny kościół powstawał w latach 1866–1870.

Obelisk w Żeleźnicy upamiętniający wypadek króla Kazimierza Wielkiego.
Fot. Scythian (WP)

Kościół pw. św. Mikołaja. Fot. Outsider (WP)

To warto zobaczyć!

- Drewniana organistówka
- Kapliczki „Pejzaż Wszystkich Świętych”
- Kościół parafialny pw. św. Mikołaja
- Obelisk poświęcony Kazimierzowi Wielkiemu
- Obora kamienno-wapienna
- Parafialny cmentarz
- Spichlerz przykościelny

WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE

BIECZ

Biecz – miasto w województwie małopolskim, w powiecie gorlickim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Biecz. Leży nad rzeką Ropą, na jednym ze wzgórz Pogórza Karpackiego. Ze względu na bogatą historię często jest nazywane „perłą Podkarpacia” lub „małym Krakowem”. Bywa także określany jako „polskie Carcassonne”, dzięki zachowanym fragmentom średniowiecznych murów miejskich i zabudowy. Miasto liczy ponad 4600 mieszkańców.

Biecz nad rzeką Ropą. Źródło: Rysunek Fransa Hogenberga z wydawnictwa Georga Browna „CIVITATES ORBIS TERRARUM”, Kolonia 1617 r.

Wyraźne ślady osadnictwa na terenie Biecza pochodzą z okresu IX–X wieku, kiedy to na wzgórzu zlokalizowany był drewniany gród. Pierwsza wzmianka pisana o Bieczu pochodzi z XII wieku. Od połowy XIII wieku znani są kasztelanowie bieccy, którzy rezydowali w grodzie królewskim, zlokalizowanym poblizu osady, wokół którego rozwinęła się działalność targowo-rzemieślnicza. Z czasem osada posiadała wszystkie cechy zorganizowanego miasta, co przyczyniło się do tego, że w połowie XIII wieku Bolesław Wstydlivy nadał jej magdeburskie prawo lokacyjne. 6 grudnia 1361 roku król Kazimierz Wielki pozwolił bieczanom zbudować węgę, postrzygalnię i kramy solne. W dwa lata później, 23 lutego 1363 roku, monarcha potwierdził lokację miasta. Także św. Jadwiga, królowa Polski oraz następnii panujący nadawali przywileje miastu.

Jako nadgraniczne miasto królewskie otoczony był murami obronnymi. Biecz stanowił terenowe rezydencje królewskie. Przebywali w nich wielokrotnie królowie z dynastii Piastów i Jagiellonów.

Położenie Biecza na szlakach handlowych miało korzystny wpływ na rozwój miasta. Szybko rozwinął się handel i rzemiosło sukiennicze. Najbardziej ożywione stosunki handlowe łączyły Biecz z Węgrami. Miasto do 1783 roku pełniło funkcję ośrodka wojskowego, administracyjnego i sądowniczego oraz było siedzibą kasztelanii. W drugiej połowie XIV wieku utworzony został powiat biecki z sądami grodzkim i ziemskim.

Od połowy XVII wieku miasto zaczęło podupadać. Spustoszenia dokonał potop szwedzki, zarazy i pożary, podupadał też handel winem oraz rzemiosło. Kres świetności miasta nastąpił wraz z I rozbiorem Polski.

Halabardnik, średniowieczna rzeźba z zamku w Bieczu.
Fot. Wacław Bugno

Kolegiata Bożego Ciała. Fot. Henryk Bielałowicz

Baszta i mury obronne. Fot. Wacław Bugno

Fragment portalu z bieckiego zamku.
Fot. Wacław Bugno

Ulica Grodzka. Fot. Kamil Czaiński

Ratusz. Fot. Henryk Bielowicz

To warto zobaczyć!

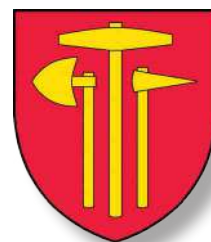
- Cmentarz z czasów I wojny światowej
- Dawna synagoga
- Dom Becza
- Dworzec kolejowy
- Gród starościński
- Klasztor franciszkanów
- Kolegiata pw. Bożego Ciała
- Mury obronne z basztą
- Muzeum Ziemi Bieckiej
- Szpital Świętego Ducha
- Wieża ratuszowa
- Zasypane fundamenty zamku królewskiego na Górze Zamkowej

Klasztor Zakonu Franciszkanów Prowincji Matki Bożej Anielskiej wraz z kościołem pw. św. Anny. Fot. Henryk Bielowicz

BOCHNIA

Bochnia – miasto w województwie małopolskim, siedziba powiatu bocheńskiego, położone nad rzeką Rabą, w dolinie potoku Babica, na granicy Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Karpackiego. Historycznie związane z ziemią krakowską w Małopolsce. Bochnia znana jest z legendy o św. Kindze oraz jej związków z kopalnią soli. Miasto liczy ok. 30 000 mieszkańców.

Widok ogólny w 1906 r. Poczłtówka: Autor i druk NN

Pierwsza wzmianka w źródłach pisanych pochodzi z 1198 roku. W nim patriarcha Jerozolimy Aymar potwierdził darowanie bocheńskiej ważonej soli klasztorowi bożogrobców w Miechowie.

Odkrycie soli kamiennej w 1248 roku i powstanie Żupy bocheńskiej, doprowadziło 27 lutego 1253 roku do nadania praw magdeburskich i nazwy Bochnia przez Bolesława Wstydlivego. Rozwój gospodarczy miasta sprzyjał wzrostowi osadnictwa, powstawaniu urzędów i rozwojowi handlu.

W XIV wieku za sprawą Kazimierza Wielkiego nastąpił dalszy wzrost zamożności miasta i mieszkańców. Za jego czasów powstały: ratusz, umocnienia obronne z basztami i czterema bramami, szpital-przytułek dla górników oraz rozpoczęto budowę kościoła pw. św. Mikołaja. Król pozyskał również nowe rynki zbytu dla bocheńskiej soli. Rangę miasta podnosiło przedstawicielstwo Bochni w składzie Sądu Sześciu Miast – organu zwierzchniego dla sądownictwa miejskiego Małopolski. Według zachowanego spisu inwentarzowego z 1581 roku w Bochni był XIV-wieczny zamek żupny, którego pozostałości są zidentyfikowane.

W drugiej połowie XVI i w XVII wieku nastąpił zmierzch świetności miasta. Rabunkowa gospodarka złóż solnych, epidemia, potop szwedzki, najazd Kozaków i pożar miasta doprowadziły do powolnego jego upadku.

W uznaniu zasług Kazimierza Wielkiego dla Bochni w 1870 roku radni miejscy podjęli uchwałę o postawieniu monarsze pomnika, który w formie kolumny stoi na rynku bocheńskim.

Dokument króla węgierskiego i polskiego Ludwika powtarzający dokument Sędziwoja, starosty krakowskiego z 21 XII 1378 r., dla Hanka z Zakliczyna w sprawie żup bocheńskich. Źródło: AGAD, Zb. Dok. Pergaminowych, nr 4988

KRÓLOWI
CHŁOPKÓW OPIEKUNOWI MIAST
KAZIMIERZOWI WIELKIEMU
SWEMU DOBROCZYŃCY
BOCHNIA
1871

Pomnik Kazimierza Wielkiego na Rynku. Fot. Archiw. SKKW

Rynek. Fot. Archiw. SKKW

Rzeźba św. Kingi i księcia Bolesława Wstydliwego.
Fot. Archiw. SKKW

Szyb Sutoris kopalni soli. Fot. Archiw. SKKW

To warto zobaczyć!

- Bazylika pw. św. Mikołaja
- Cmentarz żydowski
- Galeria Adama Migdata
- Kamienice na Rynku
- Kaplica pw. św. Rozalii
- Kopalnia soli
- Muzeum im. prof. Stanisława Fischera
- Muzeum Motyli
- Park Archeologiczny Osada VI Oraczy
- Pomnik Kazimierza Wielkiego
- Tężnia solankowa

CIĘŻKOWICE

Ciężkowice – miasto położone w województwie małopolskim, w powiecie tarnowskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Ciężkowice. Lokowane w 1348 r., zdegradowane w 1934 r., ponowne nadanie praw miejskich nastąpiło w 1998 r. Zapisywane jako Cieszkowice były miastem królewskim w województwie krakowskim w końcu XVI w. Miasto włączone do Małopolskiego Szlaku Architektury Drewnianej. Ciężkowice od 26 XI 2010 r. są członkami Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Miasto liczy ok. 2500 mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z 1125 roku podająca jej nazwę Cecouici w tekście legata papieskiego Idziego z Tuskulum. Z dokumentu wynika, że wieś była własnością benedyktynów tyńieckich. Także w bulli papieża Grzegorza IX z 1229 roku wymienia jest miejscowość należąca do dóbr opactwa w Tyńcu.

Zezwolenie na lokację miasta na prawie magdeburskim wydał 29 lutego 1348 roku Kazimierz Wielki, który jako zasadźców wyznaczył braci Minarda i Mikołaja – mieszczan ze Starego Sącza. Miasto, na mocy królewskiej dyspozycji, posiadało prawo do organizacji cotygodniowych targów. Ówczesne położenie miasta przy szlakach handlowych, prowadzących z Czech i Węgier do Krakowa, sprzyjało rozwojowi handlu wyrobami tkackimi, solą, koźmi, winem, nabiałem oraz produktami rolnymi.

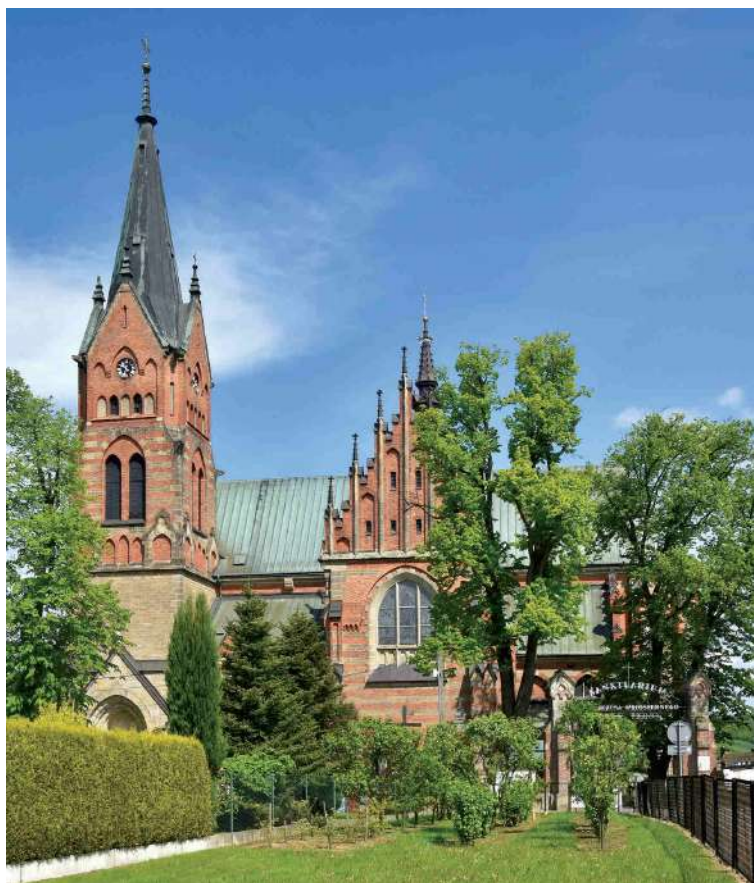
W XIV wieku w Ciężkowicach istniał, założony przez benedyktynów, kościół pw. św. Krzyża, który później wyburzono. W 1358 roku wybudowano kościół pw. św. Andrzeja i założono parafię.

Ciężkowice straciły na wielkości i znaczeniu w okresie zaboru austriackiego, kiedy językiem urzędowym był niemiecki oraz przed wybuchem II wojny światowej.

Panorama. Fot. Jerzy Opiola

Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła. Fot. Henryk Bielamowicz

Kapliczka św. Floriana – patrona miasta.
Fot. Archiw. UM Ciężkowice

Ratusz. Fot. Henryk Bielamowicz

Pomnik Ignacego Jana Paderewskiego. Fot. Henryk Bielamowicz

To warto zobaczyć!

- Budynek byłej rytualnej żydowskiej mykwy
- Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej
- Drewniane domy z podcieniami
- Dworek Ignacego Jana Paderewskiego w Kasinie Dolnej
- Klasycystyczny ratusz na rynku
- Kościół pw. Pana Jezusa Miłosiernego i św. Andrzeja
- Muzeum Przyrodnicze im. Krystyny i Włodzimierza Tomków
- Park Zdrojowy im. Burmistrza Zbigniewa Jurkiewicza
- Pomnik Ignacego Jana Paderewskiego „Ławeczka Paderewskiego”
- Kapliczka św. Floriana – patrona miasta
- Przydrożne kapliczki

„Nos czarownicy”, Park Zdrojowy im. Burmistrza Zbigniewa Jurkiewicza. Fot. Archiw. UM Ciężkowice

CZCHÓW

Czchów – miasto w województwie małopolskim, w powiecie brzeskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Czchów. 1 I 2000 r. Czchów odzyskał utracone w 1928 r. prawa miejskie. Miasto położone jest nad sztucznym zbiornikiem – Jeziorem Czchowskim z Elektrownią Czchów. W pobliżu Czchowa znajdują się ruiny zamków, wzniesionych w XIII stuleciu, w Melszynie, Rożnowie i Troposzynie. Członek-założyciel 29 IV 2008 r., Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Odznaczone Medalem Króla Kazimierza Wielkiego 10 VI 2015 r. Miasto zamieszkuje ponad 2340 mieszkańców.

Czchów na litografii.
Rys. A. Gorczyński.
Źródło: Biblioteka Narodowa

Najnowsze badania archeologiczne potwierdzają istnienie na wzgórzu osady „Grodzisko”, zamieszkałej przez ludność epoki brązu. Pierwsza historyczna wzmianka dotyczy 1215 roku i związana jest z nazwą miejscowości: Alba Ecclesia i Weyskirche. W 1288 roku Leszek Czarny pozwolił benedyktynom lokować osadę. W 1327 roku istniała w Czchowiu królewska komora celna. Wolno sądzić, że Czchów otrzymał prawa miejskie przed 1333 rokiem. W 1333 roku miasto odziedziczyła Jadwiga, wdowa po Władysławie Łokietku, a po jej śmierci w 1339 roku Kazimierz Wielki. Za jego panowania miasto zostało opasane murem obronnym, a przywilej wystawiony przez monarchę w Krakowie 24 listopada 1355 roku przeniósł jego lokację z prawa średniego na magdeburskie. Rozwojowi i bogaceniu miasta sprzyjało jego położenie na szlaku handlowym z Węgier do Krakowa i funkcjonująca tu komora celna.

O rozwój Czchowa troszczyli się kolejni królowie Polski. W 1433 roku Władysław Jagiełło nadał miastu przywilej odbywania jarmarku, a Kazimierz Jagiellończyk w 1489 roku ustanowił drugi jarmark, Zygmunt August w 1510 roku zezwolił na wolny targ z mięsem. Z końcem XIV wieku Czchów był siedzibą sądu ziemskiego i stolicą powiatu. W krajobraz miasta wpisywał się rynek, ratusz, kramy, waga, postrzygalnia oraz kościół parafialny.

Podczas kolejnych wieków Czchów niszczyły liczne pożary, epidemie, powodzie, a wojska szwedzkie i węgierskie (1655–1657) zniszczyły miasto. W 1928 roku Czchów utracił prawa miejskie, które ponownie odzyskał dopiero w 2000 roku.

Kościół pw. Narodzenia
Najświętszej Maryi Panny.
Fot. Jarosław Kruk

Zamek. *Fot. Archiw. UM Czchów*

Nawa główna kościoła pw. Narodzenia NMP.
Źródło: <https://czchow-wiz.diecezja.tarnow.pl/#start>

Romańska wieża obronna zamku. Fot. Stanisław Kusiak

Rynek nocą. Fot. Stanisław Kusiak

To warto zobaczyć!

- Cmentarz z I wojny światowej
- Czchowski zamek
- Hydroelektrownia Czchów
- Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP
- Miejski Park Zieleni i Wypoczynku
- Przeprawy promowe przez Dunajec
- Rynek z zabytkowymi podcieniami
- Szlak Militarno-Historyczny
- Układ urbanistyczny miasta
- Zamki w Melszynie, Rożnowie, Troposzyńie

Panorama śródmieścia. Fot. Archiw. UM Czchów

Hydroelektrownia na Dunajcu. Fot. Mateusz Gielczyński

CZORSZTYN

Czorsztyn – wieś położona w województwie małopolskim, w powiecie nowotarskim, w gminie Czorsztyn. Znajduje się na pograniczu Pienin i Gorców nad Zbiornikiem Czorsztyńskim. Obecny Czorsztyn – do momentu powstania zbiornika retencyjnego – znany był jako Czorsztyn Nadzamcze. Sama wieś Czorsztyn mieściła się u podnóża zamku czorsztyńskiego. Miejscowość turystyczna i wypoczynkowa z rozwiniętą bazą noclegową, przystanią statków i oznakowanym szlakiem turystycznym.

Ruiny zamku.
Pocztówka z 1935 r. Fot. NN

Wieś Czorsztyn lokowana była na początku XIII wieku przez osadników niemieckich, sprowadzanych przez króla węgierskiego Andrzeja II. W 1246 roku właścicielem zamku w Czorsztylinie był Piotr Wydźga, szlachcic ziemi krakowskiej h. Janina.

Znaczna rozbudowa zamku oraz murów obronnych nastąpiła za czasów Kazimierza Wielkiego. Z uwagi na położenie przy rozwidleniu szlaków handlowych, w tym ważnej drogi handlowej na Węgry, zamek stał się jednym z ważniejszych założeń obronnych kraju. Usytuowanie na wyniosłej górze pozwalało na kontrolę znacznej części doliny Dunajca. Wzmianki historyczne potwierdzają obecność na zamku Kazimierza Wielkiego, Ludwika Węgierskiego, Jadwigi Andegaweńskiej, Władysława Warneńczyka. Zamek pełnił też funkcję komory celnej, a później siedziby starostów.

Na lata 70. XV wieku datowana jest kolejna rozbudowa zamku, prawdopodobnie związana z wojną z królem węgierskim Maciejem Korwinem. Najpóźniej w XVI wieku powstał zamek dolny zwany „Przygródkiem”.

Zasadnicza przebudowa zamku miała miejsce w latach 1629–1643. Powstała wówczas m.in. czterokondygnacyjna baszta, zwana obecnie wieżą Baranowskiego. Upadek zamku rozpoczął się od dewastacji przez wojska kozackie w latach 1734–1735. W 1790 roku od uderzenia pioruna spaliły się dachy zamku, co przyspieszyło zniszczenie. W 1992 roku rozpoczęto kompleksowe prace konserwatorskie, a od 1996 roku zamek jest udostępniony do zwiedzania.

Po przeciwległej stronie Dunajca, nad skarpą jeziora, wznosi się średniowieczny zamek w Niedzicy. W miejscowości funkcjonuje rzymskokatolicki rektorat Najświętszej Maryi Panny Fatimskiej. Z tarasów odrestaurowanych ruin czorsztyńskiego zamku widoczna jest panorama polskich Tatr, a w obiekcie funkcjonuje lokalne muzeum.

Zamek od strony zalewu. Piotr Łotowski (WP)

Dziedziniec zamku. Fot. Marek, Ewa Wojciechowsy

Zamkowy krużganek. Fot. Anna Kowalska

To warto zobaczyć!

- Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Fatimskiej
- Zamek czorszyński
- Zapora czorszyńska

DOBCZYCE

Dobczyce – miasto w województwie małopolskim, w powiecie myślenickim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Dobczyce, położone w dolinie rzeki Raby, między Pogórzem Wiśnickim a Pogórzem Wielickim. Jeden z ośrodków miejskich aglomeracji krakowskiej. Miasto zamieszkuje ok. 6500 mieszkańców.

Fragment murów obronnych zamku.
Fot. Archiw. UM Dobczyce

Dobczyce jako wieś zostały wymienione w dokumencie z 1266 roku, w którym nakazano dziesięcinę płacić klasztorowi cysterskiemu w Mogile. Prawa miejskie otrzymały przed 1340 rokiem. Rok później na zamku dobczyckim schronił się Władysław Łokietek w czasie buntu wójta Alberta.

W 1340 roku Kazimierz Wielki uwolnił mieszczan dobczyckich od opłat celnych. W 1362 roku monarcha potwierdził prawo miejskie magdeburskie. Nadał też prawo łowienia ryb w Rabie, wypasu bydła na pastwiskach. Mieszkańcy miasta cieszyli się przywilejami królewskimi, pozwalającymi np. na zakup soli z żup wielickich. Przez Dobczyce przechodził szlak handlowy na Węgry. Istniała tu komora celna. Przez pewien czas właścicielem miasta był Mikołaj Wierzynek. W 1379 roku miasto wróciło do króla, lecz w 1390 roku Władysław Jagiełło wydzierżawił Dobczyce z kilkoma wsiami Klemensowi z Moskorzewa.

Na zamku dobczyckim wychowywał się święty Kazimierz, a Jan Długosz pisał część swych kronik i wychowywał synów królewskich. Dobczyce były ośrodkiem starostwa niegrodowego. W latach 1590–1594 Lubomirscy rozbudowali zamek na rezydencję pałacową.

Miasto w połowie XVII wieku zostało spalone w czasie najazdu szwedzkiego, a zamek został spustoszony przez Szwedów w czasie wojny północnej na początku XVIII wieku.

Miasto jest obecnie popularną miejscowością wypoczynkową.

Pieczęć Kazimierza Wielkiego na tłumaczeniu aktu lokalizacji Dobczyc. Fot. Tomasz Turchan

Wejście nad dawną fosą do zamku. Fot. Archiw. UM Dobczyce

To warto zobaczyć!

- Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
- Mury miejskie
- Ruiny zamku królewskiego
- Skansen
- Zbiornik zalewowy na Rabie

Skansen. Fot. Archiw. UM Dobczyce

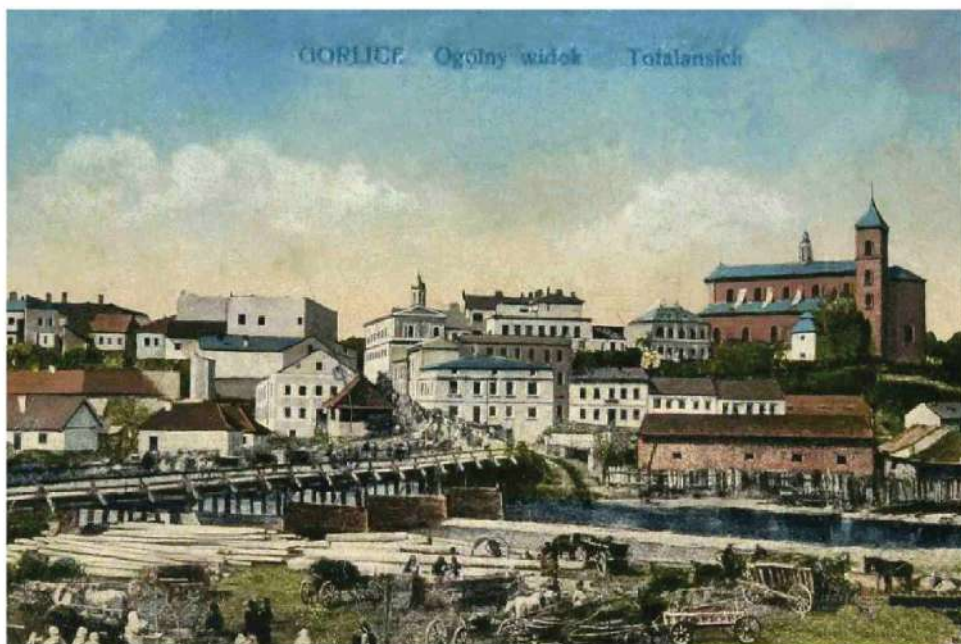

Widok na zamek i zalew na rzece Raba. Fot. NN (WP)

GORLICE

Gorlice – miasto powiatowe w województwie małopolskim, leżące w dolinie Ropy i jej dopływu Sokówki, na północnej granicy Beskidu Niskiego, historycznie usytuowane jest na wschodnim skraju ziemi krakowskiej. W czasie reformacji ważny ośrodek ruchu kalwińskiego. W XIX w. kolebka przemysłu naftowego. Gorlice ze Skansenem Przemysłu Naftowego zwane są „Miastem światła”. Członek Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego od 3 III 2009 r. Gorlice liczą ok. 27 400 mieszkańców.

Ogólny widok od strony Zawodzia przed I wojną światową. Autor: NN (WP)

Początki miasta wiążą się z osobą stolnika sandomierskiego Dersława I Karwajana, wywodzącego się z rodu krakowskich bankierów i kupców. Otrzymał on od Kazimierza Wielkiego w 1354 roku przywilej na utworzenie miasta, do którego osadnicy mieli przybyć z miasta Görlitz, czyli Zgorzelec na Łużycach. Początkowo miasto rządziło się prawem polskim, lecz w 1417 roku Władysław Jagiełło przeniósł je na prawo magdeburskie.

W drugiej połowie XVI wieku dziedzicami Gorlic została rodzina Odrowąż-Pieniązków i Rylskich. Pod ich władaniem miasto było jednym z ważniejszych ośrodków rzemieślniczo-handlowych oraz kalwinizmu w Polsce. W Gorlicach w średniowieczu była wieża mieszkalno-obronna, w której urzędował wójt. Później obiekt przekształcono na renesansowy dwór obronny. W latach 1989–1992 dwór został odbudowany i zaadaptowany na lokalne Muzeum jako dwór Karwajanów i Gładyszów.

W 1657 roku Szwedzi dokonali wielkich zniszczeń Gorlic. W XIX wieku, za sprawą Ignacego Łukasiewicza, miasto i tereny doń przyległe stały się kolebką przemysłu naftowego.

Ławeczka Łukasiewicza.
Fot. Archiw. SKKW

Rynek i ratusz Fot. Archiw. UM Gorlice

Dwór Karwacjanów i Gładzyszów. Fot. Archiw. UM Gorlice

Cerkiew pw. Świętej Trójcy i św. Maksymiliana.
Fot. Henryk Bielamowicz

Skansen przemysłu
naftowego Magdalena.
Fot. Geo28 (WP)

Widok na centrum miasta. Bazylika gorlicka pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i ratusz. *Fot. Henryk Bielamowicz*

Mural z wizerunkiem Ignacego Łukasiewicza na budynku przy ul. Wąskiej. Autor: halogorlice.info

To warto zobaczyć!

- Bazylika gorlicka pw. Narodzenia NMP
- Cerkiew pw. Świętej Trójcy i św. Maksymiliana
- Cmentarz żydowski
- Cmentarze wojenny na Górze Cmentarnej
- Dwór Karwacjanów
- Kamienice przy Ryнку
- Kapliczka z rzeźbą Jezusa Frasobliwego
- Muzeum Regionalne PTTK
- Park miejski
- Ratusz z XVIII w.
- Synagoga
- Zespół pałacowy stary

Kapliczka z rzeźbą Jezusa Frasobliwego z 1573 r. Miejsce, gdzie zapłonęła pierwsza na świecie uliczna lampa naftowa. Fot. Archiw. SKKW

GRYBÓW

Grybów – miasto w województwie małopolskim, w powiecie nowosądeckim, położone nad rzeką Białą, na pograniczu Beskidu Niskiego i Pogórza Rożnowskiego. Ośrodek administracyjny starostwa grybowskiego. Miasto królewskie Grębów, położone w drugiej połowie XVI w. w powiecie bieckim województwa krakowskiego, należało do tenuty grybowskiej. Grybów liczy ok. 6000 mieszkańców.

Zimowy widok Grybowa. Pocztówka sprzed 1930 r.
Wyd. nakładem Składnicy Kółek Rolniczych, Poznań Drukarnia św. Wojciecha

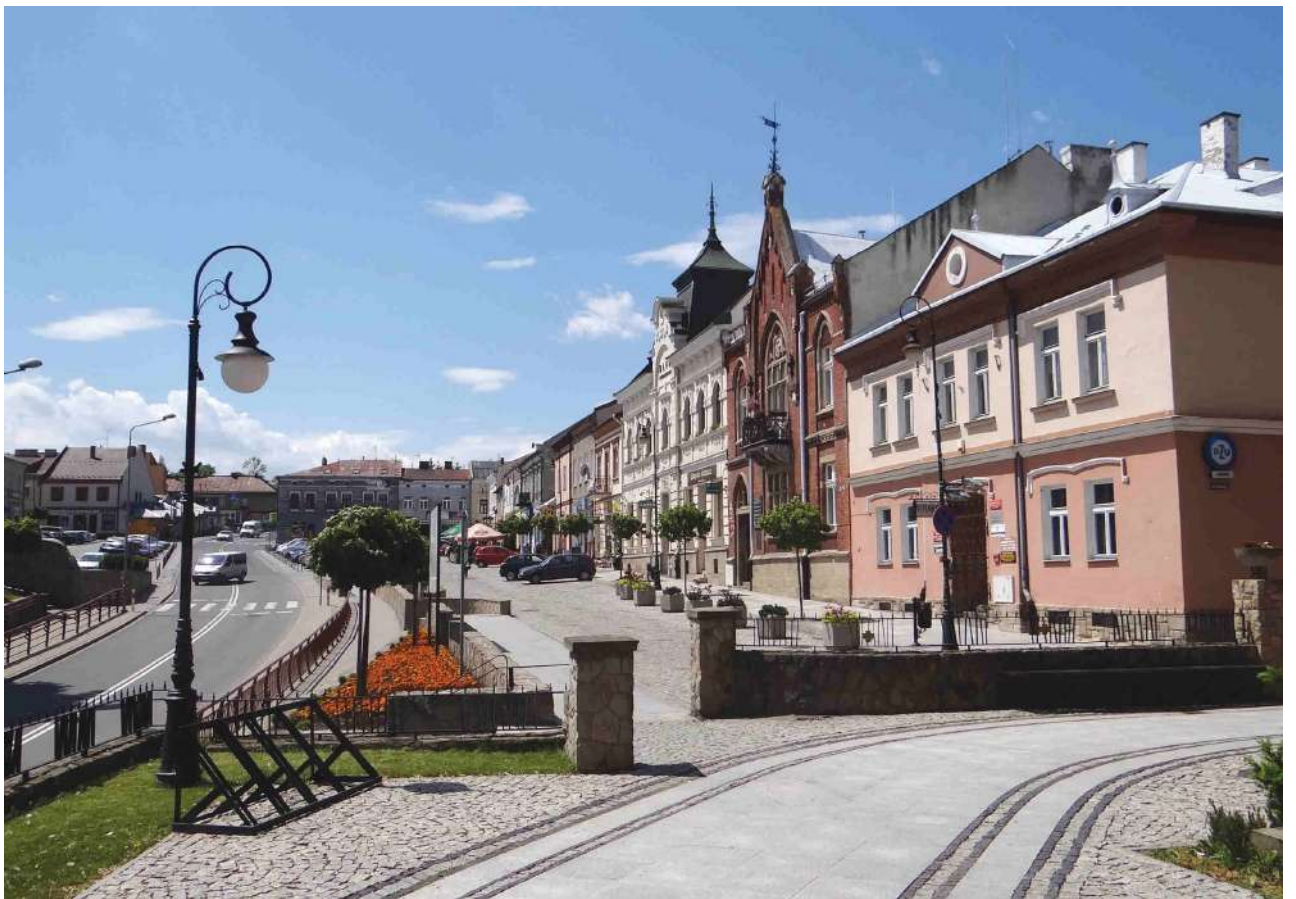
W 1340 roku Kazimierz Wielki nadał mieszczaninowi sądeckiemu Hankowi Bogaczowi prawo do założenia miasta na prawie magdeburskim. Kolonistami byli przybysze z Niemiec i Śląska.

Ponowne nadanie praw miejskich nastąpiło w 1488 roku. Grybów był własnością królewską i stanowił siedzibę starostwa niegrodowego. Istniała tu także szkoła rzeźbiarska Wita Stwosza. Rozwojowi miasta sprzyjało skrzyżowanie szlaków handlowych na Ruś i Węgry oraz znajdująca się tu komora celna. Upadek miasta nastąpił w XVII wieku po zniszczeniach ze strony wojsk szwedzkich i węgierskich, a także w wyniku epidemii. Austriacy, zajmując Grybów w 1770 roku znieśli powiat grybowski (istniejący od XVI w.), który w 1867 roku został ponownie utworzony.

Dwór Hoschów i bazylika mniejsza pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Fot. Zalasem (WP)

Centrum miasta. Fot. Jerzy Opiola

Widok ze szczytu Jaworza. Fot. Henryk Bielamowicz

Tablice z historią miasta. Fot. Jerzy Opiola

To warto zobaczyć!

- Budynek dawnego Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”
- Bazylika mniejsza pw. św. Katarzyny
- Cmentarz żydowski
- Cmentarz wojenny z I wojny światowej
- Dwór Hoschów
- Neogotycki ratusz
- Stara plebania z Muzeum Parafialnym
- Synagoga

KAZIMIERZ

Kazimierz – część Krakowa wchodząca w skład Dzielnicy I Stare Miasto. Od powstania w XIV w. do przełomu XVIII i XIX w. był samodzielnym miastem, położonym na południe od Krakowa, oddzielonym od niego nieistniejącą już odnogą Wisły. Miasto Korony Królestwa Polskiego. Przez wiele wieków Kazimierz był miejscem współistnienia i przenikania się kultury żydowskiej i chrześcijańskiej. Obecnie stanowi jedną z ważniejszych atrakcji turystycznych Krakowa, jest też jednym z ośrodków życia kulturalnego miasta.

Kraków, Stradom, Kleparz, Kazimierz, Łobzów. Źródło: Braun and Hogenberg *Civitates Orbis Terrarum*, Vol. VI, 1618

Już we wczesnym średniowieczu istniały w tym rejonie osady, między innymi na Skałce, gdzie znajdowała się romańska rotunda z XI wieku. W 1335 roku król Kazimierz Wielki założył nowe miasto, któremu nadał swoje imię. Miało ono chronić Kraków od południa, a także stworzyć dla niego pewną konkurencję i przyspieszyć rozwój. W XIV wieku wokół miasta wytyczono mury obronne z narożnymi wieżami i czterema bramami. W Kazimierzu stworzono rynek zwany Wolnicą (od wolnego handlu mięsem) oraz wybudowano ratusz.

Z fundacji króla Kazimierza Wielkiego powstała w 1340 roku świątynia w stylu gotyckim pw. Bożego Ciała – jedna z najpiękniejszych w Krakowie.

Ważną świątynią na Kazimierzu jest gotycki kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej i św. Małgorzaty. Powstał on także z inicjatywy monarchy, który ściągnął do Kazimierza zakon augustianów z Pragi. Zespół klasztorny założono już w 1342 roku, a kościół został konsekrowany 1378 roku.

Kolejnym kościołem z fundacji króla Kazimierza Wielkiego jest „Skałka”, czyli bazylika pw. św. Michała Archanioła i św. Stanisława Biskupa, która stoi na miejscu dawnego romańskiego kościoła.

W 1495 roku Jan Olbracht przeniósł do Kazimierza wszystkich Żydów, którzy na terenie dawnej wsi Ba-wół stworzyli swoje miasto w mieście, z własnymi licznymi synagogami, cmentarzami, szkołami i uczelniami. Potop szwedzki doprowadził wraz z późniejszą okupacją w czasach II wojny północnej do zrujnowania Kazimierza. Czasy te przetrwała część budynków, głównie ulokowanych wzdłuż obecnej ulicy Krakowskiej oraz zespoły kościelne. Te, wkrótce po opuszczeniu miasta przez Szwedów, zaczęły się szybko rozwijać.

W czasie trwania Sejmu Czteroletniego w wyniku prac Komisji Dobrego Porządku, podjęto decyzję o włączeniu Kazimierza w struktury miejskie Krakowa – jako jego nowej dzielnicy. Chociaż decyzja z 1792 roku nie była trwałą, Kazimierz ostatecznie utracił samodzielne prawa miejskie i został przyłączony do Krakowa w 1800 roku.

Bazylika pw. Bożego Ciała. Fot. Mach (WP)

Ulica Szeroka. Fot. Zygmunt Put

Plac Wolnica. Fot. Mach (WP)

Pieczęć ławnicza miasta
Kazimierz z XIV w.
Źródło: *Political History of
Poland* z 1917 r.

Ratusz. Fot. Zygmunt Put

Ulica Krakowska. Fot. Mach (WP)

Matka Boska z Dzieciątkiem
zw. „od demonów” z bazyliki pw. Bożego Ciała

To warto zobaczyć!

- Bazylika pw. Bożego Ciała
- Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej i św. Małgorzaty
- Kościół pw. św. Michała Archanioła i św. Stanisława Biskupa
- Kościół pw. Świętej Trójcy
- Plac Wolnica
- Ratusz krakowski
- Siedem synagog, w tym Stara z XV w.
- Ulice Szeroka i Krakowska

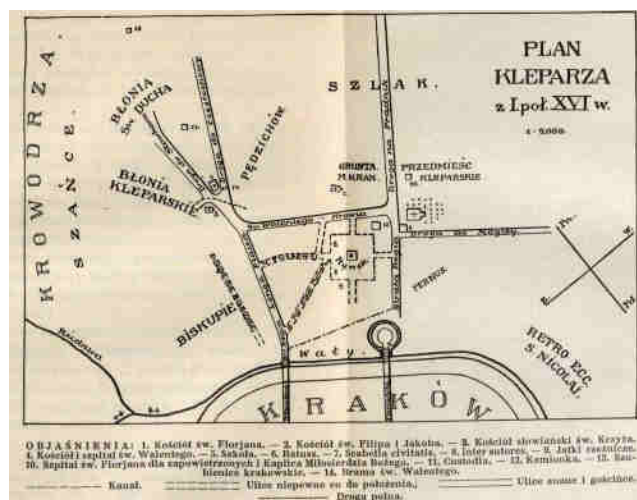

Herb miasta na ratuszu. Fot. Zygmunt Put

KLEPARZ

Kleparz – część Krakowa wchodząca w skład Dzielnicy I Stare Miasto, położony na północ od Starego Miasta. Od 1366 r. do końca XVIII w. samodzielne miasto, związane ze św. Florianem – patronem strażaków i rzemieślników posługujących się ogniem. Kleparz był miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego. Na Starym Kleparzu działa nieprzerwanie najstarsze targowisko Krakowa.

Osadnictwo na tym terenie istniało już w XII wieku. W 1184 roku biskup krakowski Gedko ufundował kościół pw. św. Floriana na terenie istniejącej osady. W 1366 roku król Kazimierz Wielki dokonał lokacji miasta na prawie magdeburskim, które od patrona kościoła otrzymało nazwę Florencja. Stanowiło uzupełnienie i kierunek do dalszej ekspansji gospodarczo-demograficznej dla położonego niedaleko Krakowa.

W XV wieku nazwa miejscowości została zmieniona na Kleparz (łac. Clepardia), co prawdopodobnie odnosiło się do istniejącego zwyczaju „uklepywania” transakcji na rynku. Istnieje również teoria, że chodziło o klepki wykorzystywane przez pracujących w mieście bednarzy.

Kleparz było prężnym ośrodkiem rzemieślniczym. Miał swój rynek, wytyczony wkrótce po lokacji, który do końca lat 70. XIX wieku wielkością niewiele ustępował Rynekowi Głównemu. Istniało również wiele oberż i zajazdów dla podróżujących.

Wkrótce wyburzono ratusz stojący dotąd samotnie na środku rynku w miejscu dzisiejszej szkoły (Rynek Kleparski 18).

Kleparz nie posiadał murów obronnych, w związku z czym narażony był na rabunki i zniszczenia każdorazowo podczas oblężenia Krakowa. Sami krakowianie niekiedy palili Kleparz, aby w razie ataku lub oblężenia, nieprzyjaciel nie mógł się schronić i ukryć w jego zabudowaniach. Pomimo to miasto ciągle się rozwijało i mogło się poszczycić aż czterema gotyckimi kościołami (przetrwał tylko kościół św. Floriana).

Definitywny kres rozwojowi Kleparza przyniósł potop szwedzki, kiedy to z rozkazu dowodzącego obroną Krakowa hetmana Stefana Czarnieckiego, spalono wszystkie przedmieścia.

Po włączeniu Kleparza do Krakowa (1791 r.) miasto i targowisko straciło na znaczeniu, choć ciągle było miejscem wielkich jarmarków końskich.

Kościół pw. św. Floriana. Fot. Mach (WP)

Plac Jana Matejki z Pomnikiem Grunwaldzkim. Fot. Mach (WP)

Stary Rynek. Fot.
Zygmunt Put

Postać księcia Witolda, Pomnik Grunwaldzki.
Fot. Mach (WP)

Postać Władysława Jagiełły, Pomnik Grunwaldzki.
Fot. Mach (WP)

To warto zobaczyć!

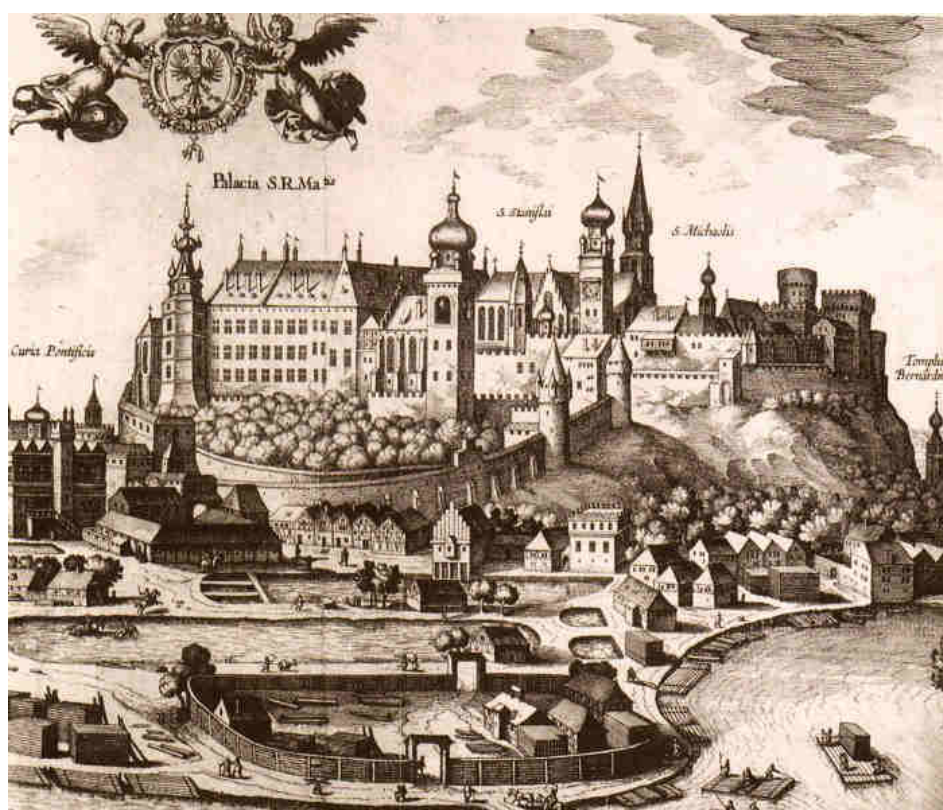
- Akademia Sztuk Pięknych
- Gmachy Urzędu Wojewódzkiego i NBP
- Kleparski Stary Rynek
- Kościół pw. św. Floriana
- Neogotycki kościół pw. św. Wincentego a Paulo
- Plac Jana Matejki – z pomnikiem Grunwaldzkim

Ulica Długa. Fot. Mach (WP)

KRAKÓW

Kraków (Stołeczne Królewskie Miasto Kraków) – miasto na prawach powiatu w województwie małopolskim. Dawna stolica Polski, a także miasto koronacyjne i nekropolia królów Polski. Centralny punkt metropolitalny aglomeracji krakowskiej. Historyczna stolica Małopolski. Siedziba wielu instytucji państwowych i kulturalnych. Miasto zamieszkuje ponad 802 600 mieszkańców.

Wawel. Źródło: Georg Braun, Frans Hogenberg, 1716 r.

Zdaniem Wincentego Kadłubka nazwa miasta pochodzi od legendarnego króla Kraka. Było ono ważnym grodem plemienia Wiślan. Pojawia się w pisanej relacji Ibrahima ibn Jakuba już w 965 roku, wymienia je także dokument księcia Mieszka I *Dagome iudex* z 990 roku. W 1000 roku Kraków został siedzibą biskupa krakowskiego. Za panowania księcia Kazimierza Odnowiciela miasto stało się główną siedzibą książęcą. W XI wieku jego syn, książę Władysław Herman, rozpoczął budowę drugiej romańskiej katedry na Wawelu.

Król Bolesław II Szczodry (Śmiały) w swoim testamencie uczynił Kraków siedzibą księcia seniora, który dzierżył zwierzchnictwo nad resztą książąt. W 1257 roku książę Bolesław V Wstydlawy dokonał lokacji na prawie magdeburskim i średzkim. W tym czasie powstał ogromny, kwadratowy rynek o bokach długości 200 metrów. W drugiej połowie XIII wieku wzniesiono mury obronne. Od 1320 do 1734 roku Kraków był miejscem koronacji królów Polski, a do XVII wieku pełnił funkcję stolicy państwa.

Przerys najstarszej pieczęci miasta i wójta przy dokumencie z 1303 r. Źródło: BK PAN, sygn. AO III 252

Obecna pieczęć miasta Krakowa. Źródło: *Symbol miasta. Pieczęć miasta. Poczet krakowski*, Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, s. 95.

Król Kazimierz Wielki nadał miastu liczne przywileje, dzięki czemu uzyskiwało ono dochody z ceł, podatków, sądownictwa miejskiego i przedsiębiorstw miejskich (np. cegielni czy kamieniołomów). Monarcha ten wzniósł również zamek na Wawelu, dokończył budowę trzeciej katedry wawelskiej, gdzie znajduje się jego nagrobek (tumbowy z baldachimem). Za jego czasów powstały gotyckie Sukiennice i ratusz.

W 1364 roku z inicjatywy króla Kazimierza powstał pierwszy w Polsce, a jeden z najstarszych w Europie Środkowej, uniwersytet (Studium Generale). Miasto dynamicznie się rozwijało. Pracowało tu wielu kupców i rzemieślników. W XV wieku posiadał 28 cechów. Kraków, razem z pobliskimi: Kazimierzem i Kleparzem, liczył wówczas 30 tysięcy mieszkańców. Po unii polsko-litewskiej stopniowo tracił na znaczeniu na rzecz Warszawy.

W mieście znajduje się szereg instytucji o charakterze ogólnonarodowym. Funkcjonuje kilkanaście wyższych uczelni, z najstarszą w Polsce – Uniwersytetem Jagiellońskim. W 1978 roku Kraków został wpisany na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO, a w 2000 roku uzyskał tytuł Europejskiej Stolicy Kultury.

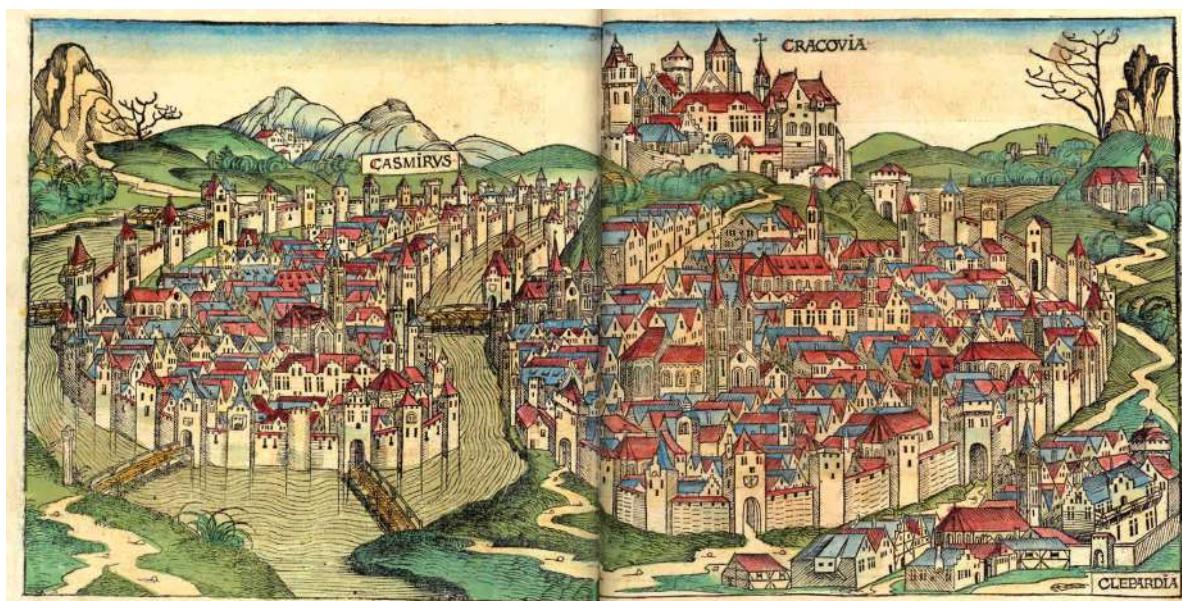
Oryginalny dokument lokacji Krakowa. Źródło: <https://deon.pl/po-godzinachprezentacja-aktu-lokacyjnego-krakowa>

Rekonstrukcja średniowiecznej wieży wójtowskiej.
Opr. graf. P. Opaliński, wg wskazówek W. Komorowskiego.
Źródło: *Symbole miasta. Poczet krakowski, Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa*

Odciski pieczęci przy akcie lokacji Krakowa. Źródło: <https://deon.pl/po-godzinachprezentacja-aktu-lokacyjnego-krakowa>

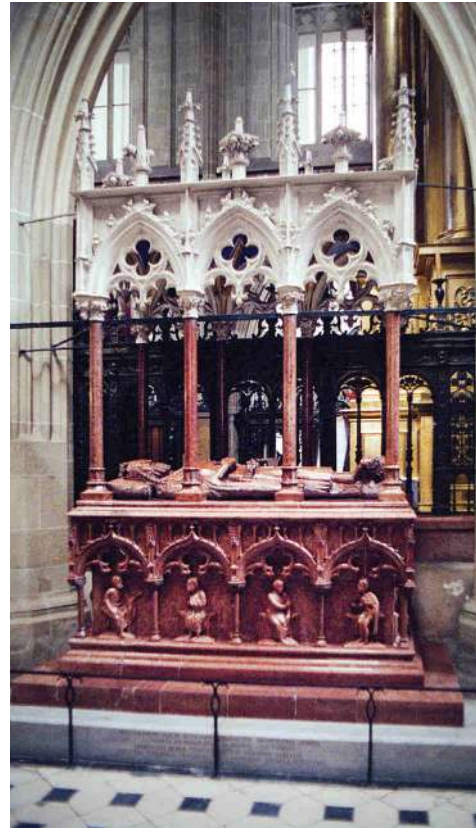

Drzeworyt Hartmana Schedla przedstawiający Kraków w 1493 r.
Źródło: <https://deon.pl/po-godzinachprezentacja-aktu-lokacyjnego-krakowa>

Głowa króla Kazimierza Wielkiego, autorstwa Tomasza Pałki (wys. 5 m, wystawiana pod Wawelem w 2013 r.).
Źródło: Archiw. SKKW

Nagrobek króla Kazimierza Wielkiego na Wawelu. Fot. Eugeniusz Gołembiewski

Tablica z informacją, że w tym miejscu król Kazimierz Wielki rozpoczął budowę Uniwersytetu – Studium Generale. Źródło. Archiw. SKKW

Tablica ufundowana z okazji 750-lecia Wielkiej Lokacji w centrum Sukiennic (tzw. „krzyż”) bezpośrednio w posiadce. Źródło. Archiw. SKKW

Zespół wzgórz wawelskiego. Fot. Qvidemus (WP)

Wawel w porze nocnej. Fot. Andrzej Barabasz

Dama z gronostajem 1488–1490. Jedyne dzieło Leonarda da Vinci w polskich zbiorach.
Źródło: Muzeum Narodowe w Krakowie

Synagoga. Fot. Marcin Konesek

Wieża ratuszowa w 2010 r. Fot. Marcin Białek

Ratusz. Źródło: Akwarela Jana Strojczyckiego z 1849 r.

Bazylika Mariacka. Fot. Zygmunt Put

Ołtarz Wita Stwosza w kościele mariackim. Fot. Zygmunt Put

Collegium Maius. Fot. Robert Rachwał

Aula Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Fot. Filip Radwański

Sukiennice w porze nocnej. Fot. DESMS (WP)

Barbakan, widok z ulicy Basztowej. Źródło: Archiw. SKKW

Kościół pw. św. Katarzyny. Fot. Jakub Hałun

Trakt królewski nocą. Fot. Marcin Szala

Widok na miasto. Fot. Jakub Hałun

Planty, Park. Fot. Zygmunt Put

To warto zobaczyć!

- Arsenał Królewski
- Arsenał Miejski
- Barbakan
- Baszty
- Bramy
- Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”
- Cmentarz Bronowicki
- Cmentarz Rakowicki
- Fortyfikacje Wzgórza Wawelskiego
- Gmach Akademii Muzycznej
- Gmach Główny Akademii Sztuk Pięknych
- Groby królów, książąt i osób zasłużonych dla Polski na Wawelu
- Katedra na Wawelu pw. św. Stanisława i św. Wacława
- Kazimierz
- Kleparz
- Kopce Kościuszki, Krakusa, Wandy, Piłsudskiego
- Kościoły
- Krypta zasłużonych na Skalce
- Magistrat Miasta Krakowa
- Mały Rynek
- Mury miejskie
- Muzeum Historii Fotografii
- Muzeum Książąt Czartoryskich
- Muzeum Narodowe w Krakowie
- Mykwa Wielka
- Nagrobek Kazimierza Wielkiego w katedrze
- Ogród Botaniczny UJ
- Ogród Muzeum Archeologicznego
- Pałac „Pod Baranami”
- Pałac biskupi
- Piwnica miejska i świdnicka
- Planty
- Ratusz miasta Podgórze
- Rynek Główny
- Smocza Jama
- Stary Spichlerz
- Stradom
- Strażnica pożarnicza
- Sukiennice
- Teatr im. Juliusza Słowackiego
- Uniwersytet Jagielloński i jego Collegia
- Wawel z katedrą i zamkiem
- Wieża ratuszowa
- Zabytki Nowej Huty
- Zabytkowe fortyfikacje

KROŚCIENKO

Krościenko nad Dunajcem – wieś w województwie małopolskim, w powiecie nowotarskim, dawniej miasto. Położona w dolinie Dunajca i Krośnicy u podnóża Pienin, Gorców i Beskidu Sądeckiego. Ma charakter turystyczno-wypoczynkowy. Jest siedzibą gminy Krościenko nad Dunajcem. Wieś liczy ponad 350 mieszkańców.

Widok na miasto, ok. 1906 r.
Źródło: Zbiór Krzysztofa Kopera

Na przełomie XII–XIII wieku prawdopodobnie istniała tu osada służebna zamku pienięskiego. Wiódł tędy stary szlak handlowy z Sącza do Kotliny Nowotarskiej. Kazimierz Wielki 8 czerwca 1348 roku nadał miejscowości określanej jako Crosno prawo miejskie magdeburskie. Akt lokacyjny dawał mieszkańcom wiele przywilejów, w tym: przyznawał wolnicznę na 20 lat, prawo do łowienia ryb w obrębie miasta, wycinki drzew i polowania w lasach królewskich. Z okresu lokacji pochodzi dzisiejszy układ ulic i rynek.

Miasteczko było ośrodkiem gospodarczym niegrodowego starostwa czorsztyńskiego. W 1485 roku Kazimierz Jagiellończyk odnowił prawo magdeburskie, jednak w 1523 roku starosta podporządkował sobie miasto poprzez wykupienie dziedzicznego wójtostwa.

Mieszkańcy Krościenka trudnili się głównie rolnictwem oraz hodowlą bydła i owiec, później też flisactwem. W drugiej połowie XVII wieku spustoszenia w mieście dokonała zaraza, pewne ożywienie nastąpiło w wieku następnym. W latach 1855–1867 istniał powiat krościeński. W jego skład wchodziły 33 miejscowości m.in.: Szczawnica, Czorsztyń, Kamienica oraz Łącko.

W 1932 roku miasto zostało pozbawione praw miejskich. W dwa lata później Krościenku przyznano status uzdrowiska. W 1973 roku utworzono jednostkę administracyjną: Szczawnica-Krościenko. W 1981 roku miasto otrzymało nazwę Krościenko nad Dunajcem.

Panorama. Fot. Robsuper (WP)

Kościół pw. Wszystkich Świętych. Fot. Maciej Szajowski

Męczeństwo św. Barbary. Ocalały fragment polichromii z XIV w. w prezbiterium kościoła pw. Wszystkich Świętych. Fot. Maciej Szajowski

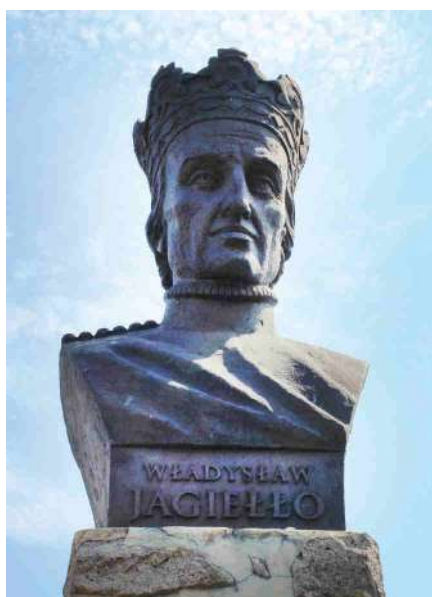

Siedziba Urzędu Gminy. Fot. Andrzej Otrębski

Detal chrzcielnicy, XV w. w kościele pw. Wszystkich Świętych. Fot. Maciej Szajowski

Pomnik Władysława Jagiełły.
Fot. Rafał M. Socha

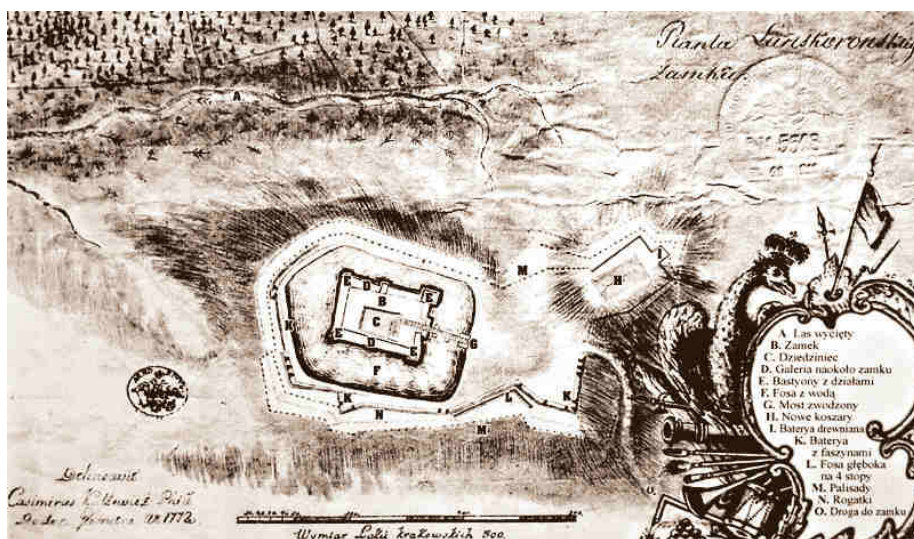
To warto zobaczyć!

- Domy mieszczańskie na rynku
- Dwór rodziny Dziewolskich
- Kościół pw. Wszystkich Świętych
- Muzeum Pienińskiego Parku Narodowego
- Pomnik Władysława Jagiełły
- Zamek Pieniński

LANCKORONA

Lanckorona – wieś w województwie małopolskim, w powiecie wadowickim i w gminie Lanckorona. Niegdyś miasto i siedziba starostwa, a dziś popularna wieś letniskowa. Miejscowość zamieszkuje ok. 2060 mieszkańców.

Plan lanckorońskiego zamku z 1772 r. Autor: K. Kaszewicz

Pierwsi osadnicy pojawili się na tym obszarze na przełomie XII i XIII wieku i pochodzili z Niemiec. Utworzona przez nich niewielka osada nosiła nazwę Villa Hermani, możliwe, że od imienia jej zasadzcy. Na Górze Lanckorońskiej zlokalizowany był niewielki gródek strażniczy o nazwie Upik. W 1336 roku Kazimierz Wielki ufundował we wsi kościół parafialny.

W chwili zrzeknięcia się przez monarchę Śląska, zmianie uległa granica państwa, która opierała się na pobliskiej rzece Skawinie. Mając to na uwadze, król wznosił w Lanckoronie zamek obronny, którego budowę rozpoczęto przed 1359 rokiem. Już dwa lata później Kazimierz Wielki utworzył we wsi wójtostwo, a w dniu 31 III 1366 roku lokował miasto na prawie magdeburskim, przyznając mieszkańcom liczne przywileje.

Podczas panowania Władysława Jagiełły Lanckorona stała się ośrodkiem starostwa niegrodowego, do którego należało miasto z przedmieściami Łąśnicą i Jastrzębią. Jego dzierżawcą był kasztelan krakowski Spytko z Melsztyna. W późniejszych latach należało do Lanckorońskich, Zebrzydowskich, Czartoryskich, Myszkowskich, Wielopolskich i Wolskich.

Podczas potopu szwedzkiego miasto zostało zajęte i spalone. W okresie konfederacji barskiej zamek był punktem oporu przeciw wojskom rosyjskim. Po rozbiorach Lanckorona stała się częścią Austrii, której cesarz w 1797 roku potwierdził przywileje miasta i nadał mu herb.

Lanckorona utraciła prawa miejskie w 1934 roku. Obecnie jest popularną i znaną wsią letniskową.

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Fot. Janusz Krzyżek

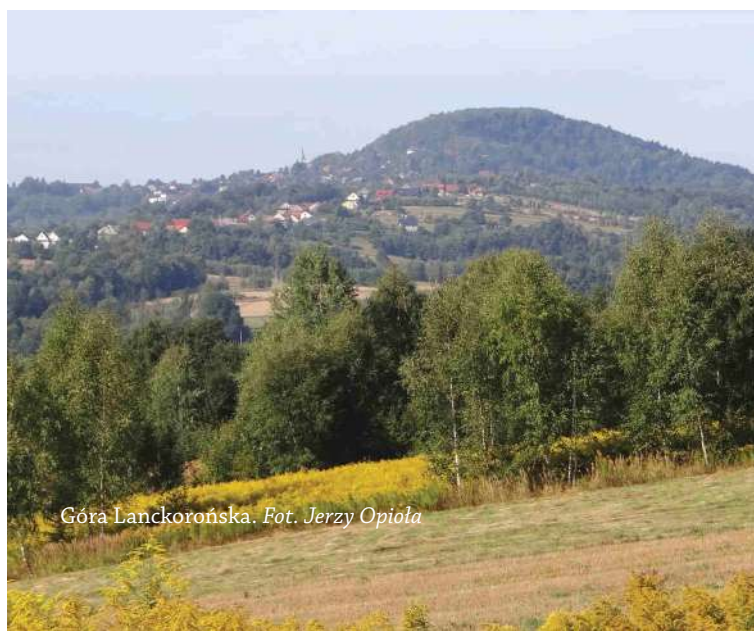
Drewniane domy w zabytkowej części Rynku.
Fot. Archiw. SKKW

Ruiny zamku. Fot. Jakub Hałun

To warto zobaczyć!

- Drewniane domy przy Rynku
- Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
- Układ urbanistyczny
- Ruiny zamku

Góra Lanckorońska. Fot. Jerzy Opiola

LIPNICA MUROWANA

Lipnica Murowana – wieś w województwie małopolskim, w powiecie bocheńskim, w gminie Lipnica Murowana. Położona w kotlinie pomiędzy zalesionymi wzgórzami. Miejscowość znana z organizowanego od 1958 r. konkursu na najwyższą palmę wielkanocną. Wieś liczy ok. 800 mieszkańców.

Początki Lipnicy Murowanej mogą sięgać XII wieku, gdyż wtedy miała powstać tutejsza parafia. Położenie na szlaku handlowym, biegnącym z Krakowa przez Bochnię na Węgry, miało korzystny wpływ na jej rozwój. W 1326 roku sołtys Konrad otrzymał od króla Władysława Łokietka zezwolenie na lokację miasta na planie średzkim. Pierwotnie otoczono je ziemnym wałem, później zabezpieczono je murami obronnymi. W 1364 roku Kazimierz Wielki ufundował obecny kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła.

W 1379 roku królowa węgierska Elżbieta Łokietkówna przeniosła miasto na prawo magdeburskie. Od kolejnych władców

Władysława Warneńczyka, Kazimierza Jagiellończyka, Stefana Batorego i Władysława IV Wazy królewska Lipnica uzyskała przywileje stymulujące jej rozwój. Królewszczyna nadawana była różnym rodom możnowładczym, m.in.: Kmitom, Lubomirskim, Ossolińskim, Wielopolskim i Moszyńskim.

W 1500 roku całe miasto zniszczył pożar oraz w 1665 roku złupienia dokonał szwedzki najazd i zarazy. W 1934 roku miejscowość utraciła prawa miejskie. W Lipnicy Murowanej znajduje się placówka siostr Urszulanek SJK, założona przez św. Urszulę Ledóchowską.

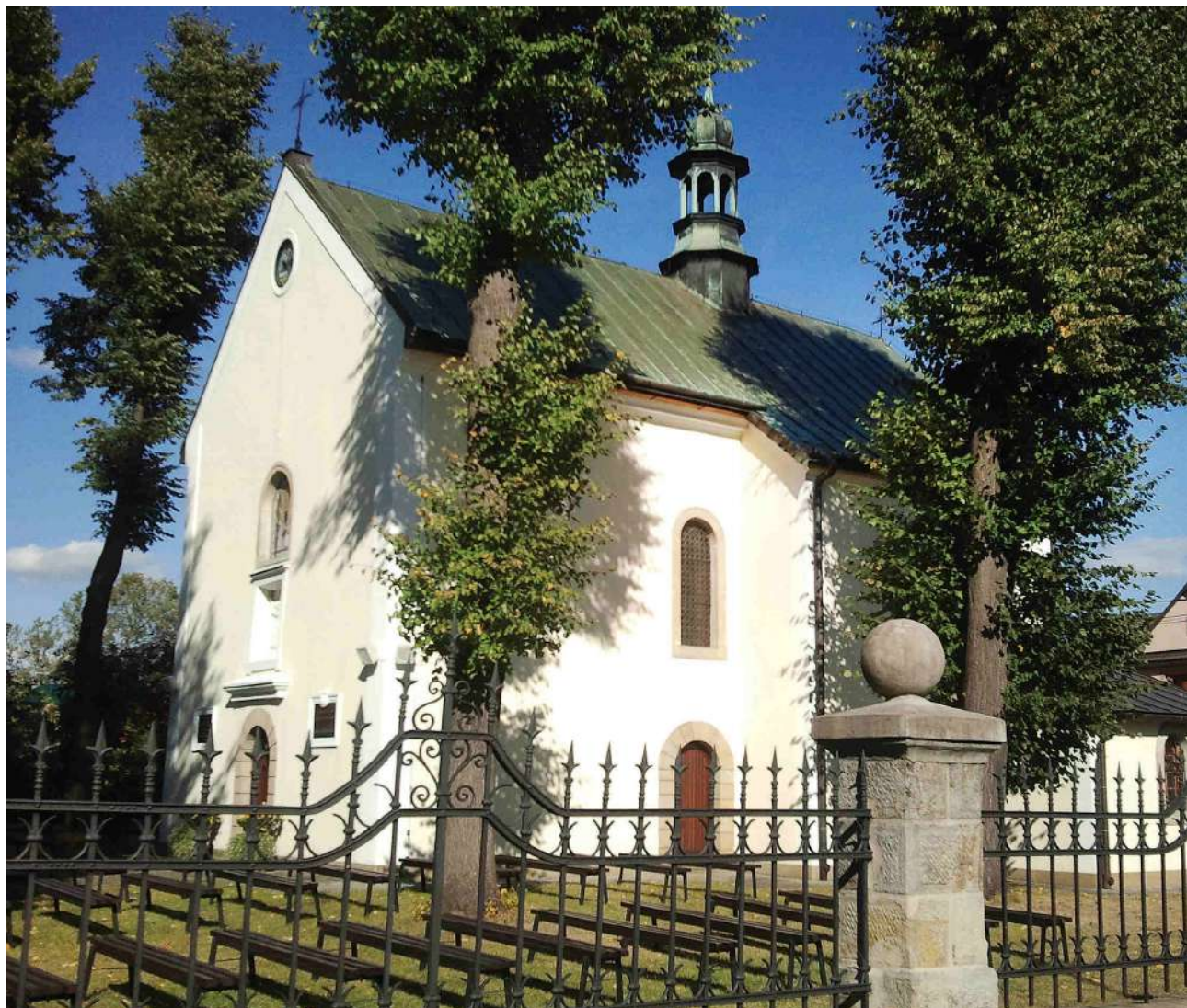

Kościół pw. św. Leonarda. Fot. Paweł Schmidt

Polichromia przedstawiająca dziesięć przykazań, wykonana na drewnianej balustradzie chóru w kościele św. Leonarda.

Fot. Przykuta (WP)

Kościół pw. św. Szymona. Fot. Lollencja (WP)

Kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła. Fot. M. Raner

Kolumna z postacią św. Nepomucena. Fot. Jerzy Opiola

„Święte Zgromadzenie” – pomniki z gliny najważniejszych lipnickich osób: św. Szymona, św. Urszuli Ledóchowskiej i bł. Marii Teresy Ledóchowskiej.
Fot. Lollencja (WP)

Ekspozyty w Regionalnej Izbie Lipnica Murowana. Źródło: https://visitmalopolska.pl/pl_PL/obiekt/-/poi/izba-regionalna-lipnica-murowana

Palmy wielkanocne. Fot. Maciej Szczepańczyk

To warto zobaczyć!

- Cmentarz wojenny z I wojny światowej
- Dom Starościński przy Rynku
- Dwór Ledóchowskich
- Figura św. Floriana z płaskorzeźbą Kazimierza Wielkiego
- Izba regionalna
- Kościół cmentarny pw. św. Leonarda
- Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła
- Kościół pw. św. Szymona z Lipnicy
- Pomnik króla Władysława Łokietka
- Zabytkowy Rynek

ŁAPCZYCA

Łapczyca – wieś w województwie małopolskim, w powiecie bocheńskim i w gminie Bochnia. Dawna wieś benedyktynów tynieckich. Położona w okolicy o bardzo dobrych warunkach do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Łapczyce zamieszkuje ok. 2050 mieszkańców.

Łapczyca jest jedną z najstarszych miejscowości w południowej Polsce. Już w X wieku istniał tu gród plemienny, a później także osada książęca w dolinie Raby. Miejscowość leżała na szlaku handlowym z Krakowa na Węgry, na tzw. Szlaku Bursztynowym (Via Regia Antiqua). Jej mieszkańcy trudnili się uprawą roli i pozyskiwaniem soli ze słonych źródeł.

Z okresu 1112–1125 pochodzi pierwsza wzmianka o miejscowości, w której mowa o zatwierdzeniu nadania Łapczycy przez kardynała Idziego dla klasztoru benedyktynów w Tyńcu. Darowizna ta została dokonana w 1105 roku przez księżną Judytę, żonę Władysława Hermana. W 1229 roku osada była już dobrze zorganizowana – znajdował się tu targ i karczma. W 1288 roku książę Leszek Czarny nadał wsi prawo niemieckie, co wiązało się z powstaniem lokalnego samorządu na czele z sołtysem i ławą wiejską.

W 1340 roku Kazimierz Wielki wybudował w Łapczycy murowany kościół gotycki pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. W tym okresie wieś miała duże znaczenie, a jej sołtysi, począwszy od 1356 roku, zasiadali w sądzie wyższym prawa niemieckiego na zamku w Krakowie. Mieszkańcy wsi pracowali na polach należących do tynieckiego klasztoru i składali jego opatowi daniny.

W XVI stuleciu do Łapczycy na krótko zawitały prądy reformacji, a konkretnie arianizmu. W drugiej połowie tego wieku, a może już wcześniej, w miejscowości działała szkoła parafialna.

Obecnie w Łapczycy funkcjonuje jedyna w Małopolsce warzelnia soli, bazująca na czynnym odwiercie solankowym.

Panorama. Fot. Raffi (WP)

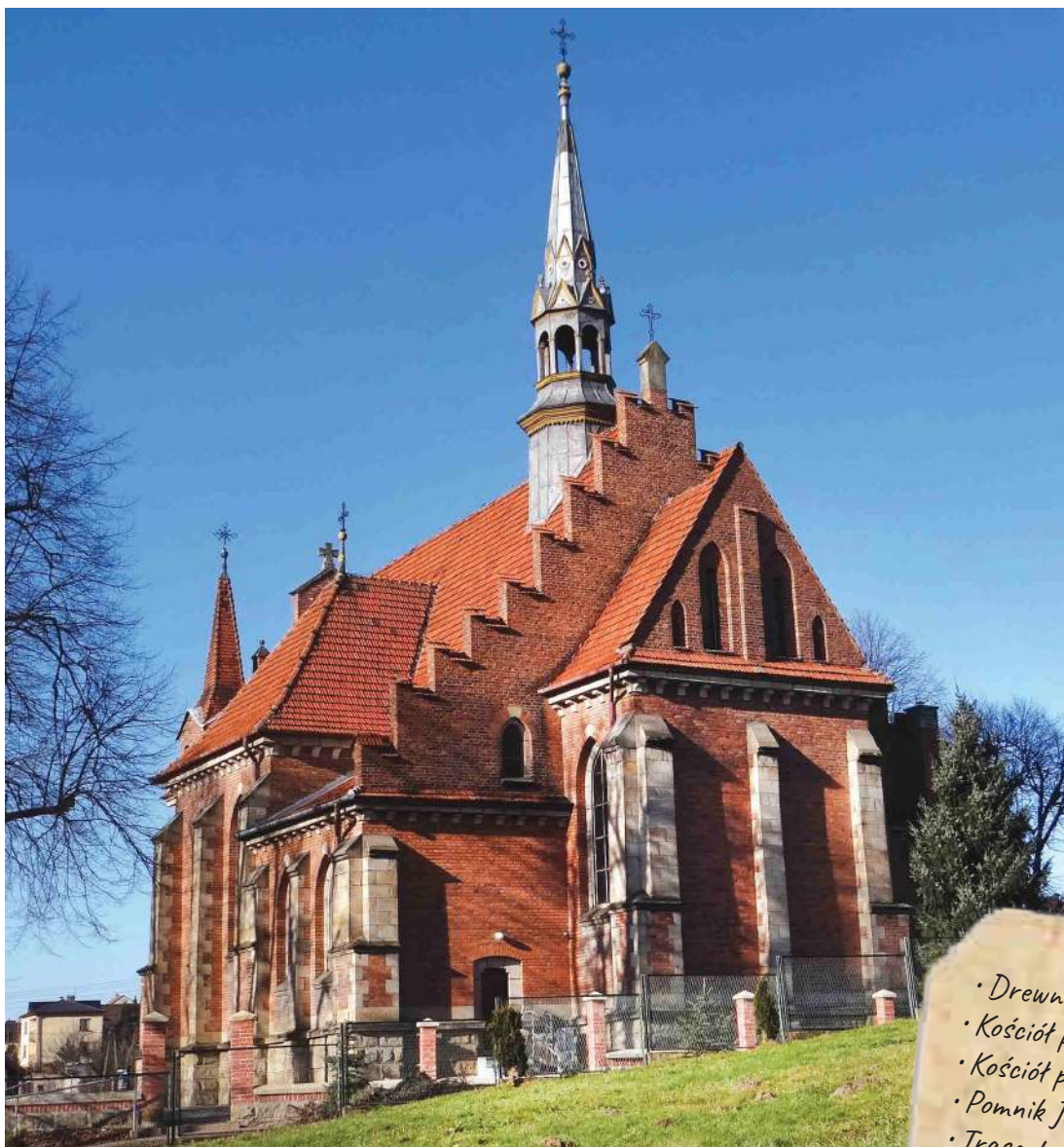

Drewniany spichlerz o konstrukcji zrębowej, wybudowany w 1869 r. Obecnie pełni funkcje lamusa. Fot. Katarzyna Kot

Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Obecnie kaplica cmentarna. Fot. Archiw. SKKW

Kościół pw. św. Anny. Fot. Jerzy Opiola

To warto zobaczyć!

- Drewniany spichrz
- Kościół pw. Narodzenia NMP
- Kościół parafialny pw. św. Anny
- Pomnik Józefa Chwałkowskiego
- Trasa turystyczna Via Regia Antiqua

MELSZTYN

Melsztyn – sołectwa wieś położona na lewym brzegu rzeki Dunajec, w powiecie tarnowskim, w województwie małopolskim. Administracyjnie należy do gminy Zakliczyn. Miejscowość liczy ok. 190 mieszkańców.

Wieś słynie w Polsce z górujących nad nią ruin średniowiecznego zamku Spycimirów – dawniej jednego z największych zamków w dolinie Dunajca i Popradu. Nazwa miejscowości i zamku pochodzi prawdopodobnie od ówczesnie położonych u ich stóp młynów (niem. Mellstein – kamień młyński; Melestein, Molestyn) potem Melsztyn.

W 1347 roku król Kazimierz Wielki potwierdził nabycie przez Spycimira h. Leliwa, kasztelana krakowskiego, Charzewic i kilku sąsiednich wsi. Wolno sądzić, że także w tym roku rozpoczęła się budowa zamkowej rezydencji. Była ona posadowiona na urwistym stoku, na planie nieregularnego wieloboku. Składała się z budynku mieszkalnego z wysuniętą na zewnątrz okrągłą wieżą cysterny oraz zabudowań gospodarczych.

Pierwszy pewny dokument dotyczący zamku w Melsztynie opatrzony jest datą 26 lipca 1364 roku i dotyczy aktu erekcyjnego kaplicy zamkowej o prawach kościoła parafialnego. Obecnie w miejscu ołtarza stoi kamienna kolumna z Chrystusem Frasobliwym.

Od XIV do początku XVI wieku zamek był rezydencją

Ruiny wieży zamkowej. Fot. Jerzy Opiola

potężnego rodu Leliwitów Melsztyńskich. W tym czasie powstał w zachodniej części gotycki donżon, z którego zachowały się do dzisiaj dwie ściany. Zamek w XV wieku był ośrodkiem ruchu husyckiego w Polsce.

Następny właściciel, Spytek Wawrzyniec Jordan, ok. 1546 roku przebudował dawny gotycki zamek na styl renesansowy. Stary i nowy zamek zostały połączone murem, zamykając jednym obwodem obronnym całe założenie. W tym też okresie powstał zachowany do dzisiaj mur ze strzelnicami w środkowej części zamku.

Zamek dotrwał prawie do końca XVIII wieku, mimo że zmieniali się jego właściciele. Oparł się także atakom Szwedów w XVII wieku. Tragicznym dla melsztyńskiego zamku okazał się 1771 rok, kiedy to najpierw został zajęty przez konfederatów barskich, a następnie zdobyty i spalony przez wojska rosyjskie. Od tego momentu zamek znajduje się w ruinie rozbieranej na budulec m.in. na budowę kościoła w Domosławicach i folwarków we wsiach sąsiednich.

Widok na wzgórze zamkowe i ruiny zamku. Fot. Jerzy Strzelecki

Pozostałości muru strzelniczego (odrestaurowane). Fot. Marcin Szala

*To warto
zobaczyć!*

- Czarna topola (220-240 lat)
- Zamek Leliwitów Melsztyńskich

MSZANA DOLNA

Mszana Dolna – miasto w województwie małopolskim, w powiecie limanowskim. Stolica Górali Zagórzańskich. Siedziba gminy o tej samej nazwie. Miejscowość letniskowa i wypoczynkowa. Zamieszkuje ją ponad 7900 mieszkańców.

Widok miasta przed 1945 r. *Miejsce, wydawca, drukarz nieznanymi*

Pierwszy dokument, w którym wymieniono miejscowość, pochodzi z 1254 roku. Wieś o nazwie Mszana założyli po 1308 roku najprawdopodobniej cystersi, po nadaniu im przez Władysława Łokietka przywileju generalnego oraz po nadaniu im ziemi przez Teodora Gryfitę – wojewodę krakowskiego.

Od 1345 roku miejscowość była już własnością królewską. W tymże roku Kazimierz Wielki ufundował i wyposażył kościół parafialny. Za jego panowania lokowano na terenie wsi miasto Kinsbark (Königsberg), które potem występowało pod nazwą Mieścisko. W 1365 roku monarcha ulokował w sąsiedztwie kolejną wieś o nazwie Mszana (Górna), która w 1400 roku przeszła w ręce rodziny Ratałdów, a później Pieniżków i Bylińskich.

Od 1524 roku miasto było siedzibą starostwa niegrodowego. W 1639 roku otrzymało przywilej na cotygodniowy targ i pięć jarmarków. Oprócz przywilejów na jego rozwój wpływ miało także korzystne położenie na szlaku handlowym z Węgier do Krakowa (handlowano ołowiem, srebrem, siarką, solą i winem). Podczas potopu szwedzkiego gród ten został zupełnie zniszczony.

Po II wojnie światowej Mszana Dolna stała się miejscowością letniskową, a w 1952 roku odzyskała prawa miejskie.

Rynek i kościół pw. św. Michała Archanioła. Fot. Gorofil (WP)

Widok na miasto. Fot. Jerzy Opiola

To warto zobaczyć!

- Cmentarz żydowski
- Cmentarz wojenny z I wojny światowej
- Kościół neogotycki pw. św. Michała Archanioła
- Liczne szlaki turystyczne
- Park podworski

MUSZYNA

Muszyna – miasto w województwie małopolskim, w powiecie nowosądeckim. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej. Miejscowość z licznymi uzdrowiskami oraz pijalniami wód mineralnych. Muszynę zamieszkuje ponad 4540 mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1209 roku, kiedy to król węgierski Andrzej II zezwolił proboszczowi Adolfowi ze spiskiej kapituły pw. św. Marcina na pobieranie cła w komorze celnej nad rzeką Poprad w rejonie Muszyny. W 1288 roku jej własność przeszła w ręce biskupów krakowskich. Na początku XIV wieku Władysław Łokietek odebrał miejscowość biskupowi Muskacie i włączył ją w poczet dóbr królewskich.

Muszyna otrzymała od Kazimierza Wielkiego prawa miejskie magdeburskie w 1356 roku. Król Władysław Jagiełło w 1391 roku ponownie nadał tzw. klucz muszyński, tj. dwa miasta i 35 wsi biskupom krakowskim. Dobra te traktowano jako samodzielne jednostki administracyjne z osobną administracją, sądownictwem i wojskiem (tzw. harnikami). Obszar ten nazywano nawet państwem muszyńskim. Władzę w imieniu biskupów sprawowali starostowie, z których najbardziej znany jest Stanisław Kempański – przyjaciel Jana Kochanowskiego.

W XV wieku miała miejsce tzw. kolonizacja wołoska, czyli napływ osadników wołoskich i rusińskich z Zakarpacia. Ludność tę z czasem zaczęto nazywać Łemkami. Była ona wyznania prawosławnego i pozostawiła po sobie cerkwie. Pomimo dogodnego położenia na szlaku handlowym z Węgier do Polski, napływu osadników i przywilejów, Muszyna nie przekształciła się w większy ośrodek miejski. W XVII wieku liczba ludności uległa zmniejszeniu wskutek epidemii oraz napadów obcych wojsk i band rozbójniczych.

Po odkryciu licznych źródeł wód mineralnych w mieście powstały zakłady kąpieli mineralnych i borowinowych, a miasto zyskało status miasta-uzdrowiska.

Rynek. Fot. Mach (WP)

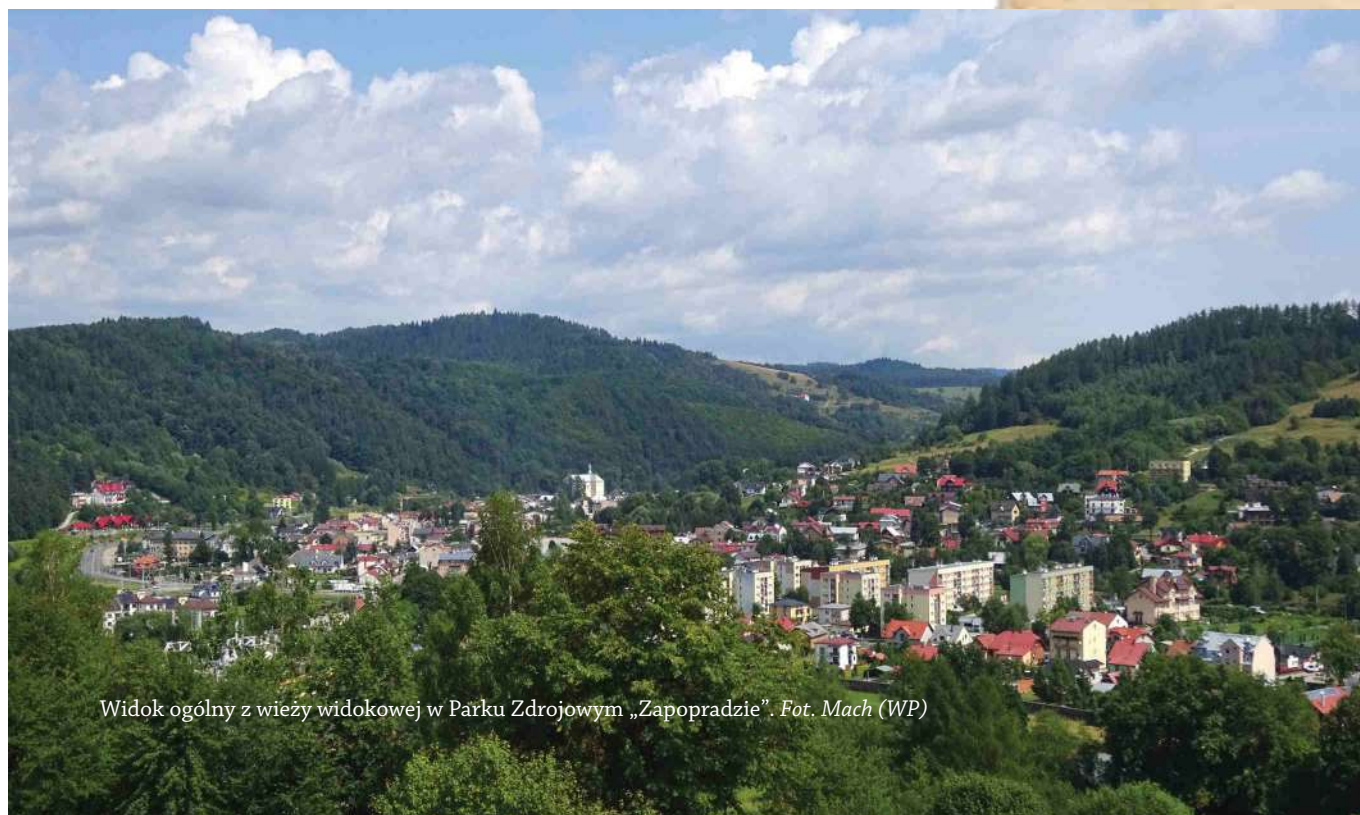
Zamek starostów muszyńskich. Źródło: M. Obidowski, gazetakrakowska.pl/czesciowa-rekonstrukcja-sredniowiecznego-zamku-w-muszynie-zakonczone-trwaja-odbiory-techniczne-a-turysci-juz-zdobywaja-wzgorze/ga/c7-17817301/zd/69746631

Kościół pw. św. Józefa. Fot. Krzysztof Burghardt

To warto zobaczyć!

- Baseny uzdrowiskowe i pijalnie wody mineralnej
- Cmentarz żydowski
- Kościół parafialny pw. św. Józefa
- Ruiny zamku
- Podzamkowy zespół dworski

Widok ogólny z wieży widokowej w Parku Zdrojowym „Zapoprądzie”. Fot. Mach (WP)

MYŚLENICE

Myślenice – miasto powiatowe w województwie małopolskim. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej. Jedna z miejscowości aglomeracji krakowskiej. Nazwa miasta pochodzić ma od założyciela osady – Myślimira. Myślenice zamieszkuje ponad 18 400 mieszkańców.

Rynek w 1933 r.
Pocztówka, wyd.
A. J. Gaspary,
Kraków, Akropol

W dokumencie pochodzącym z lat 1253–1258 znajduje się pierwsza wzmianka o mieście pod nazwą Mislimich. Już w tym czasie miejscowość była częścią systemu strażnic chroniącego Kraków i okoliczne szlaki handlowe od południa. Jej ważną częścią był zamek w Myślenicach położony u podnóża góry Uklejny, zwanej też Zamczyskiem.

W 1342 roku Kazimierz Wielki sprzedał sołectwo myślenickie dwóm mieszczanom z Wieliczki i równocześnie nadał miastu przywilej lokacyjny na prawie niemieckim. Korzystne położenie na ruchliwym szlaku handlowym łączącym Polskę z Węgrami pomogło w szybkim rozwoju miejscowości. W Myślenicach przebywały ważne osobistości, np.: Władysław Jagiełło, królowa Jadwiga, cesarz Zygmunt Luksemburski oraz Mikołaj Rej.

Myślenice w latach 1447–1448 zostały splądrowane i zniszczone przez zbuntowanych najemników czeskich i śląskich. W 1460 roku nadano mu przywilej na dwa jarmarki, a w 1506 roku potwierdzono istniejące przywileje i dodatkowo przyznano zwolnienie od ceł. W XV i XVI wieku istniała tu huta szkła. W latach 30. i 40. XVII wieku do miasta trafiła cudowna ikona Matki Bożej. Na skutek zniszczenia przez Szwedów podczas potopu, którzy m.in. spalili dwa kościoły i rozgrabili wota maryjne oraz epidemie i pożary – miasto poniosło duże straty, a jego ranga spadła.

Obecnie Myślenice są miejscowością turystyczną i uzdrowiskową.

Rynek.
Fot. Archiw.
UM Myślenice

Studnia-fontanna „Teresa” z końca XIX w.
Fot. Marek and Ewa Wojciechowsy

Fragment starówki. Fot. Archiw. UM Myslenice

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Fot. Mach (WP)

Pomnik Świętego Floriana z XVIII w.
Fot. Marek and Ewa Wojciechowsy

To warto zobaczyć!

- Baseny uzdrowiskowe i pijalnie wody mineralnej
- Cmentarz żydowski
- Kościół parafialny pw. św. Józefa
- Ruiny zamku
- Podzamkowy zespół dworski

NIEPOŁOMICE

Niepołomice – miasto w województwie małopolskim, w powiecie wielickim. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej. Niegdyś jedna z głównych miejscowości związanych z polowaniami królów polskich. Miasto jest członkiem-założycielem, 29 IV 2008 r., Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. 15 III 2018 r. Niepołomice zostały odznaczone Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Miasto liczy ok. 15 700 mieszkańców.

Dokument z dekretem biskupa krakowskiego Bodzanty z 1360 r.
Źródło: Muzeum na Zamku w Niepołomicach

Dziedziniec zamku królewskiego. Fot. Dżdzisław Zasada

Początki osadnictwa w Niepołomicach sięgają czasów piastowskich, kiedy książęta panujący wybrali Kraków na swoją siedzibę. Leżąca w niedalekiej odległości Puszcza Niepołomska była przez nich wykorzystywana do łowów.

Król Kazimierz Wielki znacząco rozwinął istniejącą osadę, bowiem wybudował tu zamek myśliwski i ufundował murowany kościół pw. Dziesięciu Tysięcy Męczenników. Wraz z zamkiem powstała również osada, która miała zapewnić obsługę zamkowi i przebywającemu na nim dworowi. Warownię rozbudował Władysław Jagiełło. Za jego rządów niepołomicki zamek stał się de facto drugą po Wawelu siedzibą monarszą, a Jan Długosz nazywał go nawet „drugą stolicą Polski”. Zwoływano tu zjazdy koronne i sądy, król wydawał prawa i przywileje.

Za rządów Zygmunta Augusta zamek został przebudowany w stylu renesansowym. Niepołomice były wówczas ośrodkiem starostwa niegrodowego. Kolejno majątek był w posiadaniu rodzin Curyłów, Branickich i Lubomirskich, by w 1710 roku August II Mocny włączył dobra starostwa do domen królewskich. Choć Niepołomice były wsią, to jednak rozwiniętą i znaczącą. Ludność zajmowała się garncarstwem, kamieniarstwem, gospodarką leśną i rolnictwem.

Podczas potopu Szwedzi zrabowali z zamku niemal całe wyposażenie. Po rozbiorach zaborca austriacki, w 1818 roku nadał Niepołomicom prawa miejskie. W 1910 roku, na pamiątkę bitwy pod Grunwaldem, usypano kopiec, a w 2004 roku odsłonięto w Niepołomicach pomnik króla Kazimierza Wielkiego.

Obecnie w zamku znajduje się hotel i centrum konferencyjne, Muzeum Przyrodnicze i Centrum Kultury „Zamek”. W mieście organizowane są festyny historyczne.

Kościół pw. Dziesięciu Tysięcy Męczenników. Fot. Janusz Krzyżek

Pomnik króla Kazimierza III Wielkiego.
Fot. Zdzisław Zasada

Ławeczka „Stanczyk” w Niepołomickim Zamku. Fot. Zdzisław Zasada

Ratusz. Fot. Zdzisław Zasada

Sypanie Kopca Grunwaldzkiego w 1910 r. Pocztówka, Autor, drukarz nieznaní

- To warto zobaczyć!*
- Kościół parafialny
 - Kopiec Grunwaldzki
 - Ogrody Królowej Bony
 - Pomnik króla Kazimierza Wielkiego
 - Rynek miejski z ratuszem neogotyckim
 - Zamek królewski

NOWY SĄCZ

Nowy Sącz – miasto na prawach powiatu grodzkiego w województwie małopolskim. Siedziba ziemskiego powiatu nowosądeckiego. Stolica Sądeckizny i największe miasto Beskidu Sądeckiego. Nowy Sącz liczy ponad 83 590 mieszkańców.

Miasto zostało lokowane 8 listopada 1292 roku na miejscu wsi biskupiej Kamienica przez Wacława II czeskiego, a od 1300 roku króla Polski. Przebiegający przez Polskę i Węgry szlak handlowy oraz dogodna lokalizacja i otrzymane przywileje monarsze sprzyjały jego rozwojowi.

Podczas swoich rządów Kazimierz Wielki ufundował tu zamek i mury obronne z trzema bramami i jedenastoma basztami. W 1355 roku monarcha zwołał w Nowym Sączu zjazd, na którym panowie polscy złożyli hołd Elżbiecie Łokietkównie. Na nowosądeckim zamku król Władysław Jagiełło i książę Witold układali w 1309 roku plany wojny z zakonem krzyżackim. W 1448 roku biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki podniósł kościół pw. św. Małgorzaty do godności kolegiaty, tworząc przy niej kapitułę.

Od rządów Jagiellonów miasto było siedzibą sądu ziemskiego i grodzkiego, stolicą powiatu i siedzibą starostwa grodzkiego. W XVI wieku znajdował się tu skład soli i żelaza. Kwitł handel winem, miedzą, sukniem, skórą, drzewem, solą i rybami. W 1565 roku sejm potwierdził miastu prawo składu, co było rzadkim przywilejem.

Do połowy XV wieku w mieście przeważała ludność niemiecka, natomiast począwszy od XVII wieku, zaczęli osiedlać się tu Żydzi. Nowy Sącz był też w XVI i XVII wieku prężnym ośrodkiem arianizmu. Istniała tu ariańska szkoła i zbór.

W średniowieczu miasto nawiedzały powodzie, pożary oraz epidemie. Zniszczenia dokonali także Szwedzi podczas potopu. Miejscowość podupadła, a liczba ludności drastycznie się zmniejszyła. W dalszych wiekach Nowy Sącz był nękany i niszczone przez wojska polskie, rosyjskie i saskie.

Rekonstrukcja dokumentu lokacyjnego Nowego Sącza z 8.11.1292 r. Źródło: Muzeum Dom Gotycki w Nowym Sączu

Widok na rynek i ratusz. Fot. Piter (WP)

Kościół pw. św. Wawrzyńca. Fot. Fmbar (WP)

Ruiny zamku. Źródło: Archiw. UM Nowy Sącz

Pomnik „Sądecki kolejarz”.
Fot. AusLodz (WP)

Kościół franciszkanów. Fot. Krzymill (WP)

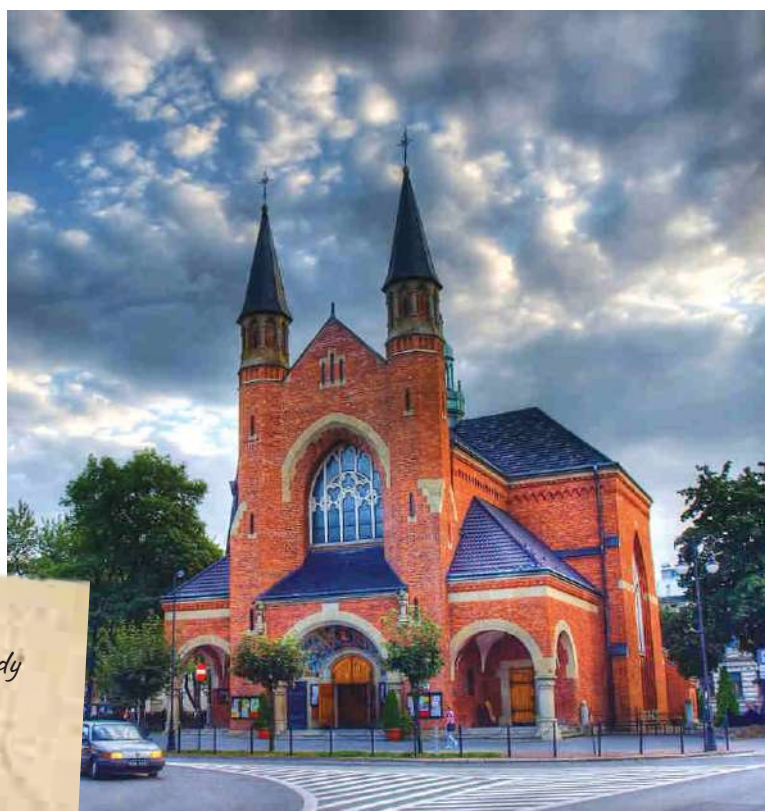

Synagoga. Fot. Andrzej Otrębski

Dom Gotycki. Fot. ЯдвигаВереск (WP)

Kościół pw. św. Kazimierza. Fot. Wiktor Baron

To warto zobaczyć!

- Baseny uzdrowiskowe i pijalnie wody mineralnej
- Cmentarz żydowski
- Kościół parafialny pw. św. Józefa
- Podzamkowy zespół dworski
- Ruiny zamku

NOWY TARG

Nowy Targ – miasto w województwie małopolskim. Siedziba powiatu nowotarskiego, gminy wiejskiej Nowy Targ i Euroregionu Tatry. Jego pełna nazwa to Królewskie Wolne Miasto Nowy Targ. Największe miasto Podhala i jego historyczna stolica. Nowy Targ zamieszkuje ponad 33 300 mieszkańców.

Nowy Targ, widok ogólny, 1838 r., litografia. Współtwórca Adam Gorczyński

Początki osadnictwa na Podhalu datuje się na XIII wiek, kiedy cystersi z Jędrzejowa założyli klasztor w Ludźmierzu. W 1254 roku Bolesław Wstydlivy pozwolił im na zakładanie nowych osad. Z 1233 roku pochodzi wzmianka o istniejącej osadzie o nazwie Stare Cło (Antiquum Theoloneum) lub Długie Pole. Lokowano ją na prawie magdeburskim przy szlaku handlowym ze Śląska na Węgry. Istniała tam też komora celna.

Nowy Targ (Novum Forum) został pierwszy raz wymieniony w dokumencie z 1326 roku. Po objęciu rządów Kazimierz Wielki przejął tę miejscowość od cystersów i włączył do królewszczyzny. W dniu 22 sierpnia 1346 roku zasadzka Dytrych Szyja otrzymał od monarchy zgodę na lokację miasta na prawie magdeburskim. Ulokowano je w nowym miejscu i połączono ze Starym Cłem. Oprócz tego Kazimierz Wielki ufundował kościół pw. św. Katarzyny, zwolnił mieszczan od płacenia cła krakowskiego i zezwolił im na organizowanie w dniu św. Katarzyny ośmiodniowego jarmarku. Kazimierz Jagiellończyk w 1487 roku potwierdził prawa miejskie, ustanowił drugi jarmark i nadał przywilej targu w czwartki. Miasto otrzymało w 1593 roku prawo składu soli, ołowiu i śledzi, a w 1603 roku również wina.

Do połowy XV wieku większość mieszczan stanowili Niemcy. W tym też czasie Nowy Targ stał się siedzibą starostwa niegrodowego.

XVII wiek przyniósł miastu wiele dewastujących pożarów. Dopełnieniem zniszczeń był potop szwedzki, działania rozbójników i konfederatów barskich oraz Rosjan. Podczas odbudowy powiększono rynek i wytyczono nowy układ ulic. Miasto zostało siedzibą cyrkułu.

Ławeczka góralki.
Fot. Andrzej Otrębski

Krokusy na Turbaczu. Źródło:
www.niezwyklatatopolska.pl

Ratusz. Fot. Andrzej Otrębski

To warto zobaczyć!

- Bór na Czerwonym
- Drewniany kościół pw. św. Anny
- Gorczański Park Narodowy
- Kaplica Matki Boskiej Królowej Gorców
- Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej
- Kościół Zielonoświątkowy
- Pomniki Adama Mickiewicza, Władysława Orkana, Jana Pawła II
- Protestantcki Kościół Boży w Polsce
- Protestantcki kościół Chwały
- Szlaki turystyczne
- Układ urbanistyczny ze średniowiecznym rynkiem

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Fot. Gorofil (WP)

OJCÓW

Ojców – wieś w województwie małopolskim, w powiecie krakowskim, w gminie Skała, na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, w Dolinie Prądnika, na Szlaku Orlich Gniazd. W latach 1928–1966 Ojców miał status kurortu, ale bardziej znany jest jako miejscowość turystyczna. Mieści się tu siedziba dyrekcji Ojcowskiego Parku Narodowego. Ojców liczy ok. 220 mieszkańców.

Zamek, 1899. Źródło: *Kraj w obrazach, Zbiór fotografii najbardziej uwagi godnych miast, okolic, zabytków starożytności i dzieł sztuki, Ser. 1, Królestwo Polskie, Współtwórcy: Woźniak, Konstanty Zebr*

Dolina Prądnika z Janaszówki. Fot. Jerzy Opiola

Na terenie dzisiejszej miejscowości już prawdopodobnie w XII wieku istniała warownia. Pierwsze wzmianki o osadzie pochodzą z XIV wieku, kiedy była własnością biskupa krakowskiego Bodzanty. W 1354 roku Kazimierz Wielki nabył miejscowość, która nosiła wówczas nazwę Smardzewice i wybudował w tym miejscu zamek Ojciec.

Panuje przekonanie, że król chciał w ten sposób upamiętnić fakt ukrywania się w tej okolicy swojego ojca Władysława Łokietka podczas jego walk o władzę królewską z Wacławem II Czeskim. U podnóża warowni powstała osada, która od zamku wzięła swą dzisiejszą nazwę. Wymieniona jest po raz pierwszy w dokumentach z 1370 roku.

Za czasów Władysława Jagiełły zamek został zastawiony i trafił w ręce prywatne kilkakrotnie zmieniając właścicieli. W XVII wieku przeszedł we władanie rodziny Korycińskich, którzy odnowili i rozbudowali zaniedbaną budowlę. Podczas potopu zamek został obrabowany przez Szwedów, a później zamieniony na magazyn broni i żywności.

Ośmiokątna kamienna wieża.
Fot. Jerzy Opiola

Sala Rycerska w Jaskini Łokietka.
Fot. Rafał Kozubek

Brama Krakowska w Dolinie Prądnika.
Fot. Aneta Pawska

Wieża bramna zamku. Źródło: <https://www.polskieszlaki.pl/ojcow-atrakcje/>

To warto zobaczyć!

- Brama Krakowska
- Dolina Prądnika
- Jaskinia Ciemna i Jaskinia Łokietka
- Muzeum Ojcowskiego Parku Narodowego
- Ojcowski Park Narodowy
- Ojcowskie skałki
- Ruiny zamku Kazimierza Wielkiego
- Szlaki turystyczne

OLKUSZ

Olkusz – miasto w województwie małopolskim. Siedziba powiatu olkuskiego i gminy Olkusz. Ośrodek górnictwa rud cynkowo-ołowianych i drobnego przemysłu – zwany „Srebrnym miastem”. Od 26 I 2009 r. I LO im. Kazimierza Wielkiego w Olkuszu należy do Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. 17 VI 2016 r. szkoła została odznaczona Medalem Króla Kazimierza Wielkiego. Miasto liczy ok. 35 200 mieszkańców.

W dokumencie wydanym przez księcia Bolesława Wstydliwego w 1257 roku znajduje się pierwsza wzmianka o kopalni ołowiu i osadzie górniczej o nazwie Ilkusz. Przed 1299 rokiem przeniesiono ją nad rzekę Babę i równocześnie nadano prawa miejskie magdeburskie.

Kazimierz Wielki otoczył miasto kamiennym murem obronnym z 3 bramami i 15 wieżami. Z jego fundacji rozbudowano także kościół farny pw. św. Andrzeja. W końcu XIV stulecia powstał ratusz miejski.

W średniowieczu Olkusz należał do największych i najważniejszych miast w Małopolsce, na co istotny wpływ miały kopalnie ołowiu i galmanu. W 1356 roku miasto otrzymało prawo do wysłania swoich przedstawicieli do Sądu Sześciu Miast, które pełniło w Małopolsce funkcję najwyższego organu sądowego odnośnie prawa niemieckiego.

W połowie XIV wieku miejscowość zamieszkiwało ok. 1000 osób, z czego znaczna część stanowili Niemcy. W XVI wieku w okolicach miasta istniało ok. 300 kopalń. Za czasów Stefana Batorego w kamienicy przy rynku powstała mennica królewska.

W 1655 roku górnicy olkuscy zostali przez Szwedów wykorzystani do drążenia podkopów pod Jasną Górą, w trakcie czego niemal wszyscy zginęli. Podczas wojen XVII-wiecznych Olkusz podupadł i znacznie się wyludnił.

Rynek i bazylika
pw. św. Andrzeja.
Źródło: <https://www.mapofpoland.pl/Olkusz,zdjecie,9786,Rynek-Olkuski.html>

Olkuski gwarek.
Źródło: Archiw. SKKW

Posąg rycerza z halabardą
i tarczą z herbem miasta,
ul. Krakowska.
Fot. Ufoizba (WP)

Widok na śródmieście. Fot. Ufoizba (WP)

To warto zobaczyć!

- Baszta i fragmenty muru obronnego
- Bazylika pw. św. Andrzeja
- Grodzisko Stary Olkusz
- Muzeum Afrykanistyczne
- Muzeum Pożarnictwa Ziemi Olkuskiej
- Poliptyk z XV w.
- Posąg rycerza
- Srebrny Szlak Gwarków Olkuskich
- Zabudowa i układ architektoniczny rynku
- Podziemny Olkusz

Podziemny Olkusz. Źródło: Archiw. SKKW

PIWNICZNA ZDRÓJ

Piwniczna-Zdrój (do 6 lutego 1998 roku – Piwniczna) miasto w województwie małopolskim, w powiecie nowosądeckim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Piwniczna-Zdrój. Leży nad rzeką Poprad, jej obszar rozpościera się od wysokości 357 do 1140 m. Miasto królewskie starostwa sądeckiego w powiecie sądeckim województwa krakowskiego w końcu XVI w. Miejscowość była przejściem granicznym Piwniczna-Mnišek nad Popradom. Liczy ponad 5870 mieszkańców i jest miastem letniskowym.

Założycielem miasta był Kazimierz Wielki, który w dniu 1 lipca 1348 roku pozwolił zasadzcy Hankowi (Hanuszowi) założyć miasto, oparte na prawie magdeburskim, „na surowym korzeniu” po obu stronach rzeki Poprad, między wioskami: Młodowem, Głębokiem, Łomnicą i Nartem, w miejscu zwanym „Piwniczną Szyją”. Na mocy przywileju lokacyjnego najważniejszym przedstawicielem organizacji miejskiej był wójt, pod przewodnictwem, którego ława miejska wykonywała samorządnie sądownictwo.

Przez nowo założone miasto przechodził szlak handlowy na Węgry, którym przewożono głównie wino. Mimo nadania przez monarchę mieszkańcom prawa do działalności targowej oraz zwolnienia ich na 20 lat od wykonywania posług i płacenia danin oraz jako królewszczyznę wieś Łomnicę, rozwój Piwnicznej był mocno ograniczony przez konkurencję Starego i Nowego Sącza.

W średniowieczu miasto przeszło w ręce szlacheckie i było jednym z najmniejszych w regionie, w 1665 roku liczyło 330 mieszkańców. W XVII wieku było kilkakrotnie nawiedzane klęskami powodzi. Zniszczeń dokonały też wojska siedmiogrodzkie księcia Jerzego Rakoczego, które zdobyły miasto w 1657 roku.

Przystanek kolejowy.
Fot. Andrzej Otrębski

Mała pijalnia wód „Piwniczanka”. Źródło: <https://sadczanin.info/>

Ratusz. Fot. Ewa (WP)

Widok na miasto. Z prawej strony góra Kiczarz. Fot. Jerzy Opiola

Tablica pamiątkowa w miejscu zburzonej bóżnicy. Fot. Rafał (WP)

To warto zobaczyć!

- Cmentarz żydowski – kirkut
- Kolekcja starego sprzętu narciarskiego prof. Zbigniewa Bielczyka
- Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP
- Muzeum regionalne Towarzystwa Mitośników Piwnicznej
- Park Zdrojowy
- Układ urbanistyczny miasta
- Zabytkowa cysterna – studnia

PROSZOWICE

Proszowice – miasto powiatowe w województwie małopolskim, w powiecie proszowickim. Położone na prawym brzegu rzeki Szreniawy, na płaskowyżu proszowickim. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Proszowice. Miasto królewskie Korony Królestwa Polskiego. W latach 1496–1793 mieściła się tu siedziba sejmików ziemskich województwa krakowskiego. Regionalny ośrodek handlu rolno-spożywczego. Miasto zamieszkuje ok. 6000 mieszkańców.

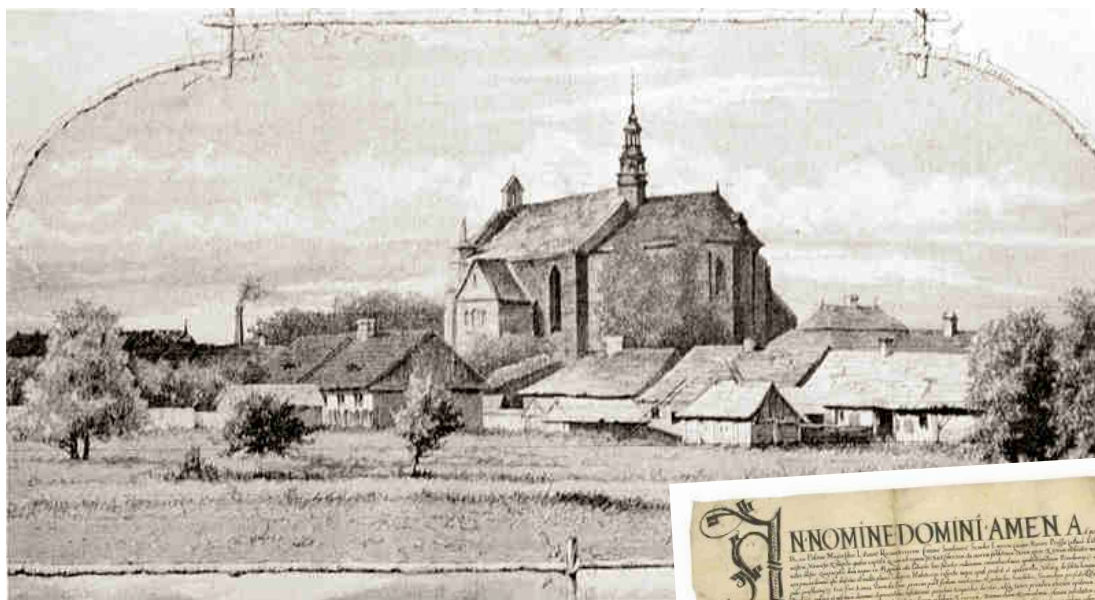
Źródła podają, że już w 1222 roku istniała w tym miejscu wieś rycerska o nazwie *Prossoucze*. Z kolei z roku 1240 pochodzi informacja o istniejącym romańskim kościele pw. św. Jana Chrzciciela. Świątynia oraz istniejący tu warowny gródek książęcy uległy zniszczeniu podczas buntu wójta Alberta i biskupa Muskaty w 1308 roku.

Król Kazimierz Wielki nabył z prywatnych rąk miejscowość i w 1358 roku nadał jej prawo miejskie magdeburskie. Miasto rozrastało się dzięki licznym przywilejom handlowym i cechowym oraz wzrostem liczby mieszkańców. Centrum miasta stanowił rynek z ratuszem, na którym były kramy z artykułami codziennego użytku. Dogodna lokalizacja pośród żyznych gleb lessowych i w miejscu krzyżowania się ważnych dróg handlowych: z Krakowa na Ruś i z Bochni do Słomnik, umożliwiła Proszowicom szybki rozwój.

Król Kazimierz Jagiellończyk obdarzył Proszowice kilkoma przywilejami, między innymi cotygodniowymi targami (w 1456 roku), prawem składu, przewozu i sprzedaży soli (w 1464 roku) oraz prawem do posiadania postrzygalni, wagi i jatki (w 1490 roku).

Miasto było siedzibą powiatu, od XIV wieku odbywały się tu roki sądowe ziemi krakowskiej, a w 1496 roku przez króla Jana Olbrachta zostało wyznaczone na miejsce sejmików ziemskich województwa krakowskiego.

W 1532 roku król Zygmunt August nadał przywilej zezwalający na budowę wodociągów i kanalizacji. W XVI i XVII wieku miasto trapiły liczne pożary, a także grabieże lisowczyków i Szwedów.

Panorama miasta od południowego wschodu.

Rys. F. Brzozowski, „Tygodnik Powszechny”, Warszawa, 1888, nr 5

Dokument króla Zygmunta I z 1518 r. dotyczący ustanowienia w Proszowicach trzech dorocznych targów. Źródło: www.bj.uj.edu.pl

Pomnik Tadeusza Kościuszki. Fot. Krkpr (WP) Figura „Boża Męka” na kurhanie. Fot. Krkpr (WP)

Rynek i kościół pw. Najświętszej Maryji Panny i św. Jana Chrzciciela. Fot. Krkpr (WP)

To warto zobaczyć!

- Cmentarz parafialny z XIX w.
- Cmentarz żydowski.
- Kaplica pw. Świętej Trójcy
- Kapliczka Jezusa Frasobliwego z XIX w.
- Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jana Chrzciciela
- Krzyż drewniany Grupa Ukrzyżowania z XIX w.
- Krzyż tzw. „Biały Krzyż” z XIX w.
- Pomnik Tadeusza Kościuszki
- Stup „Boża Męka” z XVII w.
- Średniowieczny układ urbanistyczny miasta

Widok na centrum miasta. Źródło: <https://www.portalsamorzadowy.pl/miasto/proszowice,851.html> Widok na centrum miasta.

RABKA-ZDRÓJ

Rabka-Zdrój (do 1999 r. Rabka) – miasto w województwie małopolskim, w powiecie nowotarskim, siedziba gminy Rabka-Zdrój. Położona jest w Kotlinie Rabczańskiej u ujścia potoków Poniczanki, Słonki i Skomielnianki do Raby. Rabka nazywana jest „Miastem Dzieci Świata”. Tytuł ten w 1996 r. na wniosek Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu nadał miastu wojewoda małopolski. Miasto zamieszkuje ok. 12 300 mieszkańców.

Miejscowość po raz pierwszy pojawia się w dokumencie księcia Bolesława V Wstydlivego z 1254 roku, w którym potwierdził nadanie tych ziem klasztorowi cystersów w Szczyrzycu. Użyte tam określenie Sal in Rabschycia sugeruje, że już w tym czasie rabczańskie solanki były znane i wykorzystywane przez mnichów.

W 1364 roku król Kazimierz Wielki nadał przywilej lokacji na prawie magdeburskim wsi Rabka – usytuowanej pomiędzy rzekami Rabą, Słoną, Łętownią i Kasiną – dla Mikołaja z Uścia. Król Ludwik Węgierski w 1382 roku włączył miejscowość do zespołu dóbr królewskich. Za czasów Jagiellonów miasto wydzierżawiane było różnym rodem szlacheckim.

W 1446 roku został nadany ponowny dokument lokacyjny na prawie magdeburskim dla Andrzeja i Piotra Jakuszów z Olszówki. W 1448 roku Rabka przeszła w ręce rodziny Jordanów z Zakliczyna. Ich staraniem w 1557 roku wybudowano kościół parafialny, który odbudowano po pożarze w 1606 roku.

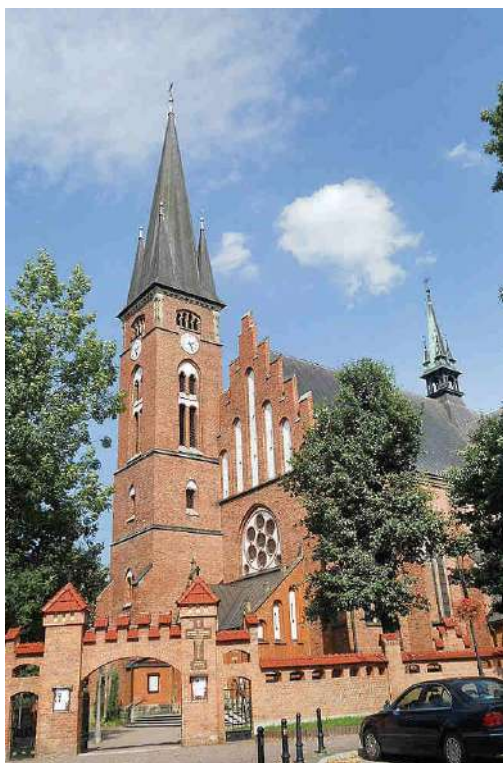
Król Zygmunt August w 1568 roku zezwolił Jerzemu Grossmanowi na poszukiwanie i wydobycie soli na terenie miejscowości. Próby górniczego pozyskiwania soli nie udały się i prace zostały przerwane. Późniejsze badania udowodniły, że rabczańskie solanki nie mają nic wspólnego ze złożami soli.

Po roku 1596 Rabka często zmieniała właścicieli. Wraz z rozbiorami miasto przeszło pod panowanie austriackie. Zaborca, w trosce o monopol państwowy na sól, zabronił czerpania wód solankowych i 1813 roku nakazał zasypanie źródeł.

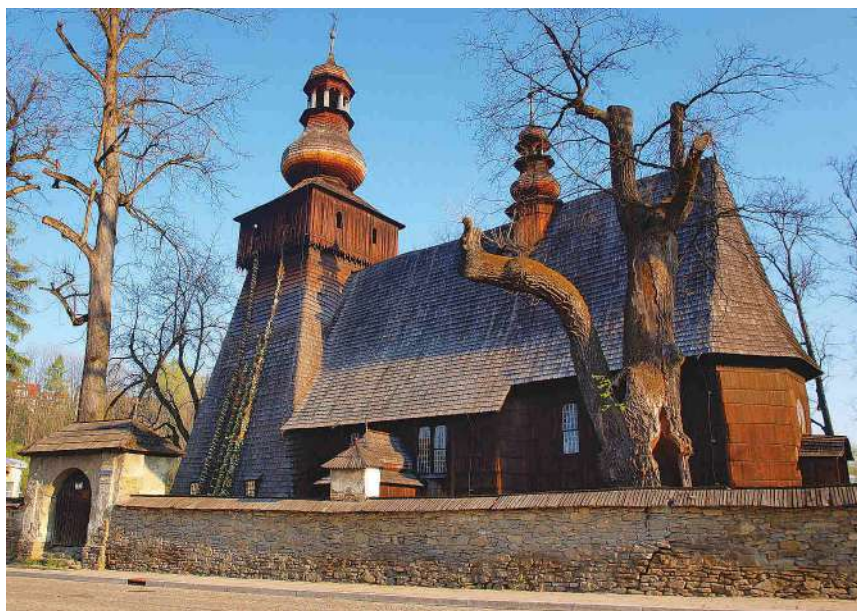

Pomnik Świętego Mikołaja. Źródło: Archiw. SKKW

Kościół pw. św. Marii Magdaleny.
Fot. Mach (WP)

Stary kościół, obecnie Muzeum im. Władysława Orkana. Fot. Wiktor Baron

Widok na ulicę Władysława Orkana. Fot. Mach (WP)

To warto zobaczyć!

- Kapliczka św. Floriana
- Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny
- Kościół św. Teresy i kapliczka zdrojowa
- Liczne galerie sztuki ludowej
- Ławeczka poetki Antoniny Zachary-Wnękowej
- Muzeum Gorczańskie Jana Fudali
- Muzeum im. Władysława Orkana
- Muzeum Orderu Uśmiechu
- Muzeum Rekordów i Osobliwości
- Państwowy Teatr Lalek „Rabcio”
- Park Zdrojowy
- Pomnik Świętego Mikołaja
- Pozostałości zespołu dworskiego
- Stary cmentarz
- Tężnia Solankowa i Pijalnia Wód Mineralnych

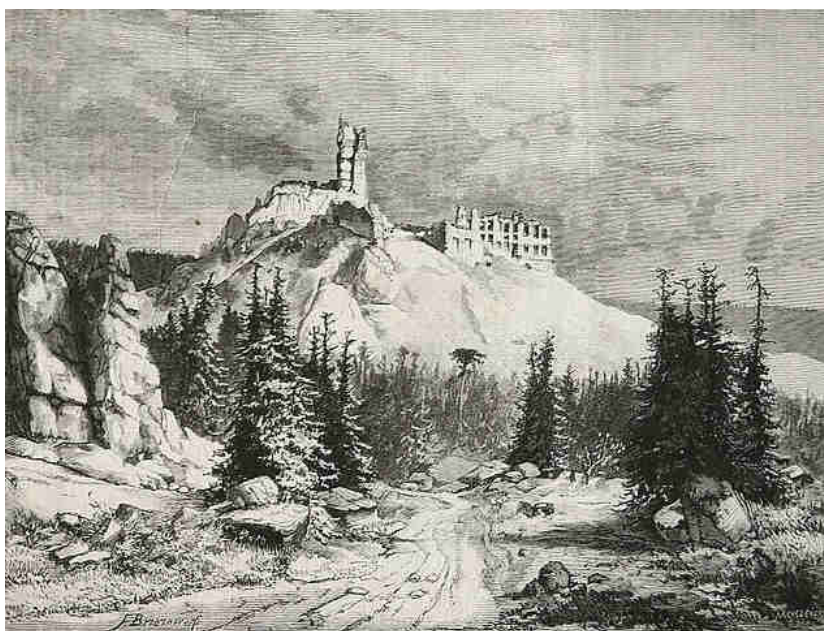
Muzeum Orderu Uśmiechu. Fot. Dariusz Biegacz

RABSZTYN

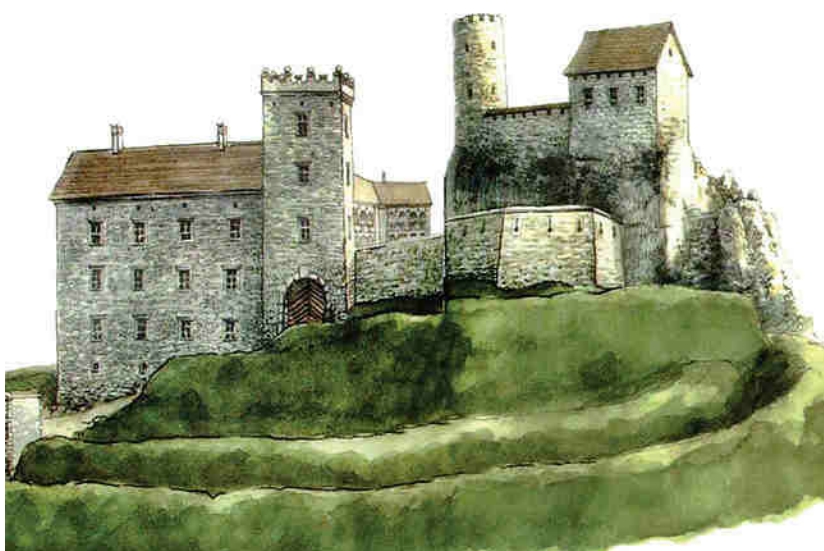
Rabsztyn – wieś w Polsce położona w województwie małopolskim, w powiecie olkuskim, w gminie Olkusz. Do 1954 r. była siedzibą gminy Rabsztyn. Miejscowość zamieszkuje ok. 220 mieszkańców.

Dzięki badaniom archeologicznym wiemy, że pierwsze drewniane budynki rabsztyńskiej warowni znajdowały się na wapiennej skale już w 2 poł. XIII wieku. Jej zadaniem było strzeżenie granicy z Czechami i ochrona szlaku handlowego z Krakowa do Wrocławia. Była ona także siedzibą starostów. Murowany obiekt w postaci tzw. „kamienicy” z wieżą wybudowany został prawdopodobnie za panowania Kazimierza Wielkiego. Służył on także w celu ochrony dochodowego centrum górniczego pobliskiego Olkusza. Warownia Rabsztyn składała się z dwóch oddzielnych zamków – pierwotnego zamku górnego z XIV wieku i znacznie większego zamku dolnego, dobudowanego u jego podnóża w XVII wieku w stylu renesansowym.

Podczas potopu Szwedzi spłądowali, zniszczyli i spalili zamek, który nie nadawał się już do zamieszkania. Obecnie górnego zamku z cylindryczną wieżą (wysadzoną przez poszukiwaczy skarbów) i pozostałości murów prawie nie widać. Część dolną, staraniem miejscowych władz, poddano częściowej rekonstrukcji oraz zaadaptowano kilka pomieszczeń zamkowych, w których m.in. mieści się małe muzeum historyczne.

Zwaliska zamku, rysunek Feliksa Brzozowskiego.
Źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1879, nr 208

Rekonstrukcja zamku wg B. Drejewicza.
Źródło: Zamki i obiekty warowne Jury Krak.- Czyst., Robert Sypek, Agencja Wydawnicza CB

Dziedziniec zamku. Fot. Michal druk (WP)

Widok na wzgórze i ruiny zamku. Fot. Przemasban (WP)

Nocna iluminacja zamku. Fot. Jacek Bednarek

Mury zamkowe w zimowej szacie. Fot. Tomasso (WP)

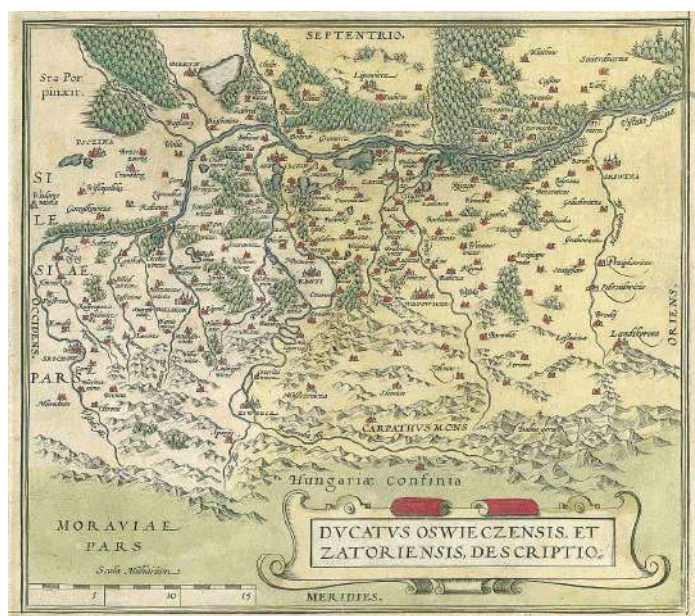
To warto zobaczyć!

- Chata Antoniego Kocjana
- Kapliczka pod zamkiem
- Ruiny rabsztyńskiego zamku

SKAWINA

Skawina – miasto w województwie małopolskim, w powiecie krakowskim, siedziba gminy Skawina. Położone nad rzeką Skawinką, kilkanaście kilometrów od centrum Krakowa. Jest jednym z ośrodków miejskich aglomeracji krakowskiej. W końcu XVI w. Skawina była miastem opactwa benedyktynów tynieckich w powiecie szczyrzyckim województwa krakowskiego. Od 29 IV 2008 r. członek-założyciel Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Skawina liczy ponad 24 300 mieszkańców.

Mapa księstwa oświęcimskiego i zatorskiego z atlasu A. Orteliusa, Antwerpia 1579 (sygnatura 397/B/IV). Repr. S. Porębski

Pierwotnie na tym terenie istniały wsie Pisary, Babice Stare i Babice Nowe, które wymieniane są w dokumentach z 1229 roku. Należały one do klasztoru tynieckiego. Już wtedy istniała tu komora celna.

Dnia 22 maja 1364 roku w miejscu trzech wsi król Kazimierz Wielki założył na prawie magdeburskim miasto Skawina. Ufundował on także kościół parafialny pw. Ducha Świętego oraz Apostołów Szymona i Judy, szkołę oraz zamek obronny, który stał się później siedzibą wójta skawińskiego. Pod koniec XIV wieku na ponad 100 lat miasto zostało znów własnością benedyktynów tynieckich, którzy w 1394 roku sprzedali je Michałowi Berithowi, zwanemu Pusznikiem.

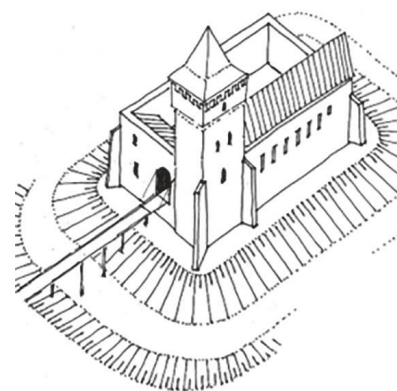
W 1471 roku z inicjatywy opata tynieckiego Macieja Skawinki powstał w mieście przytułek dla chorych i ubogich. Miasto uzyskało w 1502 roku od króla Aleksandra Jagiellończyka potwierdzenie przywilejów celnych, a w 1532 roku król Zygmunt I Stary Skawinie nadał przywilej trzech jarmarków i potwierdził cotygodniowe targi. Rozwój handlu, pomimo przywilejów, był jednak ograniczony przez konkurencyjny Kraków.

Miastu w tym okresie szczególnie przysłużył się opat Hieronim Krzyżanowski, który dokumentem z 1573 roku potwierdził prawa i przywileje miejskie z 1364 roku.

W 1509 roku wybuchł w Skawinie bardzo duży pożar. Kolejne ciężkie lata dla miasta stanowił okres potopu szwedzkiego oraz najazd księcia siedmio-

Oblata dokumentu lokalizacyjnego Skawiny w księdze relacji sądu grodzkiego krakowskiego. Źródło: AP w Krakowie, Księgi grodzkie krakowskie, sygn. Crac. Rel. 96, s. 1800-1801

Szkic zamku skawińskiego
Autor: Piotr A. Zaniewski

grodzkiego Jerzego Rakoczego w 1657 roku, powodując jego zubożenie i upadłość. Kilka lat po tych wydarzeniach król Michał Wiśniowiecki transumował i zatwierdził: dokument lokacyjny Kazimierza Wielkiego oraz dokument Hieronima Krzyżanowskiego, potwierdzający wszystkie dawne przywileje oraz nadające nowe.

Ratusz. Fot. Januszek (WP)

Okno ratusza z herbem Skawiny.
Fot. Paulina Słodyczka

Kościół pw. św. Szymona i św. Judyty Tadeusza. Fot. Tyrek (WP)

Pałacyk „Sokół” zbudowany na miejscu zamku. Fot. Paulina Słodyczka

Pomnik króla Kazimierza Wielkiego. Fot. Paulina Słodyczka

To warto zobaczyć!

- Dom zakonny Zgromadzenia Sług Miłości – księży Guanellianów
- Dwór Korabniki
- Figury na kolumnach Chrystusa Frasobliwego i Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej
- Kościół pw. Miłosierdzia Bożego
- Kościół pw. Nawiedzenia NMP
- Kościół pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza
- Kościół zielonoświątkowy, zbór „Syloe”
- Muzeum Regionalne w Skawinie
- Pałacyk „Sokół”
- Pomnik króla Kazimierza Wielkiego
- Ratusz i rynek
- Synagoga Chewra Thilim
- Zbory Skawina-Południe i Skawina-Północ z Salą Królestwa

Rynek w porze nocnej. Fot. Marta Bosak

SŁOMNIKI

Słomniki – miasto w województwie małopolskim, w powiecie krakowskim, położone nieopodal Krakowa, nad rzeką Szreniawą. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej, jedne z kilku ośrodków miejskich aglomeracji krakowskiej. Miasto królewskie i wielkorządców krakowskich Korony Królestwa Polskiego w końcu XVI w. Od 10 II 2009 r. Słomniki są członkiem Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego. Miasto liczy ponad 4300 mieszkańców.

Wolno sądzić, że część osad gminy Słomniki istniała już za czasów Państwa Wiślan, czyli co najmniej od IX wieku. Jedno jest pewne, że gdy Bolesław Chrobry na przełomie X i XI wieku podbijał plemię Wiślan, to w Krakowie, Cieszynie, Wiślicy i Sandomierzu istniały świątynie chrześcijańskie z obrządkiem słowiańskim.

Już od wczesnego średniowiecza przez gminę biegł trakt z Krakowa na Mazowsze oraz przez Proszowice do Wiślicy i dalej do Sandomierza. Istniała tu komora celna. Położenie przy szlaku, żyzność ziemi, stosunkowo wysokie zaludnienie i poziom organizacji administracyjno-gospodarczej sprzyjał rozkwitowi sołectw wchodzących obecnie w skład gminy Słomniki.

Słomniki są wzmiankowane w dokumencie pochodzącym z 1287 roku. Nazwa wskazuje na służebny charakter miejscowości, prawdopodobnie od szłomiarzy, czyli rzemieślników wyrabiających hełmy (szłomy) dla członków drużyny królewskiej. Z czasem nabrały one także charakteru miejscowości targowej i myśliwskiej. Osada należała wówczas do cystersów. Trzykrotnie w XIII wieku palili ją Tatarzy.

Król Kazimierz Wielki w 1335 roku zbudował tu kościół drewniany, a w 1358 roku lokował miasto na prawie magdeburskim.

Słomniki otrzymały w 1454, 1460 i 1518 roku przywileje na handel solą. Miasto szybko rozwijało się, szczególnie w XV i XVI wieku. Przebywali tu władcy Polski, między innymi Jadwiga, Władysław Jagiełło, Kazimierz Jagiellończyk i Zygmunt Stary.

Na przełomie XVII i XVIII wieku przez ziemię krakowską i proszowicką przetoczyły się obce wojska: saskie, rosyjskie, szwedzkie i polskie – głównie z przeciwstawnych konfederacji, których uciążliwości wojenne dotkliwie odczuły Słomniki.

Przez Słomniki i w jego obrzeżach przebiega odcinek Małopolskiej Drogi św. Jakuba (Camino de Santiago), który zaczyna się w Sandomierzu, przez Kraków i Śląsk dobiega do granicy z Białorusią.

Zespół pałacowy Wodzickich.
Fot. Janusz (WP)

Neoromański kościół pw. Bożego Ciała. Fot. Jarosław Kruk

Ekspozyty w Muzeum Ziemi Słomnickiej. Źródło: mgckslomniki.pl

To warto zobaczyć!

- Budynek synagogi
- Cmentarz parafialny
- Kirkut
- Kościół parafialny pw. Bożego Ciała i św. Bartłomieja
- Muzeum Ziemi Słomnickiej
- Synagoga

SUŁOSZOWA

Sułoszowa – wieś położona w województwie małopolskim, na Wyżynie Olkuskiej, w powiecie krakowskim, w gminie Sułoszowa. Południowa część Sułoszowej, Pieskowa Skała, wchodzi w skład Ojcowskiego Parku Narodowego. Na terenie wsi znajdują się źródła Prądnika. W czasach Królestwa Polskiego Pieskowa Skała miała status gminy. Wieś liczy ponad 5800 mieszkańców.

Sułoszowa jest jedną z najdłuższych w Polsce ulicówek – rozciąga się na długości ok. 9 km wzdłuż drogi Sieniczno – Wesola, koło Słomnik. Jest podzielona na ulice. W II RP wieś liczyła 6 tys. mieszkańców, a jej długość określano na 14 km.

Przez Sułoszową przebiega Szlak Orlich Gniazd oraz europejski szlak kulturowy i pątniczny „Via Regia”, będący jedną z Dróg św. Jakuba prowadzących do sanktuarium w Santiago de Compostela. Dzięki położeniu w jednym z najpiękniejszych regionów Polski, Sułoszowa jest atrakcyjnym celem wycieczek turystycznych.

We wsi funkcjonuje kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. W źródłach świątynia wzmiankowana jest w latach 1325–1327. Stanisław Szafraniec, w połowie XVI wieku zamienił kościół na zbór kalwiński. Obecny murowany obiekt wzniesiono w latach 1933–1939. Istnieje także kościół filialny pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski.

Przemarsz oddziału hr. Aleksandra Krukowieckiego przez Pieskową Skałę, 15 sierpnia 1863 r.

Źródło: Autor nieznany, https://pl.wikipedia.org/wiki/Zamek_Pieskowa_Ska%C5%82a

Zamek Pieskowa Skała i maczuga Herkulesa jesienią. Fot. Łukasz Śmigasiewicz

Wjazd do wsi (DK10). Fot. Jerzy Opióła

Miejscowość znana jest ze znajdującego się na jej terenie za-
bytkowego zamku w Pieskowej
Skale. Pierwszy obiekt obron-
ny wzmiankowany jest jako
Peskenstein w dokumencie wy-
danym w 1315 roku przez króla
Władysława Łokietka. W pierw-
szej połowie XIV wieku król
Kazimierz Wielki wybudował
w jego miejscu zamek. Był on
elementem łańcucha warow-
ni obronnych Orlich Gniazd,
składający się z dwóch części:
górną i dolną. Górna, nie-
zachowana, wzniesiona była
na niedostępnej skale zwanej
„Dorotką”.

W latach 1377–1608 zamek był
siedzibą rodu Szafranców, które-
go znanym przedstawicielem był
wojewoda krakowski Piotr Szafran-
niec. Niektórzy późniejsi przed-
stawiciele rodu trudnili się zbro-
jnictwem i wykorzystywali zamek
jako punkt wypadowy do napa-
dów na kupców przemierzających
Dolinę Prądnika.

W latach 1542–1580 gotycki
zamek przekształcono w renesan-
sową rezydencję. W XVII wieku
dobudowano system fortyfikacji
bastionowych. W czasie potopu
szwedzkiego zamek został znisz-
czony, zaś w 1718 i 1850 roku
uległ pożarom. Odbudowano go
jako siedzibę rodu Wielopolskich
i Mieroszewskich.

Ważną rolę odegrał zamek
w czasie powstania styczniowego
4 i 5 marca 1863 roku. W Piesko-
wej Skale i pobliskiej Skale miały
miejsce dwie bitwy powstańców
pod dowództwem Aleksandra Zda-
nowicza z wojskami rosyjskimi. Po
wycofaniu się powstańców, zamek
zajęli i zrabowali Rosjanie.

Po II wojnie światowej zamek
w Pieskowej Skale przejął Skarb
państwa i po generalnej renowacji
stał się Oddziałem Państwowych
Zbiorów Sztuki na Wawelu. Obec-
nie znajduje się w nim stała eks-
pozycja z kaplicą zamkową pw. św.
Jerzego z 1661 roku. Zamek poja-
wia się w szeregu polskich filmach
fabularnych.

Zamek Pieskowa Skala do frontu. Fot. Jan Jerszyński

Zamek Pieskowa Skala. Fot. Jakub Hałun

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Źródło: pl.wikipedia.org

Mury zamku od strony maczugi Herkulesa. Fot. Kubos (WP)

Widok z lotu ptaka na część wsi.
Fot. PAP-Łukasz Gagulski

Ogród kwaterowy. Fot. Geociekawostki (WP)

To warto zobaczyć!

- Bór na Czerwonem
- Drewniany kościół pw. św. Anny
- Gorczański Park Narodowy
- Kaplica Matki Boskiej Królowej Gorców
- Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej
- Kościół Zielonoświątkowy
- Pomniki Adama Mickiewicza, Władysława Orkana, Jana Pawła II
- Protestantcki Kościół Boży w Polsce
- Protestantcki kościół Chwały
- Szlaki turystyczne
- Układ urbanistyczny ze średniowiecznym rynkiem
- Zamek Pieskowa Skata

STARY SĄCZ

Stary Sącz – miasto w województwie małopolskim, w powiecie nowosądeckim. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Stary Sącz. Jedno z najstarszych miast w Polsce, położone na tzw. szlaku bursztynowym. Stary Sącz liczy ok. 8750 mieszkańców.

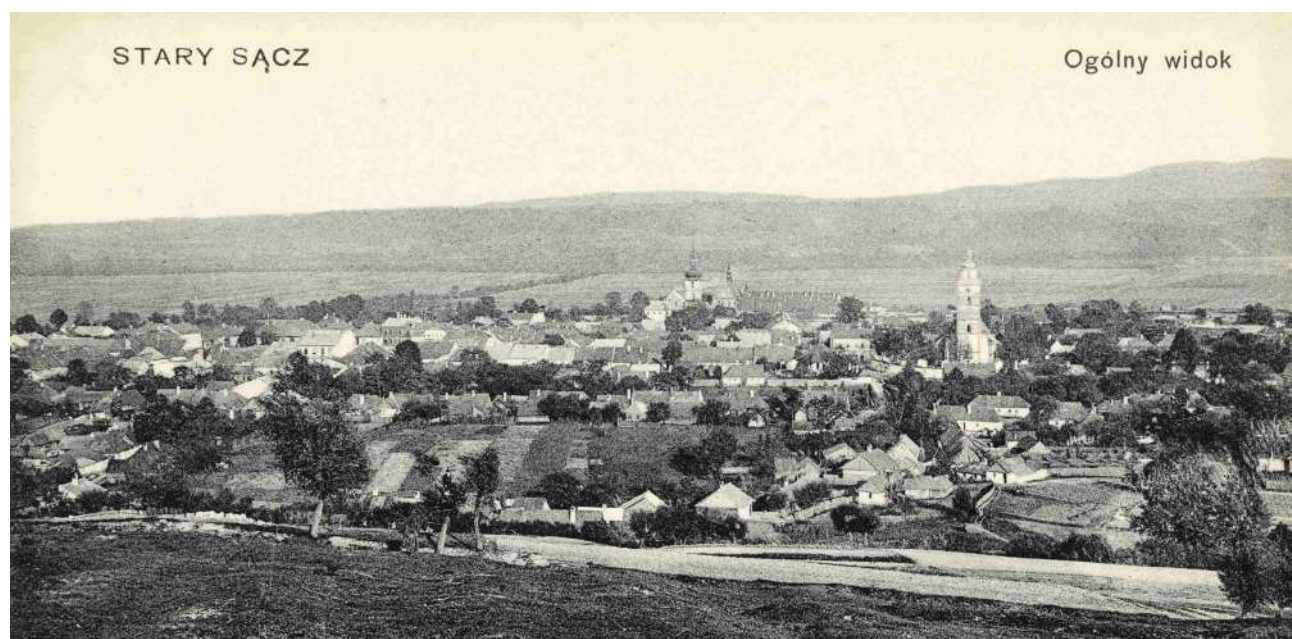
Niektórzy historycy powstanie Sącza przypisują czasom Bolesława Chrobrego. Teza ta ma uzasadnienie przebiegiem drogi kupieckiej wzdłuż Dunajca i Popradu na Węgry i dalej na Południe Europy. Na tym szlaku do dnia dzisiejszego zachowały się strażnice w Melsztynie, Czchowie, Wytrzyszczkach, Rytle, Muszynie i dalsze na terenie Słowacji. Od tego momentu Stary Sącz staje się ważnym ośrodkiem na tej niezbyt gęsto zaludnionej połaci Rzeczypospolitej.

W 1257 roku książę Bolesław Wstydlivy zapisał swojej żonie Kindze, księżnie węgierskiej, ziemię zwaną Sączem jako zastaw za posąg wniesiony do Polski. Na tym terenie księżna ufundowała klasztor męski i żeński, oba o regule franciszkańskiej. Stary Sącz otrzymał prawa miejskie jeszcze przed 1273 rokiem. Był wówczas siedzibą kasztelanii i cieszył się przywilejami celnymi. W 1280 roku stał się własnością wspomnianego klasztoru klarysek. Jako miasto znajdujące się pod jurysdykcją klasztoru, żyło i rozwijało się u jego boku, przeżywało wzloty i upadki, cierpiało najazdy Tatarów i innych nacji, a także wojny domowe.

Po 1292 roku, kiedy to założono w okolicy Nowy Sącz, miasto straciło na znaczeniu. W 1358 roku król Kazimierz Wielki lokował Stary Sącz na prawie magdeburskim i zwolnił je od danin.

W 1410 roku miejscowość spaliły wojska Zygmunta Luksemburskiego. Na początku XVII wieku, wskutek najazdu Szwedów i licznych wojen, dramatycznie zmniejszyła się liczba ludności.

Warto wiedzieć, że w Starym Sączu siostry klaryski przetrwały do dnia dzisiejszego, a klasztor i przyległa świątynia zachowały w nich skarby kultury od średniowiecza po czasy współczesne.

Widok ogólny, 1920–1922, pocztówka. Autor, drukarz nieznani. Nakładem Ch. Lampla

Rynek. Fot. Pankrzysztoff (WP)

Muzeum Regionalne. Fot. Paweł Izyk

Zespół klasztorny sióstr klarysek. Fot. Piotrgeosfera (WP)

Ekspozaty w Muzeum Regionalnym.
Źródło: <https://muzeum.stary.sacz.pl>

Ekspozaty w Muzeum Regionalnym.
Źródło: <https://muzeum.stary.sacz.pl>

To warto zobaczyć!

- Beskid Sądecki
- Cmentarz wojenny
- „Dom na dotkach”,
obecnie Muzeum Regionalne
- Kościół pw. Świętej Trójcy i św. Klary
- Most im. św. Kingi
- Synagoga
- Średniowieczny układ urbanistyczny
ryнку
- Zespół klasztorny klarysek

SZYMBARK

Szymbark – wieś (dawniej miasto), położona w województwie małopolskim, w powiecie gorlickim, w gminie Gorlice. Leży w północno-zachodniej części Beskidu Niskiego, zwanej Górami Grybowskimi. Położony jest w dolinie Ropy, pomiędzy masywami Suchego Wierchu i Bartniej Góry. Obejmuje szereg przysiółków rozrzuconych w dolinie rzeki. W miejscowości znajduje się Stacja Naukowo-Badawcza Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk. Szymbark zamieszkuje ponad 3000 mieszkańców.

Szymbark w czasach średniowiecza był rezydencją obronną polskiego rodu rycerskiego Gładyszów h. Gryf, wokół której zaczął rozwijać się gród. Ich historia sięga początków XIV wieku. To w 1316 roku Paweł Gładysz, mieszczanin z Nowego Sącza i pierwszy tenentariusz Szymbarku, podrzędczy sędęcki, wykazał się odwagą w walkach o obronę Polski.

Jego syn, Jan, rządcę sędęcki, właściciel schedy gorlickiej po ojcu, 27 października 1359 roku w Sączu, za rycerskie zasługi swoje i ojca od króla Kazimierza Wielkiego otrzymał tereny po obu stronach rzeki Zdyni Wielkiej i Zdyni Małej oraz cały las po obu brzegach rzeki Ropy.

Przed 1388 rokiem Szymbark występuje już jako miasto, kilka okolicznych wsi uzyskało podobny przywilej. W następnych latach właścicielami Szymbarku, z rodu Gładyszów byli: Piotr, Mikołaj, Stanisław, Jan, Jakub i Erazm; później rodziny Strońskich, Siedleckich i Bronikowskich. Rezydowali oni w dworze postawionym w 1540 roku. Stanowił on centrum władzy rodu polskich rycerzy Gładyszów, tzw. „dominium Ropa”. Dwór, mimo kilku zniszczeń spowodowanych działaniami wojskowymi, przetrwał do dzisiejszych czasów.

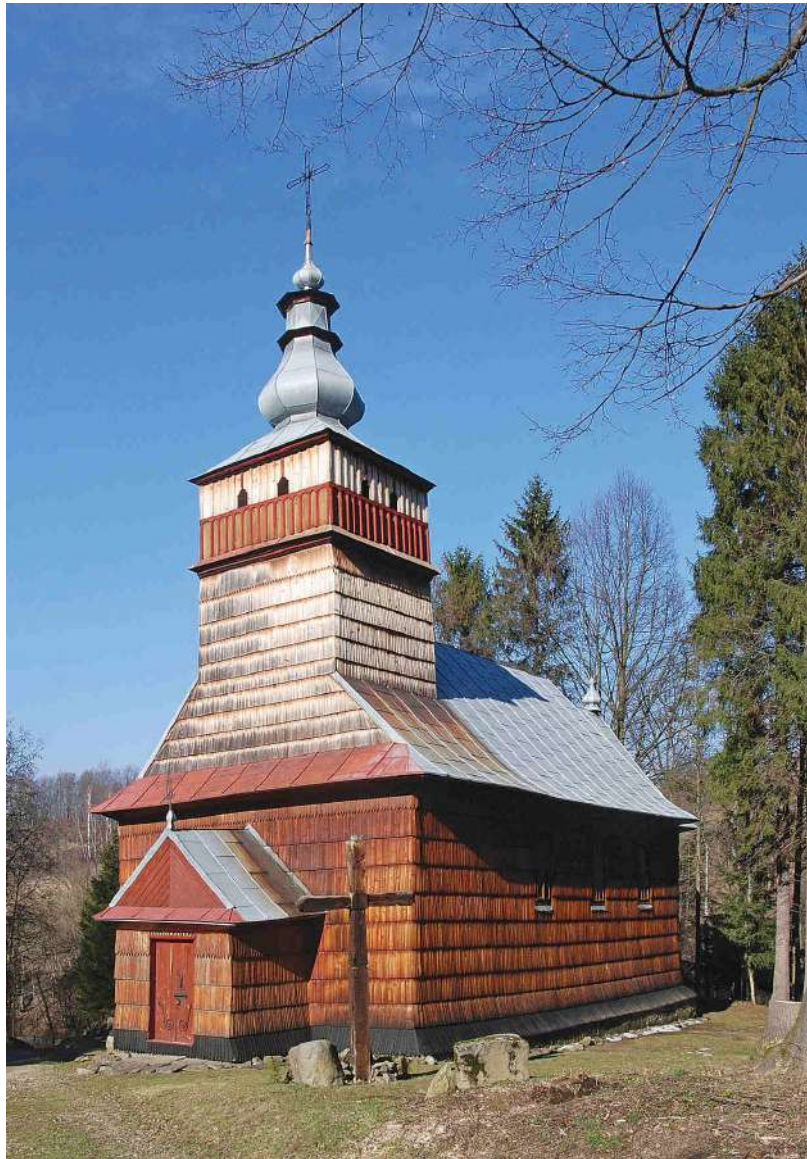

Mapa Szymbarka. Źródło: Josephinische Landesaufnahme (1763–1787) Repr. Silar (WP)

Dwór obronny Gładyszów. Fot. Andrzej Otrębski

Cerkiew pw. Narodzenia Bogarodzicy. Fot. Henryk Bielamowicz

Kościół pw. św. Wojciecha. Fot. Henryk Bielamowicz

Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa. Fot. Beemwej (WP)

To warto zobaczyć!

- Beskidzkie Morskie Oko
- Cerkiew greckokatolicka Narodzenia Bogurodzicy
- Cmentarz wojenny z I wojny światowej
- Dwór obronny, dawna siedziba rodu Gładyszów
- Kościół pw. św. Wojciecha
- Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów
- Pomnik pamięci Niebiańskiej Sotni i Rewolucji Godności
- Rezerwat przyrody Jelenia Góra
- Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa
- Willa Peretka

TUCHÓW

Tuchów – miasto w województwie małopolskim, w powiecie tarnowskim. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Tuchów. Popularne miejsce pielgrzymek znane z Wielkiego Odpustu (1-9 lipca). Tuchów liczy ponad 6500 mieszkańców.

Nazwa *Tucov* pojawia się już w przywileju legata papieskiego Paschalisa II z 1105 roku. Dokument ten dotyczył przekazania części dóbr Judyty Salickiej, żony Władysława Hermana, na rzecz klasztoru benedyktynów w Tyńcu. W połowie XIV wieku odkryto tu pokłady soli, które wkrótce zaczęto eksploatować. Król Kazimierz Wielki w dniu 2 listopada 1340 roku zezwolił opatowi tynieckiemu na lokację miasta na prawie magdeburskim. Miejscowość otrzymała herb używany do dzisiaj. Wybudowano też kościół pw. św. Jakuba.

Położenie na szlaku handlowym do Węgier oraz rozwój handlu i rzemiosła powodowały wzrost znaczenia miasta. Król Kazimierz Jagiellończyk w 1463 roku zezwolił na organizację dwóch jarmarków. Miasto mocno ucierpiało wskutek wielkiego pożaru z 1494 roku. W 1620 roku do kościoła leżącego na przeciwległym brzegu rzeki Białej sprowadzono obraz Matki Bożej pędzla Mistrza Ołtarza z Bodzentyna, który w 1642 roku został uznany przez komisję biskupią za cudowny. W XVII wieku miasto straciło na znaczeniu wskutek licznych wojen.

Bazylika Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. Fot. Henryk Bielamowicz

Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Fot. Henryk Bielamowicz

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła. Fot. Henryk Bielamowicz

Ratusz. Fot. Henryk Bielowicz

Sala obrad tuchowskiego ratusza. Fot. Ryszard Flądro

To warto zobaczyć!

- Bazylika pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny
- Cmentarz wojenny
- Dom Pogodnej Jesieni Sióstr Zgromadzenia św. Józefa
- Gmach Towarzystwa „Sokół”
- Kamieniczki w Rynku
- Kościół pw. św. Jakuba Apostoła
- Ratusz klasycystyczny

TYLICZ

Tylicz – wieś w województwie małopolskim, w powiecie nowosądeckim, w gminie Krynica-Zdrój. Niegdyś posiadała prawa miejskie. Siedziba gminy miejsko-wiejskiej Tuchów. Wieś zamieszkuje ok. 1950 mieszkańców.

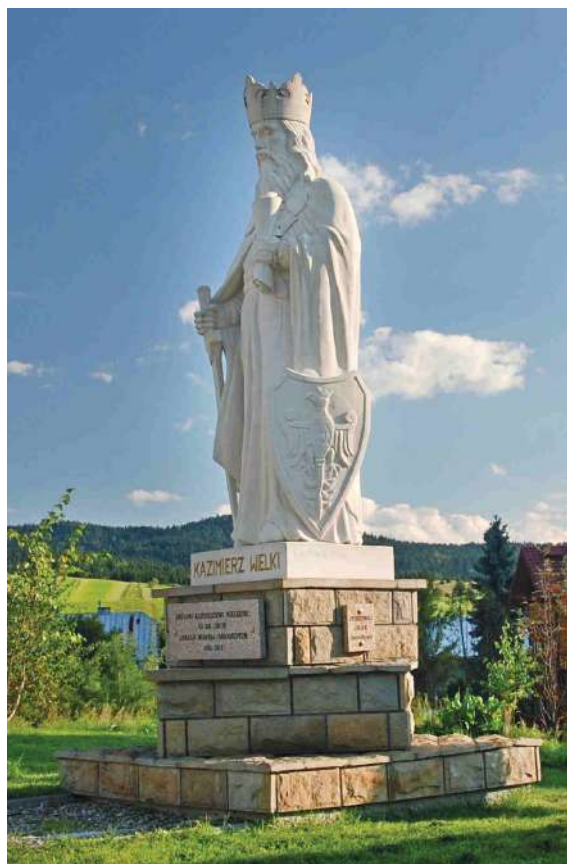

Pierwszą osadę, zwaną *Ornamentum* (łac. ozdoba) założono między XI a XIII wiekiem. W dokumencie z 1336 roku widnieje jako wieś królewska Ornawa. Położona była na szlaku handlowym na Węgry oraz w dolinach rzek Mochnaczki i Muszynki, co umożliwiało jej rozwój.

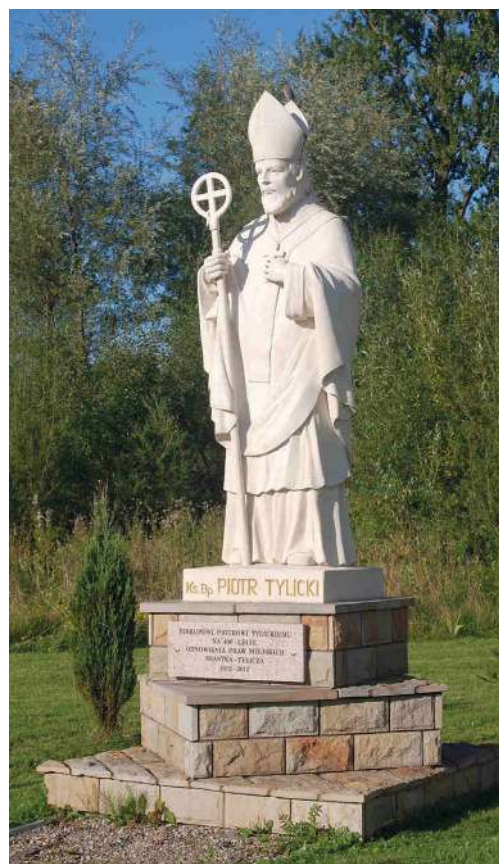
10 września 1363 roku król Kazimierz Wielki lokował miasto pod nową nazwą Miastko (Novum Oppidum) na prawie magdeburskim oraz ufundował kościół, szkołę parafialną i wyposażenie szpitala. Miasto otrzymało też własne sądownictwo i prawo składu. W 1391 roku stało się własnością biskupa krakowskiego Jana Rydlicy i wchodziło odtąd w skład dóbr kościelnych.

W późnym średniowieczu miasto było napadane przez Węgrów i husytów oraz nękane przez epidemie, wskutek czego straciło na znaczeniu. W 1529 roku wymieniana się już w dokumentach jako wieś. W 1612 roku biskup krakowski Piotr Tylicki nadał Miastku prawa miejskie, herb i liczne przywileje, ufundował szkołę parafialną i kościół z wyposażeniem. Wdzięczni mieszkańcy zmienili nazwę swego miasta na Tylicz.

Warto dodać, że bardzo duże zasługi dla Tylicza położyli urodzeni w Kowalu na Kujawach król Kazimierz Wielki i biskup Piotr Tylicki, których pamięć na trwałe jest upamiętniona w postaci ich pomników na terenie miejscowej parafii.

Pomnik Kazimierza Wielkiego.
Fot. Henryk Bielowicz

Pomnik biskupa Piotra Tylickiego.
Fot. Henryk Bielowicz

Kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła. Fot. Henryk Bielałowicz

Golgota tylicka. Fot. Zdzisław Zasada

Cerkiew pw. św. Kosmy i św. Damiana.
Fot. Henryk Bielałowicz

Tablica poświęcona Kazimierzowi Pułaskiemu. Fot. Rafał M. Socha

Źródło wód mineralnych. Fot. Henryk Żychowski

Ekspozyty w Muzeum Dziejów Tylicza. Fot. Archiw. Muzeum Dziejów Tylicza

To warto zobaczyć!

- Cerkiew pw. św. Kosmy i św. Damiana
- Kościół pw. św. Piotra i św. Pawła
- Muzeum Dziejów Tylicza (w dawnym ratuszu)
- Pomniki Kazimierza Wielkiego i bpa Piotra Tylickiego
- Rynek z pomnikiem Kazimierza Pułaskiego
- Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna
- Tylicka Golgota

TYMBARK

Tymbark – wieś (dawniej miasto) w województwie małopolskim, w powiecie limanowskim, w gminie Tymbark. Siedziba zakładów przetwórstwa owocowego produkującego znane napoje. Miasto liczy ok. 21 000 mieszkańców.

Pierwsze zachowane dokumenty traktujące o miejscowości pochodzą z 1349 roku, kiedy to Kazimierz Wielki ufundował tu drewniany kościół i szkołę parafialną. 10 lipca 1353 roku miasto zostało przez tego władcę lokowane na prawie magdeburskim pod nazwą Jodłowa Góra. Większa część ludności była pochodzenia niemieckiego, stąd też często używano nazwy Tannenberg, która uległa później zniekształceniu przez spolonizowanych mieszkańców.

Miasto zostało zobowiązane do zagospodarowania terenów okolicznej puszczy, dlatego większość ludności trudniła się rolnictwem. Jego mieszkańcy zostali na 20 lat zwolnieni od wszystkich ciężarów na rzecz skarbu państwa. W 1543 roku Zygmunt Stary zezwolił na organizowanie cotygodniowego rynku oraz dwóch jarmarków rocznie. W XVII wieku Tymbark nawiedziła epidemia i uległo zniszczeniom podczas najazdu Szwedów. Prawa miejskie Tymbark stracił w 1834 roku.

Rynek nocą. Fot. Jerzy Opiola

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Fot. Jerzy Opiola

Kaplica Myszkowskich – miejsce, gdzie znajdował się kościół ufundowany przez Kazimierza Wielkiego.
Fot. Katarzyna Młynarczyk

To warto zobaczyć!

- Cmentarz wojenny
- Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny
- Ratusz
- Zespół dworsko-pałacowy

UŚCIE SOLNE

Uście Solne – wieś w województwie małopolskim, w powiecie brzeskim, w gminie Szczurowa. Do 1934 r. posiadała prawa miejskie. Miejscowość położona nieopodal ujścia Raby do Wisły. Liczy ponad 800 mieszkańców.

Kto i kiedy lokował Uście Solne, nie wiemy. Dokument lokacyjny miasta nie zachował się. Wiemy jedynie, że do powstania miasta w Uściu Solnym doszło w połowie XIV wieku. Pierwszym znanym nam dokumentem potwierdzającym miejski charakter Uścia Solnego jest przekaz źródłowy datowany na połowę kwietnia 1360 roku, zlecający Mikołajowi, mieszczaninowi uścieckiemu, założenie wsi Lubień koło Myślenic. Lokacja Uścia Solnego była związana z prowadzoną przez króla Kazimierza Wielkiego akcją urbanizacyjną. W jej wyniku około 1358 roku po północno-wschodniej stronie rozrastającego się Krakowa powstały Słomniki oraz Proszowice. Wszystkie te miasta założono na trakcie łączącym je z zagłębieniem solnym w Bochni.

25 stycznia 1363 roku król Kazimierz Wielki obdarzył mieszkańców przywilejem od opłat celnych w 12 miejscowościach, co ułatwiło szybki rozwój miasta. W XIV wieku Uście Solne zaopatrywało dwór w żywność, mieściła się tu także rezydencja monarsza. W 1550 roku miasto otrzymało prawo do 4 jarmarków rocznie. O skali handlu i dużych perspektywach miasta świadczy fakt, że posiada ono rynek o wielkości zbliżonej do krakowskiego.

W końcu XVI wieku w Uściu Solnym istniała szkoła parafialna o wysokim poziomie nauczania, co potwierdza duże grono studentów Akademii Krakowskiej pochodzących z tej miejscowości.

Miasto zdegradowane do wsi w 1933 roku.

Pomnik króla Kazimierza Wielkiego. Fot. Jakub Hałun

Rynek w Uściu Solnym. Fot. Michał Czesak

Budynek grodzki z wmurowaną tablicą poświęconą królowi Kazimierzowi Wielkiemu.
Fot. Dariusz Kobylański

Tablica poświęcona królowi Kazimierzowi Wielkiemu.
Fot. Dariusz Kobylański

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. Fot. Zygmunt Put

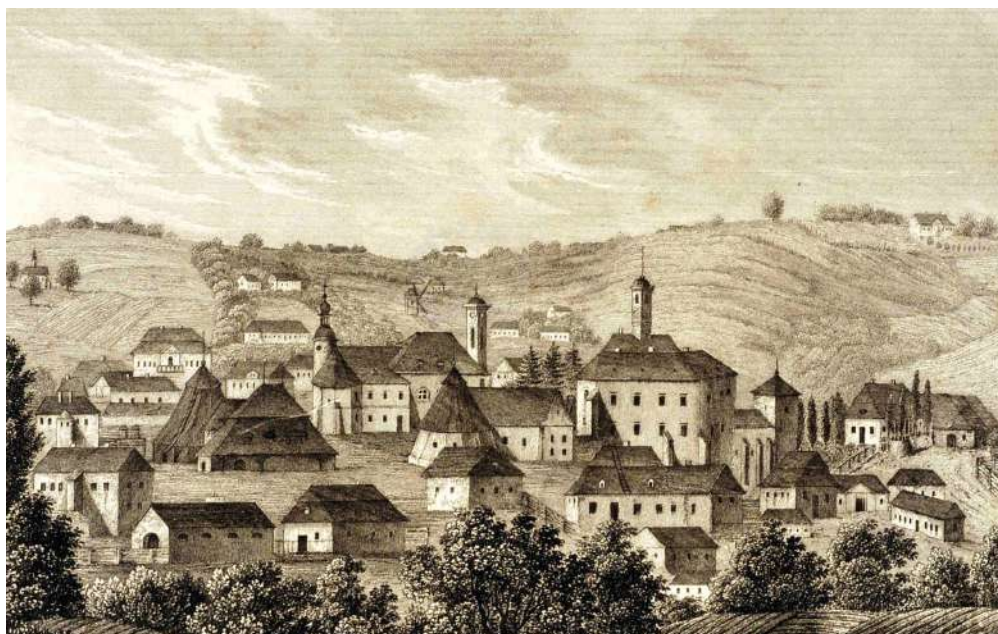
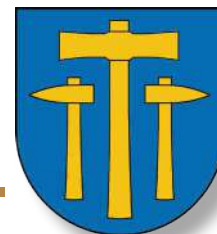
To warto zobaczyć!

- Cmentarz z okresu I wojny światowej
- Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła
- Rynek
- Tablica poświęcona Kazimierzowi Wielkiemu
- Pomnik Kazimierza Wielkiego

WIELICZKA

Wieliczka – miasto powiatowe w województwie małopolskim, w powiecie wielickim, siedziba władz gminy miejsko-wiejskiej Wieliczka oraz władz powiatu. Wieliczka od XIII w. była ośrodkiem wydobywczym soli, obecnie pełni głównie funkcję typowo turystyczną. Jest znana w skali światowej z unikatowej technologii wydobycia soli. Miasto liczy ok. 27 130 mieszkańców.

Wieliczka 1843 r.
Źródło: Grafika
z F. Boczkowski,
„O Wielicze pod
względem historii
naturalnej, dziejów
i kąpeli, Bochnia
1843, k. przed s. tyt.

Osadnictwo na tym terenie istniało już w IX wieku, kiedy to powstały pierwsze warzelnie soli, w których poprzez odparowywanie wody z solanek uzyskiwano sól. Miejscowość zyskała na znaczeniu po przeniesieniu przez księcia Kazimierza Odnowiciela stolicy państwa ze zniszczonego Gniezna do Krakowa. Produkcja soli generowała duże zyski i umożliwiała tym samym odbudowę kraju.

W dokumencie legata papieskiego Idziego z lat 1123–1125 miejscowość nosi nazwę Magnum Sal, czyli Wielka Sól, która z biegiem lat ulegała zniekształceniu aż do dzisiejszej postaci. Od 1252 roku wydobywano sól metodą głębinową.

Ksiązę Henryk Probus zezwolił w 1289 roku braciom Jeskowi i Hysinboldowi na lokację miasta na prawie frankońskim. W następnym roku ksiązę Przemysław II nadał Wielicze prawa miejskie i mianował wójta.

Król Kazimierz Wielki otoczył Wieliczkę murami obronnymi z 11 basztami i 2 bramami oraz po 1361 roku znacznie rozbudował zamek żupny, siedzibę administracyjną Żup Krakowskich. Mikołaj Wierzynek, majątny kupiec, założył szpital i schronisko dla bezdomnych. Miasto szybko się rozwijało.

W 1356 roku król Kazimierz ustanowił Sąd Sześciu Miast, w skład którego weszła też Wieliczka. W drugiej połowie XIV wieku miasto powiększono o kilka okolicznych wsi, zbudowano kościół parafialny i szkołę. W XV wieku powstały wodociągi miejskie i chodniki.

Już w XVI wieku, w związku z renesansową chęcią poznawania świata, organizowano wycieczki połączone ze zwiedzaniem kopalni soli.

Wieliczka znana jest z unikatowej na skalę światową kopalni soli, do której zjeżdżają wielkie rzesze turystów.

Klasztor franciszkanów reformatów. Fot. Adrian Gryczuk

Odrestaurowany Zamek Żupny. Fot. Aktron (WP)

Szyb Daniłowicza. Fot. Marek Mróz

Widok na Zamek Żupny, Szttygarówkę, Rynek Główny. Fot. Magistratwieliczka (WP)

Kościół pw. św. Klemensa. Fot. Mach (WP)

Polichromia w kościele pw. św. Sebastiana.
Fot. Badinera (WP)

Ostatnia Wieczerza, płaskorzeźba wykonana przez górniko-artystę Antoniego Wyrodka.
Źródło: <https://przewodnik.fandom.com/pl>

Kaplica Świętej Kingi. Źródło: <https://www.kopalnia.pl/imprezy>

Komora Kazimierz Wielki z popiersiem króla.
Źródło: <https://przewodnik.fandom.com/pl>

To warto zobaczyć!

- Budynek szpitala sanatoryjnego
- Cmentarz wojenny
- Dawne Łaźnie Salinarnie
- Klasycystyczny kościół pw. św. Klemensa
- Kopalnia soli „Wieliczka”
- Kościół i szpital św. Ducha z XIII w.
- Kościół pw. św. Krzyża z XII w.
- Modrzewiowy kościół pw. św. Sebastiana
- Ogród Żupny
- Pałace Konopków i Przychockich
- Park miejski im. Adama Mickiewicza
- Park św. Kingi, dawny park sanatoryjny
- Rezerwat przyrody Groty Kryształowe
- Rynek Dolny, zwany też Oberżyskiem
- Rynek Górny
- Stara Synagoga
- Szttygarówka
- Wielicki Magistrat
- Zamek Żupny
- Zespół kościelno-klasztorny franciszkanów-reformatów
- Żydowska modlitewnia

WOJNICZ

Wojnicz – miasto położone w województwie małopolskim, w powiecie tarnowskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Wojnicz. Miasto wchodzi w skład aglomeracji tarnowskiej. Od 1109 r. patronem parafii jest św. Wawrzyniec, męczennik figurujący na ruszce tarczy herbowej miasta. Wojnicz zamieszkuje ponad 3500 mieszkańców.

Pierwsze ślady osadnictwa na tym terenie datuje się na VIII–IX wiek. Z X wieku pochodzą pozostałości po grodzisku zbudowanym nad mokradłami doliny Dunajca, który pełnił funkcję grodu kasztelańskiego. W tym czasie osada wojnicka zmienia swój charakter i znaczenie przez fakt osadzenia w nim wojów państwa plemiennego. Wtedy też ukształtowała się nazwa – Wojnicz – wywodząca się od słowa woj, członek drużyny książęcej. Zarządca wojnicki panował nad bardzo dużym terenem, a także kontrolował i zabezpieczał ruch na szlaku handlowym z Krakowa do Przemyśla oraz na Węgry. Istniała tam również komora celna. Od XI wieku funkcjonował też kościół grodowy, który po zabójstwie św. Stanisława przeszedł na własność biskupów krakowskich.

W 1109 roku, prawdopodobnie z fundacji księcia Bolesława Krzywoustego, wzniesiono kościół pw. św. Wawrzyńca, patrona miasta.

Wojnicz otrzymał prawo miejskie średzkie prawdopodobnie w 1239 roku, kiedy przybyła do niego Kinga, córka króla Węgier i Chorwacji Beli IV oraz przyszła żona księcia Bolesława Wstydliwego. Z 1278 roku pochodzi pierwszy zapis o miejscowości, mówiący o usypaniu wałów obronnych.

Król Kazimierz Wielki w 1347 roku zmienił dotychczasowe prawo na magdeburskie, natomiast król Ludwik Węgierski w 1381 roku potwierdził prawa miejskie i ustanowił Wojnicz siedzibą powiatu. W 1394 roku miejscowość odwiedziła królowa Jadwiga, a król Władysław Jagiełło jeszcze raz potwierdził przywileje mieszczańskie, natomiast król Kazimierz Jagiellończyk zezwolił w 1454 roku na targi co poniedziałek. W 1521 roku pozwolenie na budowę mostu na Dunajcu wydał król Zygmunt I Stary.

W późniejszych czasach rozwój miasta utrudniały częste pożary, zniszczenia podczas potopu szwedzkiego oraz grabież wojsk Jerzego Rakoczego.

Kościół pw. św. Wawrzyńca. Fot. Henryk Bielamowicz

Kościół pw. św. Leonarda, po 2017 r. Źródło: https://visitmalopolska.pl/pl_PL/obiekt/-/poi/kosciol-sw-leonarda-w-wojnic-1

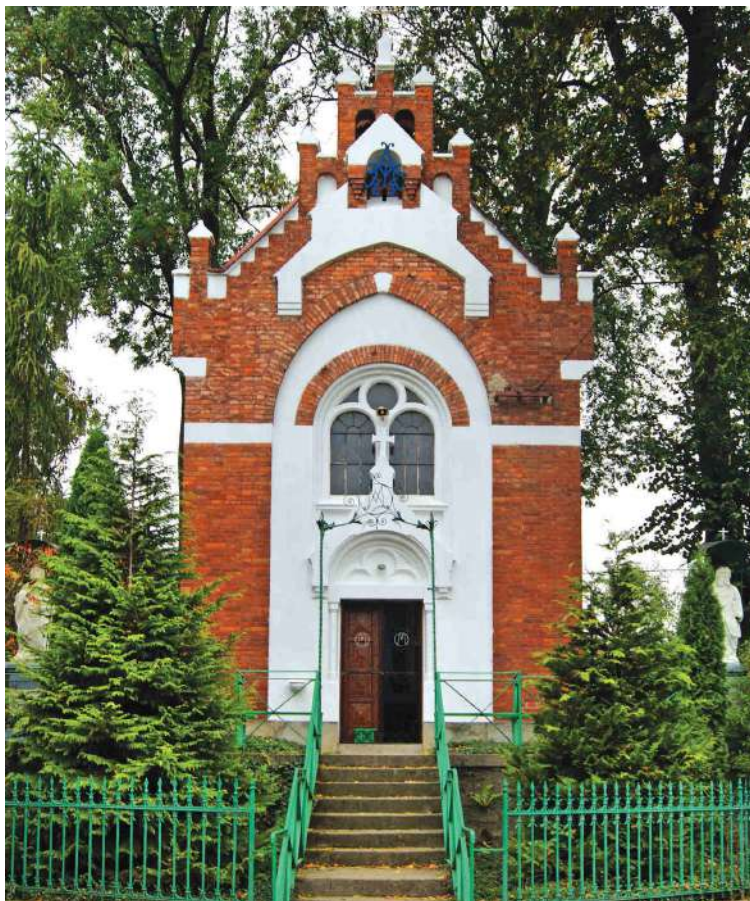

Kościół pw. św. Leonarda, przed restauracją. Źródło: https://visitmalopolska.pl/pl_PL/obiekt/-/poi/kosciol-sw-leonarda-w-wojnic-1

Pałac Dąbskich. Fot. Henryk Bielamowicz

Kaplica pw. Najświętszej Panny Marii Loretańskiej. Fot. Zygmunt Put

To warto zobaczyć!

- Drewniany kościół pw. św. Leonarda
- Izba Regionalna w Wojniczu
- Kaplica pw. Najświętszej Panny Marii Loretańskiej
- Kościół pw. św. Wawrzyńca
- Pałac fundacji rodziny Dąbskich
- Pomnik Golgoty Wschodu
- Rezerwat „Panieńska Góra”
- Rynek
- Wały kasztelańskie

